

József Attila Tudományegyetem
Marxizmus-Leninizmus Tanszékek
Szakcsoportja
Filozófia Tanszék

A szocialista életmód kialakításának kérdései

Egyetemi doktori disszertáció

Készítette: Kluka Lászlóné
/Pilishegyi Ibolya/

Konzulens: Dr. Horuczi László
tanszékvezető

Tiszafüred, 1984.

T A R T A L O M

I. Az életmód értelmezése, az életforma alakulásának folyamata	1
/rövid történelmi áttekintés/	
Az életmód marxista értelmezése	1
II. A szocialista életmód lényege, sajátosságai, fejlesztésének feladatai	28
1./ Mit értünk szocialista életmódon?	28
Mi a szocialista életmód lényege?	28
<i>heger</i>	
2. Mik az életmód összetevői?	41
a./ A munka mint a szocialista életmód legfontosabb eleme	41
b./ A kultúra, a műveltség helye a szocialista életmódban	60
c./ A szabad idő felhasználásának szerepe az életmód alakításában	84
d./ Közéletiség, kollektivitás, emberi érintkezés - szocialista életmód alakításának tényezője	103
e./ Szükségletek és érdekek hatása: az anyagi szükségletek kielégítése alapvető vonása	118
f./ A családnak, mint legkisebb egységnek a szerepe	132

III. Problémák és feladatok a szocialista élet-	
mód általánossá válásának útján	143
1. Életmód-vizsgálat Tiszafüreden	143
a./ A munkához való viszony	143
b./ A kultúra helye és szerepe Tisza-	
füreden	160
c./ A szabad-idő felhasználásának mód-	
ja Tiszafüreden	180
d./ Közéletiség, kollektivitás, emberi	
kapcsolatok alakulása	192
2. A szocialista életmód fölénye	204

IV. Idézett szakirodalom

V. Függelék

I. Az életmód értelmezése, az életforma alakulásának folyamata /rövid történelmi áttekintés

Az életmód marxista értelmezése

A mindennapi élet fogalma az utóbbi évtizedekben terjedt el. Egyik - legfontosabb - szerepe közvetítő szerepe. Ez jelentheti:

1. az ember természeti és társadalmi mivolta, a természet és a társadalom közötti közvetítést;
2. a társadalom és az egyén közötti közvetítést /ebben az ember elsajátítja az ismeretanyagokat az értékektől a szokásokig/;
3. az emberi tevékenység objektiválódó és környezetet alakító hatása értelmében a társadalom irányában - visszafelé - is közvetít;
4. abban az értelemben is közvetítő közeg, hogy az objektivációk szakadatlan és egyre gazdaguló vonatkozásokban vannak a mindennapi élettel.

Szociológiai értelemben a mindennapi élet meghatározatlan, de ebből a szempontból is - a közvetítő szerepen túl - és vele összefüggésben is - jelentős. A mindennapi élet erősen strukturált közegében - az ember mindennapi, bár történetileg kialakult társadalmi környezetében - működnek, hatnak a társadalom jelenségei; itt válnak közvetlenné az

ember számára objektivációi, ebben hatnak intézményei. Ebből következik az a fontos sajátossága, amit Lukács György így fogalmaz meg: "az ember többnyire egész környezetét, - amíg működik - csak gyakorlati működésének /és nem objektív lényegének/ alapján fogja fel és ítéli meg."

A gyakorlati működés által való közvetítés tűnik a mindennapi élet legfontosabb jellemzőjének. A mindennapi élet fogalmánál jobban kimunkált és jobban hasznosítható az életmód fogalma. Benne a mindennapi élet jelenségei is "gyújtópontban" ragadhatók meg.

Az életmód fogalma

"Az életmód az emberek olyan tevékenységi - magatartási rendszere, amelyet - több-kevesebb tudatossággal - életük fenntartására, különböző szintű, különböző helyzetek szerint és történetileg is változó szükségleteik kielégítésére szerveznek. Így az életmód a személyiség által viszonylagos autonómiával hierarchikus rendszerbe szervezett tevékenységstruktúra. Az emberi magatartás olyan vonásait fejezi ki, amelyek mindennapi életünkben rendszeresen megnyilvánulnak. /1/

Nagyon fontos helyet foglal el a szükséglet - ez történeti kategória. A társadalmi - gazdasági fejlődéssel szükségleteink változnak. Még a legelemibbek is /táplálkozás,

ruházkodás, lakás/. A szükségletek jelentős része a történeti fejlődés bizonyos szakaszaiban jelentkezett és a későbbiek során változott is. Adott időpontban sem egységes a szükségletek értékelése - az emberek különböző társadalmi helyzetüktől függően értékelik azokat. A fejlődés mindig újabb szükségleteket hoz létre, ezek fokozatosan, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely és egyéb társadalmi differenciáló tényezőktől függő mértékben, eltérő intenzitással jelentkeznek. Az életmód jellegzetességeinek szempontjából döntő a történeti-társadalmi helyzet.

Az egyes emberek életmódját azonban ezek még mindig nem határozzák meg. Az emberek személyisége viszonylagos autonómiával alakítja az egyéni életmódot az adott gazdasági - társadalmi feltételek között. Az egyének választhatnak a szükségletek kielégítéséhez vezető utak között. Dönthetnek arról, hogy miként használják fel a rendelkezésükre álló javakat, az életkörülményeiket több vagy kevesebb energiával alakítsák.

Ezek az egyéni döntések csak részben tudatosak az életmód alakításánál. Sokszor nem ismerjük fel a különböző lehetőségeket sem. Fontos a szerepe ebből a szempontból a hagyományoknak. /Vagy éppen a divatnak/, ezek előírják, mit kell tenni sok ember számára.

Akár az egyéni felismerés, akár a korai szocializáció során kialakult szokások, vagy a divat érvényesül, a tudati szféra mindenképpen bekapcsolódik az életmód alakítá-

sába. Nem érthető meg az életmód csupán az anyagi szféra által nyújtott lehetőségek oldaláról, éppugy, mint ahogy nem elegendő az sem, ha csupán az életmódot kifejező tevékenységek összességét és szabályszerűségeit próbáljuk vizsgálni. Természetes, hogy az anyagi viszonyok nagymértékben meghatározzák, de az, hogyan élünk az adottságokkal, tudati tényezőktől függ. Az értékek, normák, szokások és célok egyénenként változó együttes hatása határozza meg, hogy az adott lehetőségek között milyen döntések születnek.

Az értékek, normák, szokások és célok az életmódról alkotott modellekben jelentkeznek. Ezeket a modelleket a tömegkommunikáció mint mintákat terjeszti, így ezek széles körben hatnak az adott társadalomban és történeti helyzetben. Többféle minta is élhet egymás mellett, ennek egyik oka az erősen differenciált társadalmi struktúra. Pl.: a rendi társadalomban az egyes rendekben - sőt ezen belül is az egyes csoportoknak a pontosan előírt magatartási mintákat kellett követniük. Több minta azért is él egymás mellett, mert gyorsak a társadalmi változások, egyes minták visszanyulnak a múltba, egyesek pedig a jövőt tükrözik /pl. polgári-kispolgári életmód - kommunista életmód/. Az életmódot különböző tényezők határozzák meg

Az egyes elemek társadalmanként sajátosak, vannak olyan összetevői, amelyek csak arra a társadalomra jellemzőek, mégpedig nem egy vonatkozásban esetleg áttörik az osztály-

és réteghatárokat is. Ennek a jelenségnek az összetevői bonyolultak, sokrétűek. Köztük van a társadalom gazdasági fejlettségi szintje, de az a mód is, ahogy a gazdasági élet történetileg kialakult. Közrehatnak a kulturális tényezők, a tudati sajátosságok. Az életmód tehát még azonos társadalmon belül is differenciált - minden azonos vonás ellenére.

Az életmódot az általános meghatározókon túl a következők is alakítják:

1. a végzett munka - az ember milyen helyet foglal el a társadalmi munkamegosztásban
 - jellege meghatározza az életmód kereteit /pl. fizikai munka - szellemi munka, mezőgazdasági, ipari/
 - technikai szintje, a többműszakos munka, a munkavégzésből adódó következmények stb. összekapcsolják a munkát és az életmódot.
 - a változása változtatja az életmódot is.
2. másfajta anyagi viszonyok - települési, ökológiai viszonyok is befolyásolják az életmódot.
/közmű, üthálózat, üzleti és kulturális hálózat, lakás/

3. életkor és nemek szerinti differenciáltság
egyes korcsoportokhoz kapcsolódó tevékenységi szerkezet különbségeiből fakad.
4. iskolai végzettség /munka, szabadidő/
5. család - az életmód kerete - ezért a réteg hovatar-
tozása rendkívül fontos.
családnagyság, családi életciklus alakulása
6. életmódminták vagy -modellek - ezek történetileg ala-
kulnak ki /tradíciók, szokások stb/ egy-egy osztály
vagy réteg életmódja modellé válhat más osztályok,
rétegek számára is.
7. átmeneti jelleggel differenciáló tényezők
/lakás, lakáskörülmények, egészség, betegség/

Ma, napjainkban rendkívül sokat és sokan foglalkoznak az életmóddal. Különböző nézetek alakultak ki ezzel kapcsola-
latban, sokan leegyszerűsítik a kérdést, hibásan általá-
nosítanak egyes jelenségekből. Helytelen az életmód egy-
oldalú megközelítése. Az életmód fogalmát általános ér-
telemben is használhatjuk, így felöleli az emberi élet
egészét.

Marx írta: "A termelésnek ezt a módját nem szabad pusztán abból a szempontból néznünk, hogy ez az egyének fizi-

kai létezésének ujratermelése. Hanem ez már ezen egyének tevékenységének egy meghatározott mikéntje, életük megnyilvánulásának egy meghatározott mikéntje, egy meghatározott életmódjuk. Ahogyan az egyének életüket megnyilvánítják, olyanok ők maguk. Az tehát, hogy mik, egybeesik termelésükkel, mind azzal, amit termelnek, mind pedig azzal, ahogy termelnek. Hogy tehát az egyének mik, az termelésük anyagi feltételeitől függ." /2/

Tehát a munka, a termelés döntő, meghatározó az életmódban. Máshol így ír Marx és Engels: "az egyének tevékenységének egy meghatározott mikéntje, életük megnyilvánításának egy meghatározott mikéntje, egy meghatározott életmódja." /3/

"Az életmód fogalma szoros, bár igen bonyolult kapcsolatban áll a történelmi materializmus olyan alapkategóriájával, mint a termelési mód. Az életmód a fennálló termelési mód, a meglévő termelőerők és termelési viszonyok alapján jön létre. A termelési viszonyok képezik az életmód anyagi alapját." /4/

Az életmód fogalmát leszűkítve is használják, így éppen a munka, a termelés marad ki belőle.

A szűkebb fogalomba a fogyasztás, a pihenés, a szórakozás, a szabadidő eltöltése, a kulturális tevékenység, a családi, a társadalmi élet tartozik.

"Az életmód szűkebb fogalmának valóságos tartalma a különböző emberi szükségletek, igények kielégítése, és az

ezzel közvetlenül kapcsolatos tevékenységek egész sora - a fizikai reprodukciótól a művelődésig, az alkotó jellegű megnyilvánulásokig." /5/

Az életmód az ilyen célokat szolgáló tevékenységek rendszere, szervezett együttese." /5/

Ennek a fogalomnak az alapját a gazdasági tevékenység sajátos differenciálása adja.

Amikor nem a természetes gazdálkodás, hanem az árutermelés lett a domináns, a gazdasági tevékenység két tevékenységfajta bontott.

- a./ kereső tevékenységre /pénzkeresés/
- b./ háztartásban végzett tevékenység /személyes családi szükséglet/

Ez a megosztottság gazdasági jelentősége mellett kihat az emberi élet egészére.

E kétfajta tevékenység a különbségek mellett egységben van, mert: az ember a munkában és a magánéletben ugyanaz, a társadalmi életben nem lehet elválasztani a vállalatok belül folyó életet a munkahelyen kívüli élettől erőszakosan. A szabadidőt nagyban befolyásolja a munka jellege.

Helyesebb tehát az életmód fogalmát tágabb értelemben használni, így felöleli a mindennapi élet egészét.

Igy lehet definiálni Szántó Miklós szerint: "Az életmód a társadalmi osztályok, rétegek, egyének ismétlődő tevé-

kenységének rendszere és ezek szokásos formája. Nem maga az aktivitás, hanem a cselekvések hogyanja." /6/ Ez azt jelenti, hogyan termelnek az emberek, milyen szerszámaik, eszközeik vannak, megosztják-e a munkát és milyen mértékben, milyen a munkaszervezet, amely keretet ad a termelésnek, milyen az elosztás az adott társadalom tagjai között, vagyis hogyan osztják el a megtermelt javakat, s hogyan, mire használják azokat fel.

Köpeczi Béla nem teljesen ért egyet ezzel a meghatározással, ő a következőképpen fogalmaz:

"Az életmód tevékenységi és magatartási rendszer, amelyet egyaránt meghatároznak gazdasági és társadalmi, és az adott társadalom szükséglet- és értékrendszerére épülő tudati viszonyok." Szerintem ez a leghelyesebb meghatározás, ugyanis valóban komplex társadalmi jelenségeket világít meg, összefüggéseket tár fel a jelenségek között, nem egyoldaluan írja le azokat. Így a tudományos kutatás számára sokkal hozzáférhetőbb ez a terület.

Nagyon fontos a magatartás szerepe:

"hiszen a tevékenységek egy bizonyos irányban szerveződnek, célokat követnek, meghatározott jelleget vesznek fel, amelyek az egyes emberek, csoportok vagy rétegek, esetleg osztályok, sőt nemzetek viselkedésében fejeződnek ki." /7/

Mitől függ az emberek életformája, mi okozza az életmód változását? Életmód a tőkésországokban.

Az életmód alakulását döntő módon befolyásolja a munka. Az, hogy az adott társadalom tagjai milyen munkát végeznek, a termelőerők fejlettségi fokától, jellegétől függ. Ugyanis ez határozza meg a munkamegosztás fokát, a munkaidő nagyságát, a munkaszervezet jellegét. Ebből következik, hogy az emberek mit és hogyan termelnek, melyek azok a képességek, amelyeket kifejlesztenek magukban, milyenek az igényeik, szükségleteik. Ehhez kapcsolódik azon anyagi javak mennyisége és milyensége, amelyek fogyasztási célra használhatók - tehát az életszinvonál, sőt még a szabad idő nagysága is. Mivel az adott társadalomban különböző osztályok és rétegek vannak, meg kell nézni, ezek hogy elégítik ki anyagi szükségleteiket. A termelékenység és az elosztás aránya nagyban befolyásolja ezt, főleg, hogy milyen szinten lehet a szükségleteket kielégíteni.

A tulajdonviszonyoktól függ a termelés közvetlen célja, s az is, hogyan történik a termelés objektív és szubjektív elemeinek egyesítése. Hogy hol az egyén helye a munka társadalmi szervezetében, azt is a tulajdon határozza meg. A termelési viszonyok megszabják az emberek egymáshoz való viszonyát, a kapcsolatok jellegét.

A gazdasági viszonyok azért is nagyon lényegesek az életmód szempontjából, mert az adott társadalomban érdekek

képében jelentkeznek, amelyek eszmei hajtóerők alakját veszik magukra, formálják az emberi szubjektivitást, a belső tudati világot. Nem szabad sem alá - sem tulbecsülni szerepüket. Azt is tudni kell, hogy más tényezőkkel válnak az emberi életmód meghatározóivá. Csak akkor fejtik ki hatásukat, ha adott a termelő erők adekvát fejlettsége. Ha pl. adottak az elosztás elvei, arányai, akkor a termelő erők fejlettségétől, a termelékenységétől függ, hogy miből mennyit lehet fogyasztani, hogy a szabad idő eltöltésének milyen lehetőségei illetve anyagi akadályai vannak.

Az életforma függ attól is, milyen a műveltségi, a kulturális színvonal. Meghatározott igények, szükségletek rangsora is ez, s egy adott értékrend egyben. A kultúra életformát is jelent, s ennek hiánya is, illetve alacsony szintje.

Ez is függ a termelés általános fejlettségétől, azzal párhuzamos.

"Az életmód meghatározott embercsoport ismétlődő tevékenységéből áll össze, integrálódik szerves egésszé.

Az azonos gazdasági - társadalmi helyzet, tudati - kulturális feltételek azonos tendenciákat szülnek, következésképpen az egyazon osztályhoz, réteghez tartozó egyének életmódja hasonló." /8/

Az életmód alakulása törvényszerű folyamat tehát, kialakultak különböző életmódtípusok, - az osztályoknak, rétegeknek megfelelően - ezek tartósak, a fiatal generáció "beleszületik" valamelyik típusba. A megszilárdult életmódot a nevelés közvetíti, a szokás, a tradíció is fontos szerepet kap.

Ennek kapcsán lehetséges az életmód bizonyos mértékű önálló mozgása is. Akkor erős a szokás és a tradíció, ha az anyagi létfeltételek csak lassan változnak, s az adott társadalom ideológiája és intézményei is szinte állandósultak.

Több apróbb tényező is hatást gyakorol az életmódtípusokra, pl. falu, város, különböző természeti adottság, különböző fejlettségű területi egységek eltéréseket okozhatnak.

A gyors társadalmi változások életmódbeli változásokat is előidéznek, együtt jár ezekkel a generációk életformájának különbözősége, nem lehet megváltoztatni egy bizonyos életkoron túl - vagy csak nagyon nehezen - a kialakult életmódot.

Az életmód szabad megválasztásának lehetősége a legtöbb ember számára meghatározott feltételek között történhet, döntő módon befolyásolja a termelésben, a munka társadalmi szervezetében elfoglalt hely és a lakóhely. Az életmód osztályonként, rétegenként eltérő, differenciáltságának mértéke társadalmanként különböző.

Ha azt vizsgáljuk, hogy az eddigi társadalmakban milyen feltételektől függött, hogyan alakult az életmód, első-sorban a termelőerők fejlettségi szintjéből kell kiindulni.

A fejlett tőkésországok évszázados tradíciókkal rendelkeznek a termelőerők fejlesztése terén. Ezekben az országokban a lakosság legnagyobb része már hosszú idő óta olyan körülmények között él, ahol adva vannak a fejlett termelési eszközök használatához nélkülözhetetlen általános és szakmai műveltség megszerzésének feltételei. Az a munkaerő, amely számottevő műveltséggel rendelkezik, s emellett a fegyelmet is betartja, képes arra, hogy a saját területén önállóan gazdálkodjon idejével és erejével, s mindig képes alkalmazkodni a technológia legújabb követelményeihez. Ez teszi lehetővé a munkaerő számára a nagy határfoku, jól megszervezett munkafolyamatokban való intelligens részvételt. Erről Kozma Ferenc Jólét szocialista módon című művében azt írja, hogy ez "a magas termelékenységi munka legfontosabb, sokak szerint a modern technikával egyenértékű feltétele." /9/

A fejlett tőkésországokban kétségtelenül nagy méreteket öltött fogyasztás a munkaerő újratermelésének feltétele. A tudományos-technikai forradalom feltételei között a munkaerő fenntartásához és újratermeléséhez szükséges az általános műveltség megszerzése és a szakmai továbbképzésre vagy átképzésre fordított idő növelése is.

Tudjuk, hogy a kapitalista társadalmakban nagyon eltérőek a jövedelemszerzés módjai.

Az átlagember pénzt szeretne keresni, de hogy ez hogyan sikerül neki, azt több feltétel együttesen határozza meg: pl: tehetsége, szorgalma, szerencséje.

"A tőkés életmód egyik legjellegzetesebb vonása a jövedelemszerzésre irányuló tevékenységek elidegenedése a társadalmi hasznosság szolgálatától és emellett a fogyasztás individualizálódása. Ez kiáltó ellentétben van a termelőerők nagyfoku társadalmasodásával." /10/

Hogy az emberek hogyan képzelik el életmódjukat, azt a társadalom nagyon nagy mértékben befolyásolja. Van jónehány olyan elem is a javak megszerzésének sorrendjében, ami nem függ a társadalmi viszonyoktól. Ilyenek a fizikai lét fenntartásához nélkülözhetetlen dolgok: pl: élelmiszer, tüzelőanyag. Vannak azonban olyan elemek is - pl. az élelem minősége, a lakás komfortja, a művelődési javak iránti igény -, amelyeket a társadalom jelentős mértékben meghatároz.

Melyek azok a tényezők, amelyek az életmódot megszabják?

"Az életmódot nyilvánvalóan a jelenleg a környezet formájában bennünket körülvevő természeti feltételek, de mindenekelőtt a társadalmi - gazdasági és társadalmi - politikai feltételek, az anyagi jólét színvonala, a kultúra, az ideológia és a társadalom vagy osztály által nyújtott értékek határozzák meg." /11/

Vannak bizonyos társadalmi normák, amelyeknek az együttesét jóléti ideálnak hívjuk. Ezek szabják meg, hogy egy kiegyensúlyozott egyénnek illetve családnak milyen az életmódja, s azt is ezek a normák határozzák meg, hogy ehhez az életmódhoz milyen mennyiségű és összetételű javak és szolgáltatások kellenek. Társadalmi jóléterzetről pedig lehet szó, ha a társadalom tagjainak többsége reális időintervallumon belül nyugodt élet- és munkaviszonyok között hozzáférhet ahhoz a jövedelemhez, ami az akkori jóléti ideál tárgyi kellékeinek megvételéhez elengedhetetlen.

Az ipar és a kereskedelem legfőbb célja, hogy árut státusszimbólummá tegye, ezért aztán a fogyasztóra a rábeszélések különböző fajtáinak tömkelegét árasztja. Kozma Ferenc szerint "a reklámtól" a potenciális azonosulás mákonyörömét kapják az emberek. A tőkés társadalomban az a cég tehet szert a legnagyobb forgalomra és haszonra, amelyik ezt a "mákonyt" a legügyesebben tudja adagolni. Az egyéni tőkés cég érdeke pedig kizárólag a minél nagyobb haszon és forgalom elérésére irányul.

Az össztőkés érdekeknek a fogyasztó manipulálásában jóval több komponense van. Ezek:

- a piacszerzés, a fogyasztó vásárlásra csábítása;
 - az átlagfogyasztónak túlköltekezésbe hajszolása;
- ugyanis ez eladósodást eredményez, s annak az embernek, aki tele van fogyasztási hitelekkel, rengeteget kell dol-

goznia ahhoz, hogy megőrizhesse kényelmét, s kisebb-nagyobb státusszimbólumait.

- társadalomnevelési karakterrel rendelkező tőkés osztályérdek - talán ez a legfontosabb.

A sokféle ráhatás vezet ahhoz, hogy az átlagembert általai magasabb régiókba ringatják, mint ahol valójában van, s gondolatban eggyé válik azzal az osztállyal, amely nemhogy befogadná, de még ki is zsákmányolja, sőt még illuziót is csunyán megvámolja.

A manipuláció olyan cselekvésekre kényszeríti a dolgozó és fogyasztó embert, amelyek egyre inkább társadalomellenesek. Az áruk előállításánál az elsődleges szempont nem a használhatóság, hanem a divatosságra való törekvés. A reklámszakemberek sem a vásárló érdekeire ügyelnek, hanem a magántőkés haszonszerzésére. Az áru következő pontja a vásárló: az egész gépezet munkája arra irányul, hogy megpróbálja kicsalni tőle a dollárokat. A vásárlót meggyőzik arról, hogy csak akkor minősülhet értelmes lénynek, ha teljesen új butorát, hűtőszekrényét vagy háztartásának egyéb kellékét kicseréli divatosabb formájúra, színűre vagy márkájúra, a "régit" pedig eldobja. Így alakul ki végül is egy pazarló fogyasztásra alapuló életmód.

A tőkés társadalom pazarol a munkaerővel, hiszen hatalmas az a munkaerőmennyiség, ami pazarlás céljára szolgáló áruk előállításával foglalkozik. Ez a munkaerőtömeg

társadalmilag szükségtelen munkát végez, tehát ugyan-
ugy, mintha vásznat szőne csak azért, hogy másnap le-
bonthassa azt.

Ugyanakkor ez a tömeg pazarlás nélkül munkanélkülivé
válna!

A tőkés termelés rendező elve a magánprofit, ezért sok-
kal célszerűbb az emberekkel pazarlási célokra való
termékeket gyártatni, fogyasztási pazarlást létrehozni,
mint a pazarlás "kiiktatásával" tömeges munkanélkülisé-
get előidézni, s munkanélküli segélyt fizetni. Ugyanis
a segélyt kapó munkanélküliek nem termelnek profitot, s
jelenlétük világossá teszi, hogy a tőkés apparátus kép-
telen a társadalmi termelés megszervezésére. A pazarlás-
ra termelők viszont profitot is hoznak létre, s munká-
juk nyomán nagymérvű látszólagos virágzás és gazdaság
alakul ki. Ha az uralkodó osztály a fejlett tőkés világ
embereit nem kényszerítené arra, hogy pazarló életmódot
folytassanak, ez a hatalmas tőke nem termelne profitot
gazdáinak.

Minek, illetve kinek kell viselnie a tőkés társadalom
pazarlásának anyagi terheit?

"A pazarlás árának nagyobbik felét a tőkés világgazdaság
nem fejlett szektora fizeti, részben az olcsó nyersanyag-
árakon, részben az olcsó vendégmunkaerő-árakon keresztül.

Az energiahordozók árrobbanásáig minden kétséget kizáróan így volt ez.

Melyek a fejlődő világból importált anyagok és energia alacsony önköltségének legfőbb tényezői?

- az alacsony munkabér;
- a kitermelés kedvező földrajzi körülményei által lehetővé tett költségmegtakarítás.

A kettő együtt gyarmati típusu monopolista extraprofitot eredményez a vásárló részre abban az esetben, ha nem a fejlett országbeli költségeknek, hanem a kitermelés tényleges költségeinek felel meg az alapanyagok beszerési ára.

- az az extraértéktöbblet, amelyet a vendégmunkások hoznak létre.

A vendégmunkások tulnyomó részével olyan munkafolyamatokat végeztetnek, amelyeket vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon drágán lehet gépesíteni, arra a termelékenységi szintre pedig, ami kifizetődővé teszi a drága nyugat-európai vagy amerikai munkaerő alkalmazását, csak nagyon nagy ráfordításokkal emelhetők.

Milyen összefüggés van a pazarlásra épülő életmód és a tőkés világgazdasági rend válsága között?

Az emberek a természetből meritik a létfenntartásukhoz nélkülözhetetlen energiahordozókat, élelmet, vizet stb.

A kitermelésen alapszik a többszörös feldolgozás és szolgáltatás. Bár a termékek egy kisebb hányada arra szolgál, hogy a termelés fenntartása és tökéletesítése zavartalan legyen, a legnagyobb részt a társadalom ilyen vagy olyan formában véglegesen elhasználja. Az utolsó lépés pedig a természeti egyensúly megújulása. A tőkés társadalomban az anyagcsere-folyamat egyensúlyát megbontja, hogy az egyes emberek és embercsoportok különböző érdekeket képviselnek, s ezekkel az érdekekkel összhangban használják fel és regenerálják a természeti környezetnek azt a részét, amely fölött ők uralkodnak.

A világgazdaságban a legnagyobb egyenlőtlenség abból ered, hogy a fejlett tőkésországok - ahol a nem-szocialista viszonyok között élő emberiségnek csak mintegy 1/4-ét találjuk - termelik meg a kapitalista világ össztermelésének több, mint 80 %-át. A kihasznált természeti erőforrásoknak pedig kb. 9/10-ével csak az országok rendelkeznek.

Hogyan lehetne változtatni ezen a helyzeten?

Több elképzelés is napvilágot látott már erre vonatkozólag. Egyesek a megoldást a fejlődő országoknak biztosított rendszeres segélynyújtásban látták. Ezeknek a segélyeknek a legnagyobb része azonban nagyon rossz hatás-

fokon érvényesül. A segélypolitika egymagában tehát nem hozza meg a várt eredményt.

Mások véleménye szerint a fejlődő országoknak tőkeimportjukat kellene növelni és a fejlett országokkal való munkamegosztásukat tovább erősíteni annak érdekében, hogy elmaradottságukat legalább valamelyest orvosolni tudják.

Ha azonban tüzetesebben szemügyre vesszük ezt az alternatívát, azt látjuk, hogy ez sem ad megoldást. Mégpedig a következő okokból nem:

- a fejlett tőkésországok gyorsan bővülő piacokat és szakképzett munkaerőben dúskáló helyeket keresnek, a fejlődő országokban pedig ilyen irányú számításait nem találják meg;
- a fejlődő országokba történő tőkekivitel legnagyobb hányada arra a néhány országra összpontosul, ahol vagy olyan természeti kincsre leltek, ami gazdaságosan kitermelhető, vagy viszonylag elég sok a kiképezhető munkaerő, s ráadásul az államhatalomnak pénzügyi eszközök is állnak rendelkezésére a befektetések segítésére;
- a feldolgozóipari beruházások többsége igen magas technikai színvonalon működő kapacitásokban realizálódik, s ezek a kapacitások nem serkentenek újabb eredmények elérésére más ágazatokban;

- az európai és amerikai egyetemeken magas szintű képzésben részesülő, fejlődő világból származó szakemberek többsége nem megy haza, hanem a fejlett országok valamelyikében áll munkába.

A fejlődő országok elmaradottságán egyedül az iparosodás segíthet. Ennek azonban van egy nagy akadálya: a mezőgazdaság fejletlensége, az élelmezés legfőbb kérdéseinek megoldatlansága. A világon emberek milliói éheznek. A 70-es évek elején Közép- és Kelet-Afrikában, India néhány részén tömeges éhhalál pusztított. Az éhezés felszámolása fejlett mezőgazdasági technikával lenne lehetséges, de ehhez a parasztság tőkeereje nem elegendő.

A fejlett világ egyre jobban magához láncolja tehát a fejlődő országok gazdaságát, s mivel a tőke- és technikaáramlás feltételeit a fejlett országok diktálják, megakadályozzák, hogy a fejlődő országok valaha is kikecmeregjenek a nyomorból.

A tőkés világban azért folyik vetélkedés, hogy ki termel olcsóbban, ki forgatja gyorsabban a tőkét. Ez azonban, elsősorban a feldolgozásban, maga után vonja a termelékenység növelését is. A kitermelő iparra nagy hatással vannak a végső fogyasztás fokozásáért vívott küzdelem következményei. A kitermelés "világméretű rablógazdálkodássá" válik, de a feldolgozó ipar mögött még így is lemarad.

A válsághelyzet valószínűségének fokozásában több tényező is szerepet játszik:

- a különböző hatalmi központok egymás között határoznak a termelési tényezőkkel való rendelkezésről;
- amíg a pazarlásra készítő tényezők erősek - azaz a kitermelés olcsó, a hatalmi viszonyok pedig nem olyan szilárdak, mint kellene, s ennek következtében a konkurrencia lejjebb tudja szorítani a termelési javak árait - a technikai fejlődés a pazarlást választja;
- lehetővé válik, hogy a feldolgozás és a fogyasztás, miután a termelési javakkal való pazarlásra rendezkedett be, a kitermelők birtokába kerüljön. A válsághelyzetnek két fő megjelenési formája alakult ki:
 - az akut forma - itt valamilyen nem várt tényező eredményez energia- és anyagihiányt, aminek következtében az árak gyorsan kusznak fölfelé, az értékviszonyok a fejük tetejére állnak, s az anyagcsere-hálózat kapcsolatai is összekeverednek;
 - az idült forma - napnál is világosabbá válik, hogy a feldolgozó ipar, a fogyasztás színvonalának, szervezetének alapját szép álmok képezték, amelyek a válságban szertefoszlának.

Ugyanakkor tudnunk kell, hogy a válság egyik formája sem a természet zsugoriságának eredménye.

Végeredményben az energiaválságot olyan anyagcsere-zavaroknak tekinthetjük, amit az okoz, hogy a társadalom működése tőkés módon történik.

Az energiaválság jellemző jegyeihez hasonló vonások azonban más természeti kincsekkel kapcsolatban is létrejöhetnek.

Az a hulladék, aminek mennyiségét az emberiség felhalmozó tevékenysége egyre növeli, mindaddig nem okoz fejtörést, amíg nem okozza a bioszféra egyensúlyának megbomlását.

Több területen ennek az egyensulynak a megbomlása igen veszélyes: pl. a zajnövekedés, az ember természetes környezetének elszennyeződése káros hatással van az ember idegrendszerére, vagy pl. az időjárási viszonyok egyensúlyának felbomlását a szennyeződéssel teli levegőréteg alatt lévő, túl nagy mértékben felforrósodott földfelszín okozza. E jelenségek már az emberiség létfeltételeit veszélyeztetik!

"Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a fejlett tőkés világban ható társadalmi erők és mechanizmusok az emberiség és a természet anyagcseréjét lényegében minden ponton meggyorsítják és a gazdasági kapcsolatoknak az egész világra kiterjedő rendszere világméretűvé teszi az anyagcserezavarokat." /12/

Egyes vállalkozói csoportok, amelyek kételkednek a világgazdaság szilárdságában, egyetlen céljuknak a gyors, és lehető legnagyobb haszon elérését tekintik. Nagy mértékben emelkedik a spekulációs céllal kibocsátott tőkének mennyisége is.

Nemzetközileg is megginog a pénz irányadó szerepébe vetett bizalom. A valuták, mint fizetőeszközök egyre kevésbé tudják betölteni funkciójukat: ez az értékmérő és kincsképző funkciókra hat vissza.

Az infláció a modern tőkés világgazdaságban a válság megjelenési formája. Látnunk kell azonban azt is, hogy az inflációt nem lehet megállítani, mert az ellene történő intézkedésekkel csak azt lehet elérni, hogy veszélybe kerül a foglalkoztatottság és a ciklusmentesség.

Az infláció növekedési üteme nem egyenletes, s ez állandó feszültséget eredményez a nemzetközi pénzügyi rendszerben.

Ezek a jelenségek nagyon súlyos egyensúlyhiányt hoznak létre. A pazarlásra épülő életmód ennek az eredménye, de egyúttal a fokozója is.

"A tőkés ujratermelési folyamat nagyobb egyensúlyhiányok nélküli végbemeneteléhez a pazarlásrátájának fokozatos növelésére van szükség". /13/ Ez inflációt is maga után von.

Az infláció ütemét közvetetten a termelési tényezőkkel történő pazarlás is megszabja. Az infláció Európában egyre növekvő tendenciát mutat.

Ez a növekedés visszatükrözi a felelősség másokra való áthárításának folyamatait.

A polgári ideológusok egyre többet beszélnek az "élet új minőségének" fogalmáról. Szerintük az "élet új minősége" azonban a kapitalista termelési viszonyoknak a romló gazdasági feltételek ellenére történő fenntartása mellett valósul meg.

A burzsoá ideológusok annak bizonyítására törekszenek, hogy a tudományos-technikai forradalom következtében tényleg az élet új szakasza köszönt be. A dolgozó emberek életmódját úgy irányítják, hogy az ne saját érdekeiknek, hanem a burzsoázia érdekeinek feleljen meg.

Igy a burzsoá ideológia olyan, a magántulajdonra épülő társadalmi rendszerrel harmonizáló életmód ujratermelését serkenti, ami a magántulajdonosi koncepciók határain belül marad, s lehetővé teszi, hogy az életmód a kívánt arculatot kapja. Ilyen az élet privatizálásának és intimizálásának koncepciója.

De mit értünk e két koncepció fogalma alatt?

A magánéletbe történő menekvést és a rokoni kapcsolatokon nyugvó érzelmi élet abszolutizálását.

Ez a menekülés az életmód központi helyére a családot állítja, de azoknak a problémáknak és ellentmondásoknak a megoldására, melyek a tőkés társadalomban az emberek új életmódja kialakulásának kísérőjelenségeként lépnek föl, teljességgel alkalmatlanok.

A kapitalista társadalomban napjainkban egyre jobban nő a konfliktusok száma, s az emberek ezeknek a feszültségeknek, konfliktusoknak a feloldására törekszenek. Ennek következménye az ember életmódjának individualizálódása és intimizálódása /privatizálása/. A családi élet megújításának ez a programja azonban nem lehet az "élet kívánatos új minősége" elérésének eszköze, sőt elszegényíti egyoldalúságával az életmódot.

Látnunk kell, hogy a tőkés társadalomban jelenleg nem az élet minőségéről, hanem az életmód mennyiségi oldalainak megjobbitásáról folyik a szó. A kapitalista országok szakszervezetei legfontosabb feladatuknak a munkáért, munkabéért folyó küzdelmet tekintik, s azért harcolnak, hogy a tőkés válság súlya ne csak a munkástömegek vállát nyomja, hanem elsősorban a tőkésekét.

"... az élet minőségét mindenelőtt a társadalmi rendszer határozza meg." /14/

A tőkés termelési viszonyok között a munkásoknak állandóan küzdeniük kell azért, hogy biztosítsák a nemzeti jövedelemből való mennyiségi részesedésüket - ugyanis az élet mennyiségi és minőségi oldala elválaszthatatlan egymástól.

Lehetetlen hosszú időre jólétet teremteni a társadalom kisebbsége számára, ha ez a társadalom nagy részének szegénységét tételezi fel. Ha arra törekszünk, hogy a társadalom egészére vonatkozó, hosszú időre szóló egyensúlyt hozzunk létre, nem elegendő, ha az életmódot csak a

technikai fejlődésből és a növekedési ütemből vezetjük le.

A tőkés világ országaiban bekövetkezett súlyos válság, az értékek kiüresedése és a szociális bizonytalanság fokozódása ellenpontjaként egyre nyilvánvalóbbá válnak a szocialista életmódnak a szocialista termelési módban rejlő előnyei.

II. A szocialista életmód lényege, sajátosságai, fejlesztésének feladatai

1. Mit értünk szocialista életmódon? Mi a szocialista életmód lényege?

A szocialista életmód történelmi kategória. Eszménye tagadásból, igenlésből és gyakorlatból jött létre. Aból a tagadásból alakult ki, amelyet a marxista gondolkodás a kapitalista társadalom embersanyargató életvitelle ellen és átformálása céljából alkotott. A szocialista életmód eszménye olyan elképzelésekből született, amelyek az emberek életének teljesebbé tétele érdekében az élet eszményének kutatására és feltárására törekedtek. S szerepet játszottak ennek az eszménynek a kialakulásában a társadalom valódi mozgásfolyamatai is, annak megfelelően, ahogy a folyamatban lévő társadalmi változás hol közelebbi, hol távolabbi célként segíti a fejlődést előrelendíteni.

Az "eszményi" lényege az, hogy a törekvéseket tartalommal tölti meg, értelmet ad a cselekvésnek. A valóság érdekében szükséges a célok és cselekedetek folytonos, szakadatlan módosítása. Ezt a módosítást a valóságnak az eszményekkel való szembesítése teszi állandóvá.

Nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy az eszmét a valósággal, a követelményeket a tényekkel összeecserélni nem szabad! Saját tapasztalataink is erre figyelmeztetnek.

Kiemelten fontos ez az életmód esetében, hiszen az életmód nagyon szoros kapcsolatban van az objektív adottságokkal, az anyagi feltételekkel stb., s oly sok tényezőtől függ, hogy a tudattal ellenőrzött cselekvések köre sokkal szűkebb, mint ahogy első benyomásaink alapján azt gondolnánk.

Amikor az életmódról ejtünk szót, tudatában kell lennünk annak, hogy "van a valóság" és van annak "égi mása". /15/ A követelménynek a tényekkel való összekeverése éppolyan veszélyessé válhat, mint ha a magunk elé képzelt képet általánossá tesszük. Minden embert számos kötöttség vesz körül: saját léte, körülményei, értékei, normái kötik guzsba. Ezért valamennyiünkre jellemző, hogy vagy egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben tudunk belelátni embertársaink létfeltételeibe ill. létérzékelésébe. Ezért nem egyszer megtörténik, hogy a gondolkozó és normát felállító emberek önképüket változtatják ideállá, s ezt állítják kötelező jelleggel követendő példaként mindenki elé, holott a létfeltételek, a gondolkodásmód és a szokásrendszerek nagyon eltérőek, s úgy a javasolt életmódot nem hogy követni tudnák, de sokszor meg sem értik.

Minden cselekvést csak akkor érdemes végrehajtani, s minden tanítás csak akkor hozhatja meg várt gyümölcsét, ha a cselekvés iránya és a tanítás gondolati tartalma nem mond ellent a valóságnak, amit az emberek mindennapi életük során átélnek és tapasztalnak.

Ha a "szocialista életmód" fogalmát filozófiailag akarjuk elemezni, akkor először is a kommunista társadalmi-gazdasági alakulat különböző fejlődési fázisaiban, a kommunista társadalmi-gazdasági formáció egészére és az emberek élettevékenységének konkrét feltételeire vonatkozólag is a szocialista életmód tartalmát, átalakulásának ütemét kell feltárnunk.

A szocialista életmódot az emberek munkája, társadalom-politikai aktivitása, mindennapi élete és szellemi kultúrája közötti szoros kapcsolat jellemzi, amely a szocialista termelési mód, a szocialista termelési viszonyok alapján jön létre, a szocialista életmódot tehát átfogja az ember élettevékenységének valamennyi szféráját.

A polgári filozófusok egy szférát, a fogyasztás színvonalát értik életmódon. A marxisták viszont azt tartják, hogy az egyének tevékenységi módja egyidejűleg az életformájuk is, amelyet az emberek anyagi, társadalmi és szellemi léte legfontosabb vonásainak összességeként vizsgálnak. Nem teljesen egységes a szocialista életmód megítélése, előfordul, hogy bizonyos elemekre korlátozzák érvényességét, a munkát, a munkahelyen kapott feladatot nem tekintik részének, a szabad időt és a családi életet mereven elválasztják a közélettől.

Fontos kihangsúlyoznunk, hogy az életmódot a totalitás jellemzi, vagyis átfogó, az élet minden területére kiterjedő jellege van.

Szót kell ejtenünk néhány olyan problémáról, amelyek a szocialista életmódon belül jelentkeznek. A fiatalok életvitele nem a legmegfelelőbb, nincs önkritikájuk, hibás nézeteket általánosítanak, egyoldaluan ítélkeznek, mások hibáját látják csak meg. A szocialista életmód értékrendjének kialakítását akadályozza a nők társadalmi szerepének lebecsülése. A közösségekben formálódó szocialista életmód legkisebb egysége a család. Kezd terjedni az a felfogás, ami szerint a család az a közösség, amelyben az uralkodó normák, szabályok a legkorábban és legtartósabban épülnek be az emberek tudatába.

Probléma, hogy a fiatalok családi életre nevelésére korábban nem fordítottunk kellő gondot, s még napjainkban is akadnak hiányosságok.

Meg kell említenünk azt is, hogy a család az a közösség, amelyben a legtöbb a polgári hagyomány.

Jelenleg túlságosan nagyok a család iránt támasztott igények, elvárások, s gyakori az objektív feltételek által alá nem támasztott moralizálás.

Gondot okoz, hogy mivel általában a nő a fő teherviselő otthon, így saját személyiségének megvalósítására való törekvései sokszor elháríthatatlannak látszó akadályokba ütköznek. Ez a probléma gyakori konfliktusforrás, s számos esetben váló okként is szerepel.

Sajnos a személyes és családi problémákra nem fordítanak annyi gondot, mint amennyit kellene.

Továbbra is jelentős a közélet, a politika iránt közömbös, csak a családjával törődő, az anyagiakat hajszóló kispolgári életmód sulya. A tulzott családcentrikus azonban egészségtelen, mert másfajta emberi kapcsolatok hiányára utal.

Az életmódot komplexitásában kell vizsgálni - a munka, a munkára vonatkozó ismeretek, a közélet, a szocialista demokrácia gyakorlása, a családi élet, a házastársak, családtagok kölcsönös megbecsülése, a gyerekek közös nevelése, a szabad idő tartalmas eltöltése, az egyéniség mindenoldalu kibontakoztatása érdekében történő felhasználása jelentia szocialista életmódot.

A társadalom életmódjára hatást gyakorolnak a nemzeti sajátosságok és hagyományok.

A szocialista életmód kialakulása és stabilizálódása abban a folyamatban történik, ahol a szocialista termelési mód a dolgozók összes alkotó életerőinek és képességeinek kifejtésére szolgál.

De az emberiség egésze soha nem akar olyan célokat megvalósítani, olyan feladatokat végrehajtani, amelyekről tudja, hogy nem elegendő hozzájuk az energiája.

"A szocialista életmód olyan alanyt tételez fel, amely csak akkor tűz ki maga elé új célokat, amikor már meg van az objektive adott feltételek összessége ahhoz, hogy az adott reális lehetőségek megvalósíthatók legyenek." /16/
A szocialista életmód pártos álláspontnak, még hozzá következetesen pártos álláspontnak a kifejezője.

Az ember a szocialista személyiség színvonalára emelkedve szigorúan pártos ember. Védi a társadalmi haladás ügyét és a munkásosztály legalapvetőbb, legfontosabb érdekeit, azokat a normákat, amelyek az egész társadalom követelményeit tükrözik.

"A szocialista társadalom gazdasági, politikai, ideológiai és eszmei célja a gazdasági-kulturális jólét gyarapodása." /17/

Meg kell azonban jegyezni, hogy a történelem eddigi összes forradalmának ideológiájában a jólét modellje volt a legkevésbé kidolgozott, s ez alól a szocialista forradalom sem képez kivételt. A marxizmus értelmében a szocialista társadalomban

- a társadalom minden munkaképes tagjának meg kell adni a lehetőséget a munkára, s arra, hogy a képességeinek leginkább megfelelő területen fejthesse ki tevékenységét;
- a jövedelmek nagyságának meghatározója a társadalom számára végzett hasznos tevékenység mennyisége és minősége;
- a munkával szerzett jövedelmeket nem lehet társadalom-ellenes célokra fordítani;
- bizonyos emberi szükségletek kielégítéséről a társadalom kollektíve gondoskodik: pl. néhány rendkívül fontos

szükségletnek - iskoláztatás, egészségvédelem stb. - a kielégítését nem vagy csak bizonyos mértékig teszi függővé a megszerzett jövedelem nagyságától.

Mindez azonban nem sokkal jelent többet annak a szörnyű embertelenségnek a tagadásától, ami a kapitalista elosztási viszonyokból fakad. De ez természetes is: hiszen a szocialista jólét minősége körüli probléma megoldását meg kell előznie a hatalom megszerzésének és megszilárdulásának, s a gazdasági és kulturális fejlődés meggyorsításának.

Emellett abban az időben, amikor a mai szocialista államok kialakultak, nem lehetett még a jövő gazdagságáról és bőségéről álmodni, a legfontosabb feladat ekkor a lét biztosítása volt: a mindennapi élelmiszerről, tüzelőanyagról, munkáról kellett gondoskodni. Ez a lét csak a megelőző háborus és polgárháborus időszakhoz viszonyítva látszott jólétnek. A kezdetek kezdetén a jóléti modell kidolgozása tehát a szükségállapotok és a szegénység miatt nem volt lehetséges. Amikor viszont a társadalom végre képes lesz a legsürgetőbb problémákat megoldani, kezd úgy tünni, mintha nem is kellene ilyen szocialista jóléti modellt létrehozni, mintha elegendő lenne a "jólét", az árubőség általában véve egy humánus formában megszervezett munkáshatalmon belül.

Kettős meggyőződés kezd elterjedni:

- a társadalom jellege nem alapvető meghatározó tényező a jólét minőségének;
- amennyiben a társadalmi rendszer mégis módosító hatással lenne a jóléti modellre, akkor ennek jelentősége csak a fogyasztási szférában érvényesül, a termelés szerkezetét, a műszaki fejlődést vagy egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben befolyásolja.

Ennek az elméletnek az elterjedésében nagy szerepe van annak is, hogy sok ember hajlik arra, hogy a szocialista jólétideál és a munkáshatalom első éveire jellemző puritanizmus közé egyenlőségjelet tegyen.

Tudni kell azonban, hogy a puritanizmus egyrészt a szegénység kényszeréből fakadt, másrészt abból a forradalmi állapotból, amelyben a dolgozó tömegek a szocialista vívmányok védelmét tartották legfontosabb feladatuknak a külső intervenció és a belső ellenforradalmi veszély együttesen rájuk nehezedő súlya alatt.

Ha a fejlett termelőerőkkel rendelkező, érett szocializmus életmódjának legfőbb jellegzetességeit kutatjuk, két végtettől kell óvakodnunk:

- a szocialista jólét nem utánozhatja a Nyugat "fogyasztói társadalmát", a szocializmus még a világ leggazdagabb országában sem tudna funkcionálni olyan fogyasztási modell mellett, amelynek legfőbb feltétele a pazarlás;
- a szocialista jólét arculatának legfőbb vonásait nem vezethetjük le a forradalmi idők szükséghelyzete által megteremtett puritanizmusból és egyenlősdiből sem; egy minden korábbinál magasabb fejlettségi szint elérésére törekvő társadalom saját céljainak megvalósítása elé gördít akadályokat, ha általános szegénységet hirdet, s egyformán jutalmazza a szorgalmat és a lustaságot.

Azt sem mondhatjuk, hogy a kutatott szocialista jólétmodell középen van a két véglet között.

"A kettő közötti utkeresés a gazdaságpolitikát a kettő közötti rángatózás felé taszítja, s ez a lakosság tudatának csakugy, mint a gazdaság fejlődésének csak károkat okoz." /18/

A megoldás tehát nem a megalkuvás, hanem egy minőségileg jobb, emberibb életmód kidolgozása.

Problémát okoz, hogy vajon azok tartoznak-e a jól ellátottakhoz, akik a jól végzett munka alapján jutottak megérdemelt jövedelemhez.

Feltehetjük a kérdést: a szocialista társadalom eszmerendszere mindig tükröződik-e az anyagi ellátásban, az anyagi juttatásokban? Az emberek ezen keresztül ítéli meg, hogy mi az érdemes munka, s ez esik legnagyobb sullyal a latba akkor is, amikor az emberi tartalomról, a társadalmi célokról alkotnak ítéletet. Ha a létfeltételek leglényegesebbikében, az anyagi ellátás, az élet-szint mutatójában ez realizálódik, ha a szocialista eszmeiség materializálódik az anyagi világban, akkor ez nem takarja el a lényegét, sőt ellenkezőleg, a tárgyi világgal is segít azt kifejezésre juttatni.

A lényeg pedig az, hogy az anyagiakhoz való hozzájutás módja, a birtoklásukhoz vezető ut milyen volt.

Az a fő kérdés, hogy minden anyagi gyarapodás társadalmilag értékes munkát takar-e, hogy minden kétséget kizáróan azt tükrözi-e, amit a szocialista eszmék értékrendje szerint kapni kellene az embereknek. Mert ha itt egybeesést tapasztalunk, akkor az anyagiakban való bővülés közvetlenül segít kifejezni életmóddá váltva a társadalom céljait. Ha eltérés adódik, az biztos, hogy valamilyen formában az alapcélokra is visszahat.

"Az elosztási viszonyok még nem érettek meg az eszmék szintjéhez, még nincs biztos értékelési metódus, még éppen az értékes teljesítmény becslését hiányolják a leginkább." /19/

Sajnos, még mindig óriásiak azok a különbségek, amelyek az anyagiak területén jelentkeznek, s ezen különbségeket nem lehet egyértelműen az elvekből levezetni. Azokat a társadalmi rétegeket, amelyek magas szinten jól élnek, szinte áthidalhatatlan szakadék választja el az alacsony szinten élőktől. Az anyagi ellátásban adódó nagy különbségek éppen az életformában, a látható és mutatott tárgyakban nyilvánulnak meg. /Pl. "kacsalábon forgó" nyaraló, divatos márkájú autó/. Amíg az elosztási viszonyokban ilyen eltérések adódnak, az is nyilvánvaló, hogy ilyen egyenlőtlenségek jelenléte mellett az élet materiális tartalmának erkölcsi kérdését nem lehet egyenlő felelősséggel felvetni.

Sokszor szót ejtenek az anyagiasság központi szerepének kérdéséről. Mindig mérlegelni kell, hogy az anyagi eszköz-e az élethez, vagy egyetlen és mindent betöltő öncél.

Kétségtelen, hogy a tárgyak, az anyagok sokszor takarhatnak üres, elfecsérelt életeket, értelmetlen munkákat. Ez az eset, amikor nem az a lényeges, hogy "ez vagyok", "ezt tettem", hanem az kerül előtérbe, hogy ez van nekem, ez az "enyém". "Ami itt tovább él megerősödve és tartósítva, az a polgári lét birtoklásának az elidegenedett tárgyak embert és emberi viszonyokat helyettesítő

értelme és tartalma, amikor ebben, és csakis ebben talál célt és értelmet az emberi lét" - állapítja meg Losonczi Ágnes már említett munkájában.

A szocialista életmód fejlődésének fontos törvényszerűsége a társadalom tagjai szociális egységének további növekedése, a városi és falusi lakosságnak, a különböző társadalmi csoportok képviselőinek életmódjában és életstílusában megmutatkozó örökölt különbségek leküzdése.

Egyre változatosabbá válnak az életmód egyéni megnyilvánulásai az egyéni érdekeknek, igényeknek, izlésnek megfelelően /szabad idő, szakmai tevékenység/. A szocializmus szociális természetét tekintve egységes, megnyilvánulásainak sokféleségét tekintve gazdag életmódot hoz létre, amely minden ember számára lehetővé teszi az önmegvalósítást a gyakorlati életben. A szocialista életmód korszerű színvonala biztosítja az egyén szellemi lehetőségeinek a kibontakozását. S ez törvényszerű: fontosak az olyan személyes jellemvonások, mint a kommunista eszmeiség, a magasrendű erkölcsiség, a fejlett intellektuális és művészi érdeklődés.

A szocialista életmódot nemcsak a társadalom magasfoku kulturája, hanem a személyes kultúrával szembeni követelmények növekedése jellemzi. Megvannak a feltételek a szakmai és az általános műveltség növekedéséhez.

/Nagyok a követelmények, ugyanakkor a kollektívák érdekeltek abban, hogy széles körű ismeretekkel és magasrendű erkölcsiséggel rendelkezzenek/.

A szocialista életmód fogalma lehetővé teszi az általános feltárását, a társadalmilag tipikusait a szocialista társadalomban élő emberek élettevékenysége csoportos és egyéni megnyilvánulásainak valóságos sokrétűségében, minthogy az magában foglalja mindazt, ami megfelel a szocializmus lényegének, társadalmi elveinek.

2. Mik az életmód összetevői?

a./ A munka, mint a szocialista életmód legfontosabb eleme

A szocialista életmódban a munkának, a termelő tevékenységnek döntő szerepe van. Csak a szocializmus útján, munkával és a közösséggel összhangban lehetséges a nép egészének, s ezen az egészen belül az egyénnek a boldogulása.

A szocializmus alapvető elvi követelménye, hogy minden ember képességeinek megfelelően végezze munkáját, s az anyagi javakból az elvégzett munka minősége és mennyisége szerint kapjon részt.

A szocialista munkamegosztásból, s abból, hogy a munkával való kapcsolat gyökeresen különbözik a korábbtól, még nem következik magától értetődően, hogy általánossá lesz a munka kommunista rendje. A szocializmusban a munkától való elidegenülés jelensége jobbra megszűnik létezni, de a munka csak a kommunista társadalmi rendszerben lesz létszükségletté, életelemmé, hivatástudattá minden ember számára.

Ugyanakkor már a szocializmusban a munka, s kizárólag a munka jelöli ki a társadalomban minden egyes ember helyét, s ez határozza meg jólétének, s annak a tekintélynek a mértékét, amellyel bír. Egyre nagyobb mértékben vonzódnak a dolgozók az alkotó és tartalmas munkához, aminek

során a munkások tevékenységében egyre szorosabb szálakkal kötődnek össze a szellemi és a fizikai munka funkciói.

Amikor a munkatevékenység feltételeit vizsgáljuk, számos tényezőt kell figyelembe vennünk. Számításba kell vennünk a munkaerőforrások általános helyzetét /munkaerő ellátottság, munkaerő felesleg vagy hiány/, a munkaerő-vándorlást, a népgazdasági terv teljesítését, a munkafegyelem állapotát, a munkaerő keresletének és kínálatának összhangját, s még sok egyéb dolgot is.

Ha viszont a munkatevékenység fajtáit, intenzitását és funkcióit szeretnénk szemügyre venni, akkor először az ember viselkedésére és tevékenységére jellemző objektív oldalakat kell értékelnünk, másodszor pedig az ember saját tetteinek, a kollektiva és a környezet cselekedeteinek szubjektív értékelését át kell mérlegelnünk.

A dolog lényege abban rejlik, hogy az emberek céllal végzett tevékenységében nemcsak konkrét funkciók szakmai jellegzetességei vannak jelen, hanem egy másik, szintén nagyon fontos minőség is: az embernek a munkához való viszonya.

Nélkülözhetetlen, hogy minden munkának összetettségének és alkotó jellegének mértékétől, és a termelési feltételek milyenségétől függetlenül nagy legyen a társadalmi jelentősége. Hiszen minden dolgozó ember szeretné úgy érezni, hogy munkájával valaki másnak segítségére van, s ter-

mészetes, hogy mindenki a társadalom fontos tagjának szeretné tudni magát. Az embert semmi sem serkenti jobban munkára, mint annak a felismerése, hogy munkájának nagy a társadalmi jelentősége, s annak a tudata, hogy munkájára számítanak. Ezért igyekezni kell minden dolgozót meggyőzni, hogy az a munka, amelyet ő végez, a társadalmi összmunka szerves, nagy fontosságú része. Törekedni kell olyan feltételek megteremtésére, amelyek mellett a munkához való alkotó, öntudatos viszony egyre jobban elmélyül, s mindig gyümölcsözőbbé válik.

Éppen ezért, amikor a munkatevékenységet elemezzük, feltétlenül boncolgatnunk kell az ember munkához való személyes viszonyát, azt, hogy az ember hogyan viszonyul a munkához általában és hogyan saját munkájához. Ezenkívül még számos tényezőt kell megvizsgálnunk: a munkaaktivitás különböző fajtáiban való részvételt /pl. egyéni és kollektív munkaverseny/, a munkához és a munkafeltételekhez való viszonyt /munkával való megelégedettség/, a szakmai fejlődés és a választott szakma iránt mutatott érdeklődést, vagy más, alkotóbb karakterű munkaterületre való átlépésre történő igyekezetet, azt a munkaidőráfordítást, ami a munkatevékenység ellátásához vagy megtanulásához elengedhetetlen, a közösség ügyeivel kapcsolatban tanúsított érdeklődést, s a szakirodalom olvasását.

Az ilyen vizsgálódás legfontosabb feladata meghatározni a munka alkotó jellegét.

De hogyan történik az alkotó jellegű munka iránti igények értékelése, fölmérése? Hogy az ilyen irányú igényeket föl lehessen mérni, előbb a munkafolyamat különböző mozzanataival való megelégedettség mértékét kell megvizsgálni.

A szocialista társadalomban a munkának nagyon sok formája van. Ezeknek a munkáknak a színvonala és jellege azonban nem egyforma. Mind több és több területre válik jellemzővé a magas szintű alkotó tevékenység. Még napjainkban is akadnak azonban a munkának olyan válfajai, amelyek rutinjellegűek /fizikai munkák egy része, s az adminisztratív tevékenységek legnagyobb hányada/. Mi több, jelenleg még vannak olyan nagy fizikai erőfeszítést követelő, sanyargató, egyes esetekben az egészségre is káros munkák is, amelyeket lehetetlen nélkülözni.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az ilyen munkák társadalmilag hasznosak, s még nagyon sok időbe fog telni, amíg az ilyen jellegű munkatevékenységeket sikerül átformálni vagy teljesen kiküszöbölni.

Az igazság parsze az, hogy minden munkának vannak alkotó és vannak rutinjellegű aspektusai, de a különböző munkatevékenységekben ezek különböző arányokban jelennek meg. S az is igaz, hogy jogos elégedettség kiindulópontjául szolgálhat minden jól véghezvitt munka, ha látjuk társadalmi hasznosságát, s azt, hogy a közösség iránti kötelességünket teljesítjük vele.

Ezeket a dolgokat azonban nem szabad csak a technikai szint oldaláról vizsgálnunk. Fejlett tőkésüzemekben olyan vizsgálatokat végeztek, amelyek egyértelműen arról tanuskodnak, hogy a munkásoknak a felelősségteljes részvétel, a kezdeményezés stb. iránti igényeit korántsem elégit ki a magas szinten gépesített munka. A munkával való elégedetlenség forrásai között első helyen azonban nem a munka technikai jellegzetességei szerepelnek, hanem a munka tőkés szervezete, kényszerű jellege.

Ez a munkásokat arra sarkallja, hogy a munkán kívül, szabad óráiban kutassák egyéniségük kibontakozásának lehetőségeit. Ez azonban legtöbbször illúzió marad, s így az emberek gyakran nyulnak segítségért az ún. "pótcselekvéshez", az önkifejezés helytelen, rossz formáihoz.

Szocialista társadalmi viszonyok között a munkához való viszony objektív oldalának leglényegesebb eleme a dolgozó tulajdonosi mivolta. Ez ad lehetőséget arra, hogy egyre növekvő mértékben jelenjenek meg a munkafolyamatokban az emberek olyan jellemvonásai, mint társadalmi felelőssége, kezdeményezőkézsége, s ez nyitja meg a lehetőségét annak is, hogy az emberek ott lehessenek a kisebb-nagyobb közösségek ügyeiről való döntéseknél, s bele is szólhassanak azokba.

A szocialista életmódban a munka és a gazdasági érdekviszonyok között közvetlen kapcsolat áll fenn. A szocialista életmódban az ember legelemibb anyagi és leglényegesebb szellemi és kulturális szükséglete a gazdasági érdek.

A szocializmus minden embert egyformán, a munkával mér, De ennek feltételét is létrehozza: a munkaképes lakosság teljes foglalkoztatottságát. Az embernek elemi érdeke, hogy dolgozzon, mert így tudja önmaga és családja létalapját megteremteni. Ennek tükrözője a szocialista érdekelttségi rendszer, aminek egyik legfontosabb része az anyagi ösztönzés. Nagyon fontos azonban az erkölcsi érdekelttség szerepének növelése is.

Azon kell fáradozni, hogy a társadalom, a közösség érdekében tett dolgok nagyobb erkölcsi elismerést kapjanak. Természetesen nem történhet automatikusan a szocializmus-hoz fűződő erkölcsi érdek felismerése, s érvényre juttatása sem nélkülözhetetlen mindezt tudatosítani az emberekben.

A munkásosztálynak, amely az utóbbi néhány évtizedben társadalmunk legnagyobb létszámu és arányu osztályává lett, a munkához való viszony alakításában döntő jelentősége van. Az általa végzett munka jellege, iparszerűsége, technikai felszereltsége közötti távolságok a népgazdaság egyes ágazataiban egyre jobban csökkennek. Ugyanakkor sokkal nagyobb lett a korábbinál a differenciáltság a termelési egységek között a munka szakmai sajátosságainak, felszereltségének a területén.

Minden szocialista országban, így hazánkban is alapvető társadalmi igényként jelentkezett még a szocializmus építésének elején, hogy mindenkinek lehetőséget kell adni a munkára.

Ez nagyon fontos lépés volt a társadalmi egyenlőség felé vezető uton. Ugyanakkor kikiáltották az általános munkakötelezettség elvét, amely a nem dolgozók, a volt uralkodó osztályok ellen tett intézkedés volt. Állampolgári joggá tették a munkához való jogot, s a szocialista állam, hogy e jog gyakorlását társadalmilag biztosítani tudja, létrehozta a szükséges munkahelyeket. Magyarországon 1952-re létrejött az aktív munkaképes korú férfiak teljes foglalkoztatottsága, sőt megindult a nők társadalmilag szervezett tevékenységbe való bevonásának a gyakorlatban történő megvalósítása is.

A társadalmi tulajdon keretei között társadalmilag szervezett tevékenységben teljesített munkát alapvető érték-ként becsülték.

A szocialista építés döntő feladata volt az iparosítás. Az iparosítás révén jelentősen megnövekedett a munkásosztály társadalmi részaránya - természetesen elsősorban a nagyüzemi ipari munkásság létszáma lett nagyobb. A társadalom értékrendjében a nagyüzemi ipari munka egygyé vált a társadalmilag szervezett, társadalmiasított tevékenységgel, a kiugróan fontos munkával. A mezőgazdaságból az iparba 1948 és 1952 között kb. háromszázezer ember önkéntesül át. Sok problémát okozott a társadalmilag szervezett tevékenység nagyüzemi rendjébe csöppent emberek beilleszkedése, a munkafegyelem lazább lett, a munkaerővándorlás pedig gyorsabbá vált.

Szólni kell arról is, hogy az ipari fejlődés lényege az, hogy a munkafolyamatok egyszerűbbé válásának mértékével egyenes arányosságban áll a munkatermelékenység növekedése.

De ennek másik oldala is létezik. A munkás oldaláról vizsgálva a dolgot ez azt vonja maga után, hogy amikor az ipari fejlődés elér egy bizonyos szintet, csökken az összetettebb képességet, nagyobb szakértelmet követelő munka aránya, kisebb számban lesz az iparnak szüksége szakképzett munkásokra, s megnövekszik a betanított vagy segédmunkások iránti kereslet.

/Különösen így van ez az ipari fejlődés extenzív szakaszában, amikor a munkaerő-szerkezetben az iparosítás a kevésbé képzett munkaerőre alapoz, s az ilyen típusu munkaerő képezi az összes munkaerő nagyobbik részét./

Az ellentmondás forrása tehát abban rejlik, hogy minél termelékenyebb a jelenlegi ipari strukturában a munka, annál könnyörtelenebb, embertelenebb a munkavégzésnek magának a mechanizmusa, lehetősége.

A szocialista fejlődés első évtizedében a munkabér első-sorban a mindennapi megélhetés biztosítására és a társadalmi távolságok csökkentésére volt hivatott. A munkára való buzdításban ebben az időben a tudati elemeknek volt nagyobb szerepük, az anyagi ösztönzők meghúzódtak a háttérben.

Az 1950-es évek végén, a hatvanas évek elején a mezőgazdaság fokozatosan nagyüzemileg szervezett tevékenységgé lett, s így most már a társadalmilag szervezett, társadal-

masított tevékenységekhez kezdték sorolni.

Az egyén számára azonban csak fokozatosan, a mezőgazdasági üzemek életképességének, fejlődésének előrehaladásával párhuzamosan tudatosult, hogy a mezőgazdaságban végzett munka helye megváltozott az értékrendben. A hetvenes évek második felében, amikor kibontakoztak és megerősödtek az új típusú termelési szervezetek sajátosságai, befejeződött a szövetkezeti tulajdon társadalmisítotttsági színvonaláról folytatott vita is. Bebizonyosodott, hogy bár más típusu, de az állami tulajdonnal egyenrangu társadalmi tulajdonformával állunk itt szemben. Ez a gazdaságpolitikában is egyre inkább tükröződött, ami azt eredményezte, hogy a szövetkezetben végzett munka becsülete nagyobb lett.

A gazdaságirányítási rendszer reformjának, a decentralizáltabb irányításnak, s a gazdasági szabályozás közvetett módszerei eluralkodásának köszönhetően a munkahelyváltoztatási megkötöttségek is feloldódtak. Mind többen kutatták, hogy melyik lenne az elgondolásaikba legjobban beleillő munkahely. Ugyanakkor magas volt a munkába lépő ifjú generáció létszáma, s tovább fokozódott a munkaképes korban lévő nők munkába állásának üteme. Ezzel áll szoros kapcsolatban, hogy a háztartási munkával még nem tudtunk kellő helyet biztosítani értékrendünkben. Szpimlisz Ildikó állítása szerint: "Minden bizonnyal ehhez hozzájárul az is, hogy a marxizmus klasszikusai a kapitalizmus terméke-

ként kialakult háztartási munkának elsősorban a negatív oldalát látták, és a nők felszabadításaként fontos eszközként a "szocialista társadalmi háztartás" kiépítését jelölték meg." /20/

Azokban az országokban azonban, ahol a szocialista forradalom diadalmaskodott, a szolgáltatás szférája nagyon alacsony fejlettségi szinten állt. A társadalmi háztartás színvonalas kiépítése ezért hosszú időt vesz igénybe.

A nők egyenjogusításának lényeges eredménye a nőknek a társadalmilag szervezett tevékenységbe nagy számban történő bevonása. A családi munkamegosztás lassu átalakulásának, a hagyományok nagy erejének, a szolgáltatások fejletlenségének következményeképpen alakult ki a nők un. kettős terhelése.

Ennek megszüntetéséhez nélkülözhetetlen a családi munkamegosztás, teherviselés, életmód új formájának elterjedése, s az aktív nevelőmunka is. Másrészt a nők kettős teherviselése megszüntetésének elengedhetetlen feltétele a társadalmi háztartásban végzett, különösen a gyermekneveléssel kapcsolatos munka azükségessége és fontossága vitathatatlan. Átalakításához az előbb említett módszereken kívül szükséges, hogy a társadalmilag szervezett tevékenységhez átvezető munkatípusok nagyobb teret kapjanak, s ennek révén szorosabb összefonódás jöjjön létre a különböző tevékenységtípusok között.

A hetvenes évektől a szocialista mezőgazdaságnak egyre nagyobb mértékben részévé lett a háztáji, ill. kiegészítő gazdaság és az ott végzett munka. Az értékrendbe való beilleszkedésük parázs vitákat váltott ki. A közfelfogás a tevékenységeknek ezeket a formáit az általánosan elfogadott értékrendbe tartósan nem tudta beilleszteni, vagy helytelenül sorolta be. Ezt még nehezebbé tette az a gazdaságpolitikában élő gyakorlat, amely fejlődésünk első évtizedében, gyors társadalmasítást próbálva elérni a kistermelési formákat korlátozta, figyelmen kívül hagyva, hogy ezek igen lényegesek az ujratermelési folyamat rugalmasságának biztosításában, s a szükségletkielégítés hézagainak kitöltésében. A társadalomban az is konfliktusokat idézett elő, hogy ezek a tevékenységek jövedelemaránytalanságokat eredményeznek, s lehetségessé válik a többletjövedelmek személyes jövedelemmé való alakítása, ami sokszor nem érhető el a társadalmilag szervezett tevékenységben végzett fő munkában. Ez lehetőséget nyit a fogyasztási javakban való kiemelkedő részesedésre is.

Elég nagy fáradságba került annak az elfogadtatása a köztudatban, hogy a többletjövedelmek általában többletmunkavégzés eredményeképpen jönnek létre, s csak kivételes esetekben adódnak ügyeskedésből, a törvények megsértéséből. A vita hevét csökkentti, hogy a háztáji, kiegészítő tevékenységek számos esetben nélkülözhetetlenek a lakosság ellátásának biztosításához, s háttérbe szorításuk a társadal-

mi érdekekkel ellentétes. A háztájiban végzett munka objektív, reális értékelésénél, a társadalmilag szervezett tevékenységbe történő beilleszkedésénél meghatározó tényező, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek megszilárdultak, s a háztáji gazdaságokat a munkavégzés folyamatában is a szocialista nagyüzem rendszeréhez fűzik szoros kapcsolatok.

A szövetkezeti és háztáji egysége mellett szót kell ejteni egy másik "egységről" is: ezt társadalmunkban az ún. "vegyes" családok elterjedése jelenti. A falvak lakói között a munkásság 50 %-os arányban képviselteti magát. A társadalmilag vegyes családok elterjedése könnyebbé teszi a tevékenységek végzését, a munkamegosztást, bár problémát okoz időnként a társadalmi munkaidőalapok elosztásában. A különböző tevékenységek, kulturák érintkezését az értékrendek közelítését viszont nagy mértékben segíti.

Az utóbbi időkben népszerűvé lett nálunk az olyan keresőfoglalkozás vagy termelőtevékenység üzése, amelyet az emberek főfoglalkozásuk mellett folytatnak. Az ilyen típusu munka az egyénnek és a közösségnek egyaránt gazdasági hasznot hajt, sőt elterjedése növeli a munkának, mint szükséges tevékenységnek a tekintélyét. Számos esetben - főleg az elmaradott rétegeknél - az egészségesebb életmód kialakításához és a szabad idő tartalmasabb eltöltéséhez is segítséget nyújt.

Két probléma mégis fölmerül ezen a területen: Az egyiket a főfoglalkozás és a "második gazdaság" keretében végzett munka közötti kapcsolat okozza. Az utóbbi típusú munka folytatása vajon nem az előbbi kárára történik-e, vajon nem az megy-e végbe, hogy az anyagi, sőt még az erkölcsi ösztönzés is jobban érvényesül a második, mint az első esetben? A magas technikai szint, a gépesítés és az automatizálás következtében egyes munkahelyeken lehetetlenné válik a főfoglalkozásban végzett munka háttérbe szorítása. Máshol az teszi lehetővé egészséges arányok kialakítását, hogy az anyagi érdekelttség érvényesülése a főfoglalkozásban is nyilvánvaló.

Egy másik tényező azonban szintén meggondolásra késztet:

"Az időmérleg adatok azt bizonyítják, hogy bár rövidült a hivatalos munkaidő, a munkával töltött idő lényegében nem változott, sőt bizonyos kategóriákban meg is hosszabbodott." /21/

Ez azt jelenti, hogy rövidebb idő jut olyan tevékenységekre, mint a művelődés, szórakozás, pihenés. Felvetődik a kérdés, hogy ez a tendencia miként fér meg a szocialista társadalom, sőt, általában az ember céljaival. Természetesen a szabad időt nemcsak a legmagasabb szintű kulturális tevékenységgel lehet eltölteni, s arról sincs szó, hogy egyedül intellektuális jellegű művelődésre biztassunk, de napjainkban a fizikai, szórakoztató és pihentető

szabad idő-tevékenységek is háttérbe szorulnak.

A munka értékrendje is megváltozott.

A foglalkozási minőség, a képzettségi igény, a technikai fejlődés előrehaladásával párhuzamosan lényegesen átformálódott.

Egyes fizikai munkák a társadalmi értékrend legalacsonyabb fokain helyezkednek el. A nehéz, veszélyekkel járó, egészségre káros fizikai munkák tartoznak elsősorban ide. Az elosztásban ezek felértékelődnek, hiszen gyors technikai helyettesítésük nem megoldott, de társadalmi leértékeltségükön ez semmit sem módosít. Az ellenkező póluson létrejönnek a divatszakmák, viszont egyes nagy tradíciókkal rendelkező szakmák elnéptelenednek. Azok a szakmák, foglalkozások, ahol valamilyen uton-módon pótlólagos jövedelemhez lehet jutni, felértékelődnek. Szocialista fejlődésünket végigkíséri az igényes, színvonalas munka problémája, Fogasztóként minden ember elvárja, hogy gondosan, igényesen készített termékeket állítsanak elő, termelőként viszont sokszor igénytelen, hanyag munkát végez. Ha valamely termék minőségét, színvonalát dicsérni kívánják, egyedi, kézműves terméknek nevezik. Ebben a kijelentésben - amellet, hogy a korábbi, kevésbé társadalmasodott termeléssel kapcsolatos illúziók és nosztalgia is kicsengenek belőle - valóságos gondok jutnak kifejezésre.

A gyors nagyipari tömegtermelés nem törekszik hosszú élettartamu javakat előállítani. /Bár ma már a kisiparban sem figyelhető meg ilyen irányú törekvés/. Hozzájárul ehhez az is, ha a termelési javak /élő- és holtmunka/ bőséggel rendelkezésre állnak, s a gazdálkodási rendszer is ezeknek pazarló felhasználására sarkall.

Abban, hogy a munka igényessége háttérbe szorult, nagy szerepet játszik az is, hogy a kialakuló nagyüzemi termelési rendszerben visszaesett, vagy létre sem jött a munkakultúra. A munkakultúra kialakulatlansága a munkával szembeni igények csökkenését, s a munkához való viszony gyöngülését eredményezte. Még jobban hehezíti a dolgot, hogy a népgazdaság szerkezeti átalakításának koncepciójában sok egyenetlenség akad, s a foglalkoztatáspolitikában hullámzást idéz elő a lakosság demográfiai összetételének változékonysága. Mindez akadályokat gördít az igényes munkavégzés elé, s ez a termékek rosszabb minőségében jut kifejezésre. Ha a termékek minősége alacsonyabb színvonalu, ennek okai között lényeges szerepet játszik, hogy a teljesítményre épülő bérezés a társadalomilag szervezett fő tevékenységben végzett munkánál nem kellő módon jut érvényre. A foglalkoztatás pillanatnyi problémái túl nagy mértékben befolyásolják az elosztás elveit és gyakorlatát.

Lényeges kérdés az is, hogy a szakmunkásképzés szűk részjellegű, s így a birtokosa által folytatható tevékenységek

száma igen kevés. Nem nyújt lehetőséget arra sem, hogy a technikai fejlődés által megkövetelt sokoldalú munkás típusa létrejöjjön.

A műveltség /elsajátítása/ megszerzése fontos tényező a sokoldalúan fejlett embertípus kialakításában. Ez az igény azonban számos esetben ellentétbe kerül a rövid távu foglalkoztatáspolitikai igényeivel kielégítő munkaerő képzettségi szerkezetével.

A fizikai munka mellett a szellemi tevékenységnek különböző típusainak értékelése is számos változáson ment keresztül. Ebben - mint általában a munka értékelésében - nagy szerepe van az elosztási viszonyoknak.

Az utóbbi tíz évben a hagyományos humán értelmiségi munkák mellett elterjedtek a műszaki, természettudományi, közgazdasági és agrár területeken folytatandó szellemi tevékenységek is. Más társadalmi csoportoknál nagyobb mértékben alakultak ki eltérések az egyes értelmiségi rétegek jövedelemviszonyai, életkörülményei között.

A nők kedvelik a fizikai és a szellemi munka határán lévő munkatípusokat - az ún. "alkalmazotti" tevékenységet. Ezek a foglalkozások elosztási szempontból nem a legkedvezőbbek, de a fizikai munkáénál jobbak a munkakörülmények. Ugyanakkor az esetek többségében ezek a foglalkozástípusok rutinfeladatok teljesítését jelentik. Gyakori hiba, hogy a szellemi munka egészét alkotó jellegű szellemi tevékenységként kezelik, holott abban is számos rutintevékenység fordul elő.

Ugyanakkor a fizikai erőfeszítést igénylő munkákban is végbemegy az alkotás folyamata, a létrehozott termékekben, szolgáltatásban öltve testet.

Az irányító munka értékelésében is sok ingadozás, változás figyelhető meg. Az irányító tevékenység tartalma és tagoltsága nagy mértékben átformálódott. A közvetett vezetői munka szükségszerűen törzskari jelleget kapott, a közvetlen irányítói tevékenységeket pedig lényegében a termelőtevékenységekhez lehet sorolni. A közvetlen irányítók a vezetők és beosztottak között elfoglalt köztes helyük miatt nemegyszer érdekellentétek kereszttüzében állnak. Ugyanakkor elosztási helyzetük nem a legfényesebb.

Az utóbbi években az irányító munkával szemben támasztott követelmények növekedése csökkentette az érdeklődést az irányító tevékenység végzése iránt.

Szót kell ejteni a mezőgazdaságban végzett munka átformálódásáról, az un. "paraszti munka" kérdéseiről is. Napjainkban a mezőgazdaságban dolgozóknak kb. a fele nem hagyományos mezőgazdasági munkával foglalkozik, de gyökeresen megváltozott a hagyományos mezőgazdasági tevékenységek /állattenyésztés, növénytermesztés/ arculata is.

A mezőgazdaságban végzett munka ma már egész évben folyó, állandó jellegű. Lényeges, hogy a mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozók csoportja jövedelmi szempontból is felzárkózik az ipariak mellé. Megnő a mezőgazdasági munka becsülete.

Országunk jelenlegi munkaerő-megoszlását ismerve tisztában kell lennünk azzal a ténnyel, hogy a munka csak az emberek kisebbik hányada számára hozza meg a tartalommal és tevékenységgel való lényegi elégedettséget, s nagyon kevés olyan ember van, akit kielégít az egész életét betöltő és erejét felemésztő munka, akit érdekel munkája tartalma, s megtalálja benne a lehetőségeket, személyiségének, képességeinek a kibontakozására.

Ezért, sem az emberek belső szükségletein, sem érdeklődésükön, sem alkotóképességein nem alapulhat a társadalom fenntartásához nélkülözhetetlen munkák jelenlegi színvonala.

Éppen ezért a társadalom funkcionálása érdekében végrehajtott munkáknak a legfőbb motivuma a létfenntartás kényszere, ami olyan munkák végzésére is ráviszi az embereket, amelyeket valószínűleg e kényszer nélkül nem választanának.

Fontos, hogy az olyan munkákat, amelyekben az embereknek sem örömük, sem elégtételük nincs, megfelelő módon bérezzék, s figyelmet fordítsanak azokra a tényezőkre is, amelyek a bérezésen kívül számítanak az embernek. Pl. arra, hogy ha valaki a munkafolyamatban, a munka végzése során nem leli tevékenységének értelmét, akkor abban a környezetben, amelyikbe munkája közvetlenül kapcsolódik, megtalálja aktivitásának értelmét, tudatában legyen társadalmi fontosságának. Ezért játszik lényeges szerepet, hogy az embereket mibe vonják be, mennyire képesek

áttekinteni munkájuk helyét, milyen mértékben képesek önmagukkal rendelkezni, s részt venni mindabban, ami-
ben alkotóképességüket, munkájuk és létük értékét, tár-
sadalmi fontosságukat megérthetik és abba beleszólhat-
nak.

b./ A kultúra, a műveltség helye a szocialista élet-
módban

A kultúra összetett társadalmi jelenség - magába foglalja a társadalom által kidolgozott viselkedési normákat, érintkezési formákat, amelyek szokássá válva az életmód összetevői lesznek. A kultúra az életmód megteremtésének egyik feltétele, de egyidejűleg az életmód egyik megjelenési formája is.

A szocialista életmód új, kibontakozóban lévő társadalmi viszonyokat tükrözve konkrét - osztályjellegű, nemzeti, etnikai, más oldalról tekintve erkölcsi, művészi, esztétikai és egyéb - tradíciókat követve jön létre és fejlődik. Ezek a hagyományok a maguk összességében kulturális jellegűek.

A szocializmusban lehetőség nyílik arra, hogy a dolgozók nagy tömegei is magukévá tegyék a kultúra vívmányait és legnemesebb tradícióit. De ezek a hagyományok, amelyeket elsajátítanak az emberek, hatnak az életmód konkrét megjelenési formáira is azáltal, hogy az ember tevékenységét, s azt a környezetet, amelyben az adott tevékenység lezajlik, meghatározott módon színezi.

A szocialista életmód sajátosságai közé tartozik a különböző népek kulturájának folytonos közeledése. Ez a közeledés azonban a fejlődés mostani szakaszában jól megfér a szociális lényegét nézve egységes szocialista életmódnak a különböző népeknél és országokban felszínre jutó jellegzetességeivel.

Ezért a kultúra hatása nem szűkül csupán az új életmód formáinak konkrét alakulására, sokoldalúságának létrehozására és serkentésére, hanem a szocializmust és a kommunizmust testvéri együttműködésben építő országok életmódja sok jellemzőjének közeledését is eredményezi.

"A kultúra elősegíti, hogy az új életmód ne csak az emberek agyában, hanem a szívében is szilárdan meggyökeresedjék, és minden egyes ember közös kincsévé, szükségletévé és hathatós cselekvési módjává váljék." /22/ A szocialista kultúra a nép életének minden területén fejlődik. Kifejezésre jut ez az emberek mindennapi életében, szokásaiban, viselkedésében is. Nagy hatással vannak a szocialista életmódra, annak fejlődésére olyan kulturális tényezők, mint a történelmi tradíciók és a kulturális örökség, a tegnap és a ma tudományának és művészetének valamennyi szférája. A nép életmódjában és életszínvonalában, az egyének szükségleteiben, adottságaiban és törekvéseiben közvetlenül kifejezésre jut a társadalom kulturája.

Lehetetlen szocialista életmódról beszélni a néptömegek által elsajátított szocialista kultúra felvirágzása nélkül!

Egyetlen lehetséges mód van rá, hogy megvalósítható legyen a nép életmódja, kulturájának szüntelen és széles körű

emelése: a szocialista kulturát a társadalmi élet valamennyi területén tervszerűen és céltudatosan fejleszteni kell. Fejlesztésre van szükség:

- a társadalom anyagi életfeltételeinek szférájában /a munkafeltételek, a lakásviszonyok, művelődés, pihenés, az információ előfeltételei/;
- az emberek közötti szociális kapcsolatokban a munkásközösségekben és a családban, a társadalmi szervezetekben, s általában az emberek között főnálló kapcsolatokban;
- a társadalom szellemi életében, a művészetben és a tömegkommunikációs eszközökben, a világnézetben és a tudományban, a művelődésben és a nevelésben;
- maguknak az egyéneknek a szükségleteikben, tulajdonságaiban, képességeiben és termelőerőiben;

Nálunk heves vitákat folytatnak arról, hogy a kultúra mennyire játszik meghatározó szerepet az emberek tudatának alakításában, s amikor erről a kérdésről esik szó, a kulturát az esetek többségében a tudással egynek vélik, holott a kultúra ennél jóval többet jelent, a szükséglet- és értékrendszert, tehát a világnézetet, az emberek viselkedését, életmódját megszabó tényező.

"Minden kulturát tartalmilag az adott osztályok társadalmi szükségletei és értékei határozzák meg." /23/

Minden társadalom létrehozza a maga uralkodó szükséglet- és értékrendszerét, amely az uralkodó osztály rendszere, de magától értetődően az elnyomott osztályoknak is vannak szükséglet- és értékkategóriái. A korábbi társadalmi alakulatokban ezek a szükséglet- és értékrendszerek még az előző formációban létrejöttek, mivel gazdasági-társadalmi alapjai már megelőzőleg kibontakoztak. A gazdasági-társadalmi fejlődés elmaradott volta okozta, hogy a szocialista társadalom szükséglet- és értékrendszere nem tudott kialakulni a kapitalizmus keretei között. A munkásosztály csak egyes szükséglet- és értékkategóriákat hozott létre, a teljes rendszer megteremtésének feladata a szocialista építésre hárult. A teljes rendszer kiépítése, a régi normák és értékek közül egyeseket átvéve, másokat elvetve, újakat létrehozva történik.

A kultúra támaszt nyújt az embernek a világ megismeréséhez, az abban való eligazodáshoz, s lehetővé teszi mindenkinek számára a munkában és a köz- és magánéletben, hogy megfelelő tevékenységet fejtsen ki.

A dolgozók szellemi és kulturális igényei, esztétikai és művészi vonzalmai folyton folyvást fejlődnek. Sok szocialista országban ez néhány tömegkommunikációs eszköz mindennapos használatában jut érvényre /mindenhol van rádió és televízió, mindenhol olvasnak újságokat és folyóiratokat/.

A legtöbb család életének mindennapi tartozéka a könyv. A tudományos és szépirodalom iránti igények annyira megnövekedtek, hogy a könyvtárak és könyvesboltok nem képesek kielégíteni. A hanglemezvásárlás, zenehallgatás is általánossá vált, s a hangversenyek iránti érdeklődés is emelkedett. A színházi előadások, esztrádműsorok, kiállítások, muzeumok, építészeti emlékek látogatottsága is egyre nagyobb. A hazai kultúra alkotásai mellett aktív fogadtatásra találunk a szocialista közösség országainak, valamint a tőkés országok kulturális eredményeinek, a tőkés és a fiatal nemzeti államoknak az imperialistaellenes és demokratikus kultúra területén elért mai eredményei. A művészeti kultúra a társadalom szellemi kultúrájának lényeges alkotóeleme. A művészeti alkotás lehetőséget ad arra, hogy az ember megvalósítsa alkotó lényegét, a szépre és nemességre irányuló törekvéseit.

A művészet a kommunista nevelésnek is hathatós eszköze. A fejlett szocialista társadalom építésének korában a művészet színvonala egyre magasabb lesz, s egyre nagyobb szerepet kap a személyiség eszmei és esztétikai nevelésében is.

A művészi alkotófolyamatban a valóság minél teljesebb birtokbavétele, művészi újjáteremtése valósul meg. Azt, hogy az alkotónak mennyire sikerül igazi művészi értéket létrehozni, döntő módon a műalkotásban kifejezésre jutó alkotói világszemlélet határozza meg.

"A művészi érték nem egyszerűen a tehetség misztikus adománya, jóllehet tehetség nélkül nincs művészet."

/24/

Azt, hogy milyen a műalkotás minősége, s a tartalmi-formai teljesség mennyire valósul meg benne, elsősorban a társadalomnak, az emberi kapcsolatoknak, a valóságnak a hiteles birtokbavétele, a felismert igazságok érettsége és érvényessége szabja meg.

Magától értetődik, hogy ez eltéphetetlen szálakkal kötődik a művészi egyéniséghez: a művész személyessége, érzékenysége, a formai megújulásra való képessége az él-ménnyel, a valósággal folytatott küzdelemben bontakozik ki. Ez nem egyszerű folyamat. Nem egyszerű sem az alkotó, sem a társadalom szemszögéből nézve. Az utóbbinak az ábrázolás hitelessége esetén önmagára kell ismernie a művészi alkotás tükrében. A művész és a befogadók különböző csoportjai között ez ellentéteket is eredményezhet. Az a műalkotás, amelyik valóban gazdag, a mában lélegzik és a mához szól.

Ezzel vállal bizonyos konfliktusveszélyeket is, de éppen ennek a mában élésnek és mához szólásnak a révén válik maradandóvá. Az igazán gazdag műalkotás megcsillantja előttünk, hogy mi lehetne belőlünk és mivé kell lennünk, s ezzel is gondolkodásra, cselekvésre sarkall.

Az élet művészi kritikája az ember lehetőségeinek víziója is. Pátosának, erejének forrása annak az akarása, hogy a lehetőségektől a megvalósulás felé haladjunk.

A műalkotás a legközvetlenebb módon tud hatni nemcsak az értelemre, hanem az érzelemre is, s teljesebb képet ad az emberi életről, mint bármely más kulturális termék.

Amikor a művészetnek a társadalomban betöltött funkciójáról ejtünk szót, két szélsőséges felfogástól kell élesen elhatárolnunk magunkat. Elhatároljuk magunkat attól a dogmatikus felfogástól, amely azt vallja, hogy a művészek feladata csupán abban áll, hogy a napi politikai eseményekre azonnal reagáljanak, direkt politikai cselekvést vár az alkotóktól, és figyelmen kívül hagyja a művészet sajátosságait. De attól a felfogástól is elhatároljuk magunkat, amely azt hirdeti, hogy a művészetnek nincs szerepe az emberi haladásért vívott küzdelemben. A szocialista társadalmi rendszer először hozott létre olyan társadalmi viszonyokat, amelyek megteremtik a feltételeket politika és művészet egymásra találásához. A szocialista társadalomnak érdeke fűződik a valóság minél sokrétűbb, pontosabb megismeréséhez. A korábbi és az újabb ellentmondások feltárását és megoldását tekinti ez a társadalom saját fejlődése egyetlen lehetséges módjának. Ebből következik, hogy érdekelt a valóságot igaz módon feltáró, az állandóan haladásra készítő, embert alakító, s a társadalom fejlődését segítő művészet fejlődésében. A közönség arra kíváncsi, hogy mit képes a művész befogadni saját jelenéről, hogyan, milyen módon tudja élményeit a maga eszközeivel művészi színvonalon feldolgozni.

Az izgatja, hogy a műalkotásban mennyire ismer rá a kor problémáira, s milyen feleleteket ad az alkotó ezekre a problémákra.

A művészeknek az igényét a legtalálóbban Ady Endre fejezte ki:

"Szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak."

Az alkotó és a közönség igénye közötti összhang megteremtése nem lehetetlen. Hisz az igazi művész nem csupán arra törekszik, hogy önmagát megmutassa, hanem az emberiség, a nép számára is lényeges kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalását szeretné megláttatni.

Ahhoz, hogy a művész be tudja fogadni és fel tudja dolgozni a kor problémáit, szüksége van tehetsége, a problémák iránti fogékonyságra, s ez nem mindenkinben van meg egyenlő mértékben. Munkájának eredménye függ attól is - mint ahogy azt már korábban említettem - hogy milyen a világnézete.

"... tehetség, fáradtságos munka és szenvedélyes, pártos állásfoglalás együtt hozza létre azt a nagy alkotást, amellyel a művész meg tudja mutatni önmagát, és amely egyben megtalálja az utat a közönséghez is. Csak így jöhet létre a kor színvonalán álló, valóban modern művészet."

/25/

A mai változó, formálódó valóságban nem helyettesíthető mással a művészet önismereti és megtisztító funkciója, a valósághűség esztétikumot létrehozó és hitelesítő szerepe.

A valóságghűség, a pártosság és népiség fogalma a valóság változásával, gazdagodásával párhuzamosan változik, gazdagszik.

A szektás felfogás azt tartotta, hogy a pártosságnak csak az elért eredmények megóvása a feladata, holott a hibák kritikája is lehet pártos, sőt az alkotás csak azzal együtt válik művészileg hitelessé. A revizionizmus véleménye szerint pedig a művészet olyan tevékenység, amely módosítja, felülbírálja a politikát, s amelynek a "leleplezés" a lényege. A realizmus pártossága megkívánja a valóság hű tükröződését, az adott szituáció pontos értelmezését, művészi újjáteremtését. Az eredmények meglátása és elismerése, oltalmazása s a fogyatékoságok kritikája nem ellentétes, hanem szoros egységbe forr össze.

A valóság hiteles bemutatását egyes alkotók, alkotói műhelyek különösen, egyoldaluan értelmezik.

Művészetünkben sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elégti ki az igényeket a munkások és parasztok, általában a dolgozó emberek ábrázolása. Tul. nagy tért hódítottak a nem tipikus alakok. Pedig e tipikusak is érdekes emberi sorsok hordozói, csak közelebb kell lépni hozzájuk. Ezen a területen előbbre lépésre van szükség.

Említést kell tenni olyan jelenségről is, mint a hatást hajhászó negativizmus, a durva indulatoskodó, de üres leleplezés. Ez nem azért okoz gondot, mert "kemény" bíráló hangot üt meg. A művészetnek, a művészeknek, alkotóknak kötelességük, hogy haragudjanak a negatív jelenségekre, az emberek negatív sajátosságaira. De - mint ahogy ezt Aczél

György is megállapítja - "a puszta tagadás nem lehet egy világkép középponti értéke." /26/

A konfliktusok kimondása nem téveszthető össze az "odamondogatással"! Az odamondogatás már szándékában sem az ellentmondások tudatosítását, feloldását célozza. Általában valamilyen vélt vagy valódi sérelem, számos esetben aljas személyeskedés áll a háttérben, s nem a társadalomért, a közösségért érzett aggodás. A deheroizálás hirdetése is helytene. A történelmi személyiségek nem hozhatók úgy emberközelbe, hogy gyarlóságaikat állítjuk reflektorfénybe, s ezzel nagyságukat eltakarjuk.

Az önismeretnek a valóság lényegét, mozgásfolyamatait tudatosság tevő realizmus ad hitelt. Nem fogadhatjuk el azoknak az indoklását, akik a nélkülözhetetlen mélységek hiányát azzal magyarázzák, hogy a politikai irányítás - állítólag - fázik az ellentmondások nyílt feltárásától. Az igazi akadályt a valóság mélyére hatolás nehézsége jelenti. Ha töredékes számban tévedések, személyes okok időlegesen nehezebbé teszik is a közlést, minden igaz felismerésnek biztosítani kell a nyilvánosságot.

A jelenlegi magyar művészet és a művészeti élet egészének pozitív arculata van. Azokra az alkotókra, akik művészetünk szocialista, realista tendenciáinak hordozói, jellemző, hogy a valóság új jelenségeinek bemutatására irányuló törekvéseik sikeresek. Kortársi művészetünk leglényegesebb értékei azok a humanista szellemű, s ezen belül főleg azok a szocialista eszmeiségű alkotások, amelyek

a valóság által feltett kérdésekre a mai felismerésekkel egybehangzó feleletet adnak.

Persze, ehhez hozzá kell tennünk, hogy a polgári művészet individualizmusával szemben a szocialista művészet a személyiség közösségi fogantatását hirdeti, s az erkölcsi, szellemi és érzelmi élet mai ellentéteit társadalmi összefüggésekben fejezi ki, míg a polgári művészet számos esetben a kor gyakran valóban gyötrő problémáit a végzetes pesszimizmus igazolásának szolgálatába állítja.

Nagyszerű, változatos, színes kulturális életünk van, mégis, némelyek művészetében furcsa vétséget fedezhetünk fel. Épp akkor terjed pestisként az értelmetlenség és az érthetetlenség kultusza, amikor az emberek tömegei kezdenek érdeklődni a művészet iránt, amikor milliók kezdek felfedezni maguknak a művészeteket.

Groteszk, s ugyanakkor tragikus, hogy egyes művészek s akkor, amikor ilyen alkalom kínálkozik, azon sajnálkoznak, hogy az ő mondanivalójukat, üzenetüket majd csak a következő évszázadokban fogják megérteni.

Az érthetőségről, kísérletezésről a műélvezők a közönség körében is, s a művészeti élet belső szféráiban is sokszor pattannak ki viták. Ezzel kapcsolatban a kulturális politikánk világos állásfoglalása van. A legfontosabb, bár nem egyetlen közvélemény, hogy az alkotás emberi értelemmel bírjon: érdemes és lehetséges legyen érteni.

Szellemi visszhangra csak értelemmel bíró műalkotás számíthat, csak az ilyen típusú alkotás ösztönözhet érzelmi és értelmi azonosulásra, állásfoglalásra: az érthetetlenség csak kavarodást és ellenkezést eredményez. Az érthetőség igénye nem a művészet sajátossága ellen intézett támadás. A humanista, különösen a szocialista humanista műalkotásnak mindig belső következménye volt az értelem, s vele együtt az érthetőség is. Az érthetőség nem jelent egyet a primitívsággal, a leegyszerűsítéssel, nem jelentheti a színvonaltalanság támogatását. Küzdenünk kell az ellen a nézet ellen, amely azt hirdeti, hogy csak az olyan alkotás elfogadható, amit mindenki rögtön könnyen megért. Rengeteg olyan kiemelkedő mű van, ami nem könnyen, nem azonnal érthető mindenki számára. De ehhez hozzá kell fűzni azt is, hogy nincsen egyetlen olyan maradandó műalkotás sem, amely teljesen érthetetlen, értelmetlen. Küzdeni kell az ellen a sznobizmus ellen, amely azt propagálja, hogy az az igazi művészet, amit nem lehet érteni. Az előbbiekből következik, hogy a tartalom érthetetlensége, semmitmondósága, hamissága esetén jogos az ellenérzés. Az viszont, ha az alkotás elsajátításáért meg kell küzdeni, még nem azt jelenti, hogy a mű értelmetlen, érthetetlen, s így az ellenérzés sem jogos.

"Vitatkozni kell mind a tartalmatlan értelmetlenséggel, mind a lustaságot sugalló, a szellemi erőfeszítést, a tanulást lebecsülő dogmatikus szemlélettel." /27/

A művészet érthetőségének a valósághoz való realista viszony a nyitja, s ez elsősorban a világszemléletén működik.

Az alkotónak arra kell törekedni, azt kell akarnia, hogy a közösség értse a művet. Ehhez az szükséges, hogy közöségi érdekű legyen az alkotás, szándéka és mondanivalója tükrözze a közösség tényleges érdekeit és kérdéseit. Csak így lehet az alkotásból közösségi érték.

Említést kell tenni a kritika problémáiról is. A kritika a fejlődés érdekében van szüksége mind a művészetnek, mind a közönségnek. A kritika elsődleges feladata minden igazi érték támogatása. Ehhez azonban hozzá kell fűzni: támogatás az elvszerűen segítő bírálat is, amely az alkotóknak és a műélvezőknek segít tájékozódni az alkotás problémáinak szövevényes labirintusában.

Mi szükséges ahhoz, hogy a kritika maradéktalanul el tudja látni ezt a nagyon fontos feladatot? Elsősorban a társadalmi haladás ügye, a szocialista eszmék iránti elvszerűség, elkötelezettség. Szilárd, tudományosan alátámasztott világnézet hiányában a kritika nem tudja teljesíteni azt a feladatát, hogy segítse a szocialista kultúra fejlődését, a kultúra és a tömegek egymásra találását, egy olyan igazságos értékrend megteremtését, amely a szocialista társadalom céljaival összhangban áll.

Az elvszerű, minden elfogultságtól, klikkszemlélettől mentes kritika abban is segít a társadalomnak, hogy jól tudjon élni demokratikus jogaival.

A szocialista demokrácia fejlődése a mi viszonyaink között nemcsak azt jelenti, hogy a demokrácia érvényre jutásának hatékony formái után a művészeti életen belül kell nyomoznunk, hanem azt is, hogy a közönség mind nagyobb mértékben szól bele közvetlenül abba is, hogy a saját pénzén milyen alkotásokat segít. Abban, hogy a közönség ne csak mind sűrűbben, hanem mind hozzáértőbben is bele tudjon szólni a művészeti kérdésekbe, óriási a kritika szerepe és felelőssége.

A művészetkritika helyzete, fejlettsége, eszmeisége szorosan összefügg az alkotói szabadság kérdésével is. Az alkotói szabadság az alkotó művészek iránti bizalomnak a kihangsúlyozása. Társadalmunkban sem jelent egyet a rendtelenséggel. A szabadság minden területen, így itt is feltételezi a lehetőségek ésszerű kiaknázását, mert lehetőségeink - nem utolsósorban anyagi lehetőségeink - nem korlátlanok.

"A szabadság feltételezi a tervszerű munkát, a társadalom iránti felelősséget, és feltételezi a vitákat is: ezen belül különösen a marxista álláspont kialakításának és képviselésének a kötelességét." /28/

Jóllehet, történelmileg a művészet és a különböző erkölcsi és vallási normák a tudománynál nagyobb szerepet játszottak a társadalom életében, s napjainkban, a szocializmus és a tudományos-technikai forradalom viszonyai között még jobban megnövekszik a művészet és a szocialista

erkölcs jelentősége, de rohamosan tör előre a tudomány is, az anyagi termelésen kívül a társadalomirányításban, az ideológiában, a tömegkommunikációs és hírközlő eszközökben, s az emberek mindennapi életében, egészségvédelmében is.

A fejlett szocialista társadalom építésének periódusában a tudomány közvetlen termelőerővé változik, a társadalmi folyamatok irányításának az alapját, az általános társadalmi haladás döntő tényezőjét képezi.

A tudományos fejlődés olyan szintre jut, ahol minden kis és nagy kérdést, a társadalom egész tevékenységét tudományos alapon lehet megoldani. Ennek tényleges realizálása azonban nemcsak magától a tudománytól, hanem a társadalmi viszonyok fejlődésétől, a szubjektív tényező szerepének növekedésétől is függ.

Mivel a tudomány szerepe egyre nagyobb lesz, s a tudományos tevékenység és a tudományos intézeteknek valamenyny társadalmi intézménnyel fenntartott kapcsolatai bonyolultabbá válnak, sokoldaluan tökéletesíteni kell a termelési rendszert, a tudományos vívmányokat el kell terjeszteni, be kell vezetni az életbe.

A tudományos rendszer tökéletesebbé tételének és jelentősége növelésének fontosabb irányai a következők:

- a tudományos potenciál összpontosítása az ország fő társadalmi-gazdasági fejlesztési feladatainak a megoldása érdekében;

- a tudományos rendszer belső szerkezetének javítása, a lehető legkedvezőbb arányok kialakítása az alap és alkalmazott kutatások, a tudomány különböző ágai között, összhangban a társadalmi szükségletekkel, a tudomány belső fejlődési törvényszerűségeivel és a nemzeti lehetőségekkel;
- a hazai tudomány szintjének, illetve a termelés technikai és technológiai színvonalának emelése céljából a nemzetközi tudományos eredmények közül a legkiválóbbak gyors átvétele és felhasználása;
- a nemzetközi szocialista együttműködés nagyobb méretűvé tétele és fejlesztése a tudomány területén;
- a tudomány irányítási, a tudományos tevékenység prognosztizálási, tervezési és finanszírozási rendszerének tökéletesebbé tétele;
- a tudományos eredmények gyakorlati felhasználásának gyorsabb üteművé tétele;
- az extenzív tényezőkről az intenzív tényezőkre való áttérés a tudomány fejlesztésének területén.

A gazdasági építés területén a tudomány mind inkább erősödő társadalmi szerepe azzal kapcsolatos, hogy a gazdasá-

gi növekedés feltétele fejlettségünk jelenlegi stádiumában is, a jövőben is a munka termelékenységének növelése lesz, ennek pedig a műszaki fejlesztés, az új tudományos eredmények gyakorlati alkalmazása, új, korszerűbb termelési eljárások bevezetése a legfontosabb eszköze. A tudományos eredmények fokozott mértékben történő felhasználása és alkalmazása a termelésben legfontosabb népgazdasági tartalékaink közé tartozik. Olyan tartalék ez, amely a tudomány állandó fejlődése következtében kimerithetetlen.

Kétségtelenül növekedett a tudományos-technikai forradalom eredményeképpen a természettudományos műveltség szerepe. A természettudományos műveltség segít megismerni a természetet, és sok szakmában nélkülözhetetlen a munka végzéséhez.

Ideológiai funkciója is jelentős, hiszen a természettudományok eredményeiből olyan filozófiai következtetések vezethetők le, amelyek a materialista dialektika szemléletét erősítik.

A természettudományos eredményeknek a gazdaságban és egyéb társadalmi tevékenységekben történő alkalmazását a társadalomtudományok készítik elő.

Az embernek nem csak a természetet kell megismernie, hanem a társadalmat is, s ebben a társadalomtudományok adnak segítséget, a filozófiától, a közgazdaságtudománytól kezdve a történettudományig.

A modern műveltség felfogásban a két kultúra között egységet kell teremteni még akkor is, ha a különböző rétegeknél az arányok szakképzettségtől függően el is térnek.

A társadalomtudományok területén a tudomány mind jobban fokozódó társadalmi jelentősége azzal kapcsolatos, hogy a fejlett szocialista társadalom építése megköveteli a társadalmi valóság mély és sokrétű megismerését. A társadalomtudományok legjelentősebb feladatainak egyike szocialista társadalomépítésünk tapasztalatainak általánosítása, s a társadalmi fejlődés új kérdéseinek a marxista-leninista elmélet segítségével alkotó módon történő megfelelése. Ahhoz, hogy a társadalomtudományok el tudják látni ezt a feladatot, növelni kell a szocialista fejlődésünkkel közvetlenül összefüggő kutatások arányát. A társadalomtudományokkal szemben támasztott másik lényeges elvárás, hogy még aktívabban működjenek közre a tudatformálásban, a nem marxista, az antimarxista nézetek ellen vívott küzdelemben. Ennek érdekében gondoskodni kell arról, hogy az ideológiai szempontból legfontosabb szerepet játszó kutatóhelyeken és a társadalomtudományok oktatásában a munkát egyértelműen a marxizmus-leninizmus eszméinek szellemében végezzék.

A kutatási eredmények gyakorlati felhasználását is hatékonyabbá kell tenni. A tudománynak a gyakorlathoz való közelítése kettős feladatot jelent. Nemcsak azt jelenti, hogy közelebb kell kerülnie a tudományos kutatásnak a

gyakorlathoz, a népgazdasági és általában a társadalmi igényekhez, de azt is, hogy a gyakorlatban, a népgazdaságban is növelni kell a tudományos eredmények alkalmazására és felhasználására irányuló igényeket. Fontos feladat a tudománypolitika és gazdaságpolitika között a korábbinál jobb összhang megteremtése, s ennek alapján a szelektív tudománypolitika követelményeinek érvényesítése. A meglévő erőket és eszközöket a korábbinál határozottabban, következetesebben olyan feladatokra kell összpontosítani - a társadalmi igényekkel összhangban - amelyek megoldásával a tudomány leghathatósabban segítheti népgazdasági céljaink megvalósítását. Természetesen a szelektív fejlesztés nem jelentheti az alapkutatások háttérbe szorítását.

Fontos az intenzív fejlesztés követelményeinek az érvényre juttatása is. Fel kell ismernünk, hogy népgazdasági teherbíróképességünk nem engedi meg a kutatásra és fejlesztésre fordított eszközöknek az eddigi ütemben történő növelését. A kutatóhelyek és a kutatók száma sem növelhető a korábbi mértékben. Az intenzív fejlesztés népgazdaságunk méreteit és adottságait figyelembe véve elsősorban a rendelkezésre álló erők és eszközök maximálisan célszerű felhasználását és összpontosítását követeli meg.

Jobban ki kell használni azokat az előnyöket és lehetőségeket, amelyeket a nemzetközi tudományos munkamegosztás ad.

Nem kell mindent itthon kutatni - inkább licenceket, gyártási eljárásokat kell venni - mert ezen a területen még messze elmaradunk attól a szinttől, amit lehetővé, illetve indokoltá tenne népgazdasági, tudományos és műszaki fejlesztésünk.

E feladatok megoldásához elengedhetetlen az állami tudományirányítás rendszerének továbbfejlesztése. A fő cél az anyagi és szellemi erők jobb összpontosítása, a nemzetközi kutatások eredményesebb összehangolása a tudományos munka hatékonyságának fokozása.

A fejlett szocialista társadalom építésének időszakában a tudomány fejlődésének is mind jobb társadalmi feltételeket lehet biztosítani.

Nem lehet elégszer elmondani, hogy a tudományos és művészi alkotásoknak a társadalom szolgálatában kell állniuk, nem lehetnek öncélúak, s éppen ezért nem mindegy, hogy eljutnak-e azokhoz, akiknek szólnak.

Kulturális életünk két fontos területének, az oktatásnak és a közművelődésnek a feladata, hogy a tudomány és a művészetek alkotásait eljuttassa a néphez, amelyet szolgálni hivatott.

A közoktatás területén az egyik legfontosabb feladat a tanulási feltételek egyenlőbbé tétele a még napjainkban is meglévő különbségek további fokozatos csökkentésének a segítségével.

A szocializmus mindenki számára egyenlő jogokat biztosít. A jogok egyenlő gyakorlásához azonban egyenlő lehetőségekre van szükség. /Ezeknek a biztosítása nem egyszerű feladat, nem lehet egyetlen határozattal elintézeni/.

Jelenleg az oktatáspolitikai még nem mindenki számára tudja biztosítani, hogy egyenlő módon éljen az egyenlő jogokkal. Ezért a munkás- és parasztfiatalok továbbtanulásának támogatása nagy fontosságú politikai, társadalmi kérdés, a munkásosztálynak és a szövetkezeti parasztságnak a társadalmi életben elfoglalt helye és a társadalmi igazságosság egyaránt ezt kívánja.

A közoktatásnak fontos feladata, hogy hozzájáruljon a szocialista embertípus, a szocialista életmód kialakításához.

A közművelődés óriási szerepet játszik a munka, a termelés emberi feltételeinek, szellemi, politikai és erkölcsi tényezőinek alakításában. A tudományos-technikai forradalom mind jobban érezhető hatása újabb és újabb követelményeket támaszt a közművelődéssel szemben. Ugyanis elengedhetetlen számunkra, hogy a korszerű technika és civilizáció által kivívott eredményeket emberhez méltóan tudjuk felhasználni.

A közművelődés biztosítja a szocialista demokrácia kiszélesítéséhez a szellemi előfeltételeket.

Sok embernek ad a véleménynyilvánításhoz nélkülözhetetlen ismereteket, s segíti olyan önképzési, művelődési kollektívák kialakítását, amelyek kifejlesztői a közösségi szemléletnek és aktivitásnak, a közéleti tevékenységnek.

Közművelődésünknek ahhoz is hozzá kell járulnia, hogy olyan társadalmi atmoszféra alakuljon ki, amelyben a legfontosabb társadalmi értéket az értelmes élet, a társadalmi, közösségi célokért végzett munka és szolgálat jelenti.

A közművelődés hozzásegít a fizikai és szellemi munka közötti jelentős különbségek megszüntetéséhez, a falu és város, a társadalmi osztályok és rétegek közötti távolság csökkentéséhez. Egyre inkább megnövekszik a múzeumok, színházak, könyvtárak szerepe a szocialista életmód kialakításában.

A szocialista életmód nagy követelményeket támaszt az ember belső világával, erkölcsi felelősségével szemben. Ennek az a magyarázata, hogy az egyén intellektuális és erkölcsi fejlődése a szocialista kulturális haladásnak mind lényegesebb feltételévé, mind a szellemi, mind az anyagi termelés fejlődésének nélkülözhetetlen tényezőjévé válik. A társadalom minden tagjának sokoldalú fejlődése nem csupán humanista kívánság, hanem az élet szükségszerű követelménye. Ehhez azonban arra van szükség, hogy a társadalom tagjainak az alkotótevékenysége, munkabeli és közéleti aktivitása fejlődjön.

A szocialista életmód gazdagításához elengedhetetlen a dolgozók tömegeinek bevonása az alkotótevékenység különböző fajtáiba, a szocialista társadalom eszményeire történő nevelésük, ezeknek az eszményeknek a tudatosítása a tömegekben és a szocialista társadalmi minden egyes tagja szellemi tevékenységi szférájának bővítése. A dolgozóknak a szellemi értékek megteremtésében való sokoldalú részvétele a szocialista életmód egyik lényeges része. A fejlett szocialista társadalomban a dolgozók társadalmi aktivitásának sajátos vonása a nagy tömegek részvétele az alkotásban.

A szocialista életmóddal szorosan összekapcsolódik az igazi humanizmus, a magasrendű szellemiség, az egyén társadalmi alkotó fejlődésének reális és tág perspektívája. A szocialista életmód szellemi aspektusainak tökéletesebbé tétele szoros kapcsolatban áll az egyén sokoldalú, harmonikus fejlődési folyamatával, öntölkéletesítésével és önfegyelmével magasrendű állampolgári felelősségtudatának követelményével, szellemi, eszmei gazdagodásával és fejlődésével. A fejlett szocialista társadalomban az aktív társadalmi alkotó munka, a rendelkezésre álló lehetőségek és képességek realizálása az emberi élet értelme és tartalma. Szűk és egyoldalú az a felfogás, amely az élet értelmét és minőségét meghatározó tényezőknek csak a tömegfogyasztás vagy a szabadidő növelését véli, s elmentmond a szocialista életmódnak, amely hangsúlyozza a

munkaidő értékét, a munka értékét, az emberi élet fő tartalmát és az új ember alakulásának nélkülözhetetlen feltételeit megteremtő munka értékét.

A szocialista életmódban biztosítottá válik az egyén szellemi megújódása.

Az ember természetes harmóniaérzékét tökéletesebbé tevő kultúra a szocialista életmód viszonyai között bevonja az embert a társadalmi igazságosságért folytatott küzdelemben. Kibontakozik az egyénnek a társadalmi tevékenységre való képessége, amely megóvjá őt a kispolgáriságtól, a fogyasztói szemlélettől, az egocentrizmustól és az önelégültségtől.

Emelkedik eszmei színvonala, gazdagabbá válik szellemi világa, tudatosodik benne az a magasrendű és nemesérvzés, hogy részt vesz hazája történelmi sorsának formálásában és a társadalmi előrehaladásban, hogy bár szerény, de szükséges szerepet játszik a fejlett szocializmus építésének össz folyamatában.

c./ A szabad idő felhasználásának szerepe az életmód alakításában

A munka, a kultúra és a szabad idő egymástól elválaszthatatlan elemei a szocialista életmódnak.

Ha a szabad időnek, mint társadalmi jelenségnek a kialakulását vizsgáljuk, abból kell kiindulnunk, hogy a szabad idő a munkaidő csökkentésének köszönheti a létét. Azért létezik, mert létezik munka.

A munka nagyüzemi körülményei, a fokozódó gépesítés, az automatizálás változást eredményez a szabad idő tekintetében is. A gépesítés több szabad időt tett és tesz lehetővé, megváltoztatta a munka ritmusát, megnövelte a munka által okozott lelki feszültséget, a testi igénybevételt, és ezzel megsokszorozta a szabad idő vonzerejét. A szabad időből létszükséglet lett, a korszerű termelést nem lehetne elviselni pihenő idő nélkül. A szabad idő felhasználása ebben is jelentős szerepet játszik. Létrejött a pihenési, művelődési és szórakozási szükségletek kielégítését szolgáló intézmények hálózata. A rádió, a sajtó, a televízió egyaránt a nagyipari produktumai, amelyek ma már szinte minden családban megtalálhatók. Új szabadidő-formákat hozott létre a közlekedési eszközök elterjedése is.

Milyen a tényleges kapcsolat munkaidő és szabadidő között? A munka minden esetben meghatározott termelőtevékenység, vagy ennek a járuléka, szükséges és hasznos te-

vékenység, amely mindig térben és időben történik.

Ezért egyik mértéke az az idő, ami az elvégzéséhez kell, azaz a munkaidő.

A munka közben elhasznált energiák bővített ujratermelése a munkán kívüli időben folyik. Ennek egy része az ún. szabad idő.

A munkamegosztásban elfoglalt hely szerint az egyes társadalmi rétegek tagjainak életmódjában, szabad idejük felhasználásában nagyon nagy eltérések mutatkoznak. Az emberek rendszerint csak nehezen hajlandók változtatni életmódjukon, s akkor is általában társadalmi helyzetük megváltoztatása következtében, s nem pedagógiai hatásra teszik.

Éppen ezért a szabad idő eltöltésének megváltoztatása elsősorban nem pedagógiai, hanem társadalmi kérdés, a gazdasági-társadalmi fejlődés eredménye. Ha valaki átkerül egy másik társadalmi rétegbe, legtöbbször nem tud azonnal alkalmazkodni az új helyzethez, nem változtat életmódján, gondolkodásán. Különösen így van ez akkor, ha valaki nem fiatal, eredeti pályaválasztása során kerül a szüleihez képest más rétegbe, hanem később választ új foglalkozást, új társadalmi réteget és hályzetet. Jelenleg hazánkban a munkásságnak kb. 50 %-a parasztszármazású. Az utóbbi néhány évtizedben tehát óriási átrétegződési folyamat ment végbe: a legképzett munkásokból, még inkább a gyerekeikből értelmiségiek lettek.

Ennek viszont az lett az eredménye, hogy az új munkásrétegek számára megszűnt, vagy halványabbá vált az a minta, amelynek alapján új szokásrendszerüket, értékrendjüket, életmódjukat létrehozhatták volna.

A gyors társadalmi átrétegződéssel párhuzamosan nem alakult ki a munkaidő elhatárolása az élet más területein felhasznált időtől, sem a más rétegbe átkerült emberek tudatában, sem valóságban. Miután a társadalmi mozgást nem követte területi, a falun élő, parasztszármazású munkás emberi viselkedésének szabályozói, továbbra is főleg a helyi társadalmi normák és szokások maradtak. Az új réteg életmódjának, normarendjének átvétele és benne a szabad idő érték voltának felismerése nagyon nagy nehézségeket jelent.

Mindennek az az anyagi alapja, hogy országunkban napjainkban szükség van az ún. háztáji gazdaságok termelésére, sőt akad olyan ágazat, amelyben a termelés nagyobb hányada innen ered. Ennek munkaidő-fedezetét a falun élők, sokszor a falun élő ipari munkások szabad ideje képezi.

Annak, hogy az ingázó munkás nem művelődik, nemcsak az az oka, hogy az utazás miatt kevesebb a szabad ideje, hanem az is, hogy a főállásban végzett munkáján túl fennmaradó idejét szinte teljes egészében gazdasági-termelő tevékenységgel tölti ki. Ez anyagilag is jövedelmező, és történelmi okokból értékrendjében is rangos helyet foglal el.

A nagyvárosokban és azok peremkerületeiben gyakori negatív jelenségek a rossz lakáshelyzet és infrastrukturális ellátottság. Az itt élők és a munkásszállások lakói körében gyakori jelenség a haszontalanul felhasznált, sokszor egyenesen "üres" szabad idő. Itt találhatók meg azok a problémák is, amelyek a faluról bevándorlók alkalmazkodásával és beilleszkedésével kapcsolatosak. Életmódjukat legtöbbször a szórakozás iránti nagyfoku igény jellemzi. Ezek a rétegek azonban a szórakozás mellett sokkal nyitottabbak a művelődés és a társadalmi-közösségi aktivitásformák iránt a falun élőknel.

Az életmódtípusok meghatározásánál a szabadidő-tevékenységek döntő fontosságúak. Az időmérleg-vizsgálatok az egyes társadalmi csoportok életmódjának egy speciális részéről, az időtöltésről szolgáltathatnak információkat. Az időmérleg azonban nem ad teljes képet: az egyes tevékenységek társadalmi vonatkozásairól és az aktivitások jellegzetes körülményeiről igen kevés dolgot tudunk meg általa. Ezzel a módszerrel megtudhatjuk valakiről, hogy az adott napon mennyit olvasott, de azt már nem, hogy mit olvasott.

Az időmérleg-vizsgálatok mindig azt tükrözik, hogy hogyan gazdálkodunk egy zárt időegységgel, a nap 24 órájával. Ezeknek a vizsgálatoknak a segítségével megragadhatjuk a hétköznapi és a pihenőnapok tipikus vonásait, átlagos lefolyását. Godot okoz azonban, hogy a tevékenységek egész

sorának a ritmusa nem napi, hanem heti, havi, esetleg féléves. Az évi szabadságon túl, a hétköznapihoz sorolható tevékenységek körében is sok olyan akad, amely nem naponta, hanem ritkábban ismétlődik. Sok olyan tevékenység van, amellyel kapcsolatban nem is beszélhetünk a ritmusról, csak alkalmoszerű visszatérésről. Több időmérleg átlagában persze az ilyen típusu tevékenységekről is kapunk jelzéseket, de ezek nem tükrözik a tevékenységek tényleges jelentőségét.

A kulturális-művelődési tevékenység pl. nem ismétlődik - természeténél fogva - napi rendszerességgel, s így az időmérlegekből igen kevés adatot tudhatunk meg az ilyen típusu tevékenységről. Ezért a napirendek szerkezetét a szabad idő mennyiségére ható tényezők bemutatására lehet fölhasználni.

Az emberek életmódja, azaz rendszeres, ismétlődő tevékenységek szokásos formája eltérhet és eltér:

- a tevékenységek összetételében;
- a tevékenységek időarányaiban;
- a tevékenységek tartalmi-minőségeiről oldalairól vizsgálva.

A napirendek szerkezetét összevetve először az ötlük a szemünkbe, hogy a személyi jellegű tevékenységek aránya meglehetősen állandó, nemtől, életkortól, foglalkozástól

függetlenül kb. 40 %-át tölti ki a napnak. Ugyanakkor leglényegesebb következtetésként kitűnik, hogy napjainkban az emberek életében a szabad idő mennyiségét még jobbra a kötöttségek, a kötött tevékenységek szabják meg, kevésbé az egyén saját igényei.

Hazánkban a felnőtt lakosság körében a szabad idő átlagosan napi négy, a fiatalok különböző korcsoportjaiban napi négy és fél óra. Az életkor a fiatalok szabad idejét kevésbé differenciálja.

A tevékenységek tartalmi, minőségi aspektusainak az elemzése azt jelenti, hogy azt vizsgáljuk, mit csinálnak az emberek egy-egy aktivitás összkeretében: ha olvasnak, mit olvasnak, ha tv-t néznek, milyen műsort néznek. Az ezzel kapcsolatos adatok feltárják az érdeklődési kör szerkezetét.

A tartalmi-minőségi oldal feltárása a miért kérdésre is választ ad, fényt derít a motivációkra, arra, hogy milyen tényezők indokolják az adott választást.

A tartalmi-minőségi oldal vizsgálatának tárgyát képezhetik az életmódon, mint totalitáson belül a tevékenységek egymás közti kapcsolatai, a nem egynemű tevékenységfajták belső lényegi összefüggése. Tárgya olyan kérdés, mint az életmód ritmusa vagy az életmód-tevékenységek egyensúlya, az aktivitások egyes csoportjainak vagy a különböző tevékenységtípusoknak egymással való társulása, vagy egymás kizárása. Ebben az aspektusban sokszor vizsgálják a tevékenységek hierarchiáját, az aktivitásoknak az emberek életében elfoglalt relatív súlyát.

A szabad idő felhasználásában a televíziónézés, a társadalmi kapcsolatok ápolása, az olvasás-tanulás és a rádióhallgatás követik egymást.

Gyakran esik szó arról, hogy olvasó nép lettünk. Az olvasás mint rendszeres, ismétlődő tevékenység a kulturálisan igényes életforma nélkülözhetetlen kelléke. Az iskolai végzettség szintjével egyenes arányban nő a rendszeresen olvasók aránya - mutatják ki a különféle vizsgálatok. Országos átlagban a legnagyobb az olvasók aránya az értelmiség és az egyéb szellemi dolgozók körében, a legkisebb a mezőgazdasági dolgozóknál. Az olvasás, mint életmódelem jelenléte elengedhetetlen feltétele a valóban művelt és igényes életmódnak.

Az olvasás hiánya szinte minden kétséget kizáróan igénytelenségről tanuskodik.

Országos átlagban a lakosságnak mintegy egyharmada jut el többé-kevésbé rendszeresen moziba, leginkább a szellemi foglalkozást űzők és a szakmunkások. A mozilátogató közönség kétharmada igen sűrűn - hetente legalább egyszer - elmegy filmszínházba. Egyharmada még mindig gyakran, havonta egyszer-kétszer néz filmet, s csak elenyésző hányad az alkalmi látogató. A mai városi közönség tulnyomó része nem egyedül, hanem baráttal, baráti társasággal vagy a családjával jár filmet nézni: a nőtlenek, a hajadonok legnagyobb része baráttal, barátnővel, vagy baráti társasággal, a házások házastársukkal. A mozilátogatás tehát napjainkban is őrzi társasági jellegét.

A mozik kiválasztásával kapcsolatban nagyon sokan tartják elsődleges szempontnak a közelséget. A 15-19 éves fiatalok viszont abba a moziba mennek legszívesebben, amelynek műsorellátásával elégedettek.

Mit várnak a nézők a filmekről? Vidám szórakozást, kikapcsolódást?

Az emberi és társadalmi problémák mélyebb megismerését? Maradandó művészi élményt? Esetleg mindezt együtt?

A legtöbb nézőt nem egyetlen indíték vezérel, amikor moziba megy, bár vannak egyoldalú, például kikapcsolódásra, szórakozásra irányuló igények is.

Mindemellett korunkban a mozilátogató közönség döntő többsége vidám szórakozást és pihenést, a napi munka gondjainak elfeledtetését várja a mozitól. A kikapcsolódás igénye azonban általában nem kizárólagos és feltétlen, s nem is társul hozzá tartalmi-művészi igénytelenség. Az a réteg, amelynél a szórakozáshoz igénytelenség kapcsolódik, rendszerint a leglármásabb, s ezért igazi nagyságánál többet mutat.

Ha az embereknek a filmekre való reagálási módjait a három alapvető demográfiai szempont: a nem, az életkor és az iskolázottság szerint csoportosítjuk, akkor a legnagyobb eltérések az iskolázottság, a legkisebbek a nem szerint tapasztalhatók. Az életkor szerinti különbségek egyes esetekben a nullával egyenlők, az esetek nagy részében észrevehetőek, de nem túl jelentősek, bizonyos sajátos esetekben pedig rendkívül nagyok.

Nagyobbrészt a gyerekkorban elsajátított észlelési és kiválasztó képesség, asszociációs rendszer, kulturális érték és igényrendszer szabja meg, hogy a 16-20 éves mit tud befogadni és mit milyen módon képes értelmezni. Mindebből természetesen következik, hogy a fiatalok között ugyanazok a filmnéző típusok lelhetők fel, mint a felnőtt lakosság egyes rétegeiben.

A mozilátogatás is fontos szerepet játszik tehát az emberek életmódjának kialakításában.

A színházat a lakosságnak mintegy egynegyede látogatja, többségükben az értelmiségiek, kevésbé a munkások s alig a mezőgazdasági dolgozók. A színházlátogatók többsége fiatal. A 60 éven felülieknek már csak kb. egytizede néz színelőadást. A motiváció itt is - akárcsak a mozi esetében - lehet a művészi élmény keresése, a pihenés, a ki- kapcsolódás, az ismeretek bővítésének igénye.

Magyarország muzeumlátogató ország, s az utóbbi néhány évben lett azzá. A városiasodás előretörésével megindult - az utóbbi néhány évtizedben gyorsabb üteművé vált - fejlődés a muzeumokat bekapcsolta a szélesebb alapon nyugvó közművelődés rendszerébe. Közművelődési szerepet ugyan a régi muzeumok is betöltöttek, csak éppen a "köz-"t kell sokkal szűkebben értelmeznünk - napjainkban viszont a közösség, amelynek művelődéséről beszélünk, az egész néppel egyenlővé lett.

Mindenképpen érdekes, hogy míg a színház és mozilátogatottság állandó vagy csökkenő, a hangverseny, az irodalom közönsége fokozatosan növekszik, addig a muzeumok látogatóinak száma ugrásszerűen emelkedett.

A muzeumlátogatók legnagyobb számban a diákság és a felnőtt értelmiség köréből kerülnek ki.

A zenehallgatás szintén jelentős helyet foglal el a szabadidő-tevékenységek között.

A zene különböző válfajai iránt érdeklődők megoszlása is színes képet mutat. A legnagyobb itt is az iskolázottság szerinti eltérés. Az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők inkább a könnyű műfaj különböző ágai iránt érdeklődnek, míg a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők - bár sokan közülük elfogadják a könnyű műfaj legmagasabb színvonalu alkotásait is - jobban vonzódnak a komoly zenéhez.

A zene esetében azonban nagyon sok mulik a zenetanuláson és az iskolai nevelésen is. Azok a gyerekek, akik nem tanultak zenét és nem származnak zenekedvelő - rendszerint értelmiségi családból, többségükben a komoly zene minden műfaja és stílusa iránt elutasító magatartást tanusítanak. Az iskola, a zenetanulás erős befolyását bizonyítja, hogy azoknak, akiket kizárólag családi környezetük nevelt a komoly zene szeretetére - ezen többnyire a klasszikus és romantikus zeneirodalmat értik - nem a korábbi /barokk/, sem a későbbi /modern/ zene iránt nem tanusítanak érdeklődést. A zenét tanulók izlésvilágának viszont szerves

része mind Bach, mind Bartók zenéje, s ez minőségi változást okoz zenei vonzódásuk szerkezetében.

A szabad idő alatt végzett tevékenységek tartalmi-minőségi oldalát vizsgálva szót kell ejteni a különböző tevékenységek társulásáról vagy egymást kizárásáról is.

A kötött idő, pusztán a hosszával, a nagyon időigényes aktivitások egy részét kizárja. Így hétköznapi aligha jut idő színházba járásra, még mozira se nagyon. A kötött idő fárasztó voltával, hosszával csak olyan tevékenységek számára hagy helyet, amelyek rövid ideig tartanak vagy megszakítható, két tevékenység szünetébe iktathatók vagy járulékosak. Ilyen pl. a rádióhallgatás házimunka közben, a pihentető kézimunka vagy az újságolvasás.

A tevékenységek egymást kizáró hatásának ismerjük más típusait is. Gyakori eset, hogy ütközik két vagy több kedvelt tevékenység. Egy időpontra esnek, harcolnak az időért és az anyagiakért. Az utóbbi időben ezért jelentkezett olyan kívánság, hogy a futballmérkőzéseket hétköznapi este játsszák, mert a családok vasárnaponként egyre nagyobb számban indulnak kirándulásra.

Más jellegű kizáró hatásról van szó akkor, amikor egy-egy tevékenység pótolja, helyettesíti a többit, vagy a többinek egy részét. Gyakori vitatéma a televízió elszívó hatása. Az igazán jó és értékes színházi előadások, filmek, sportesemények kibírják ugyan a versenyt, a televízió tömegessé válása óta azonban gyakran előfordul, hogy

pl. egy-egy sporteseményen konganak az ürességtől a stadion lelátói, mert az eseményt a televízió is közvetíti, s az emberek a kényelmesebb megoldást választják: inkább a képernyő előtt ülve szurkolnak.

De hasonló esetek adódnak a színházi előadások és a mozifilmek látogatottságával kapcsolatosan is.

Érdekesen hatott a televízió a rádióra. Azt hihetnénk, hogy a rádió népszerűsége csökkent a televízió versenyének nyomása alatt, hiszen a rádió csupán auditív, a televízió pedig a fülnek és a szemnek egyaránt élményt nyújt. Nem így történt. A hordozható táska- és zsebrádiók száma nálunk is emelkedett. A sportközvetítést, amely korábban a legnépszerűbb rádióműsorszám volt, átvette a televízió, de a rádió meglegelte a maga igazi területét. Zenét ad és híreket, a korábbinál többször, változatosabban és jobban, s ezzel kiterjesztette hatósugarát. A tv-készülékekhez oda kell ülni, a rádiót más tevékenység közben is lehet hallgatni.

Nagyon időigényes elfoglaltságok a tanulás és a sport. Éppen ezért kizáró hatásuk van főleg a nőknél. A nőknek a gyermekekkel való törődés, a háztartás miatt sokkal kevesebb idejük jut tanulásra és sportolásra, mint a férfiaknak. A tanulás is lerontja az olvasás és a színházba járás arányát, de kisebb mértékben, mint a sport. Ez a hatás különösen érvényre jut abban az esetben, amikor a tanulás és a sport társul egymáshoz.

A pihenés jól megfér az olvasással, kézimunkával, rádiózással és sokszor társulnak. Vajon ez a társulás nem szolgálhatnak-e alapul az életmód sajátos tipizálásához? Kétségtelen, hogy a sportesemények látogatása, a szórakozóhelyek kedvelése és a kártyázás sokszor kapcsolódnak össze, és az a réteg, amelyre ezek a tevékenységek jellemzőek, az életmódjuk kulturáltsága szerint alacsonyabb igényességi szintet képvisel. Szerves összefüggést találunk a rendszeres színházba járás, könyvolvasás és a mozi között, s mindehhez számos esetben járul a hangversenyek és képzőművészeti tárlatok látogatása, de a hangversenyért rajongók, vagy a képtárak kedvelői ritkán szurkolnak pl. ökölvívómérkőzéseken.

A szabadidő-tevékenységek egy-egy jellegzetes sorát szoktuk olyan összefoglaló fogalmakkal jelölni, mint a pihenés, a művelődés vagy a szórakozás. A pihenés az elfogyasztott energia visszaszerzésében, a fizikai és szellemi fáradtságtól történő menekülésben játszik jelentős szerepet. A munkafeszültség által kiváltott fizikai és idegmegerőltetés után a szervezet a pihenés által kerül ismét normális állapotba.

A szórakozás funkciója a munka monotonása által eredményezett unalom leküzdése. A szórakozás periódikus szakítás a megszokott és rendszeres tevékenységgel.

A szórakozásnak van bizonyos pejorativ hangulati velejárója. Az emberek a szórakozást önmagáért való időtöltésnek vélik.

A szórakozás azonban nem valamilyen élesen körülhatárolható, egynemű tevékenység, hanem gyűjtőfogalom. A mozi vagy a televízió szórakozás-e vagy művelődés? Egy-egy jó film esetében a művelődési vagy szórakozási tényezők arányát lehetetlen egymástól elválasztani.

A szórakozás fogalma nem egyértelmű már csak azért sem, mert az emberek műveltségüktől, társadalmi helyzetüktől, koruktól és fizikai állapotuktól függően más-más szórakozásfajtát részesítenek előnyben. A szórakozás a pihenéssel és a személyiség fejlesztésével egységben jelenik meg, s bizonyos esetekben ezen belül az unaloműzés, a játék jelleg uralkodik. Az olyan szórakozástípusoknál, amelyeket a magyar nyelv összefoglalóan a "mulatás" szóval nevez meg, amely tehát társasággal, itallal, tánccal egybekötött, az unaloműzés, az alkalmi élvezet a meghatározó. A szórakozások más fajtáinál, amelyeknél az emberek mint közönség vannak jelen, hangversenyek hallgatása, mozi-, színház-, vagy tv-nézők, más-más a mulatási jelleg és az ismeretterjesztő elem részaránya.

A személyiség fejlesztésének feladata, hogy az embereket megszabadítsa a mindennapi munka végzése során a túl nagy mértékű szakosítás által létrejött rutintól és sztereotípektől, gazdagítsa az ismereteket és fejlessze a képességeket. Ez a szabadidő-elfoglaltság is komplex.

A személyiség továbbfejlesztésére irányuló funkcióval kapcsolatban beszélni kell a hobbyról. Maga a fogalom a XIX. századból származik, amikor a hobby logikus lehetőségét nyújtott arra, hogy az időtöltésből kis jelentőséggel bíró, de ugyanakkor bizonyos vonatkozásban produktív tevékenység legyen. Kis jelentőségűnek kellett lennie, mert egyébként össze lehetett volna téveszteni a munkával, és produktívnak kellett lennie, mert másképp az uralkodó puritán valláserkölcsei felfogás erkölcsileg károsnak tartotta volna.

Ma már a hobbynak nem elengedhetetlen feltétele a jelentéktelenség és a produktivitás. Vannak kisebb és vannak nagyobb jelentőséggel bíró hobbyk, vannak olyan hobbyk, amelyeket jellemez a produktivitás, de akadnak olyanok is, amelyeknél a produktivitás hiányával találkozunk. A hobbynak rengeteg fajtája van, s mind mennyire más!

A kertészkedés, a barkácsolás, a horgászás, a különböző gyűjtő tevékenységek, a szobanövények ápolása között milyen nagy eltérések vannak! Egyben azonban megegyeznek ezek a szabadidő-tevékenységek: mind a személyiség fejlesztésének célját szolgálják.

Természetes, hogy az olyan tömegtájékoztatási eszközök, mint a rádió, a televízió vagy a sajtó összetett funkciót teljesítenek, s nem lehet olyan kiízlentést tenni, hogy ezek csak tájékoztatnak, csak szórakoztatnak, csak gyönyörködtetnek, vagy csak ismereteket adnak, hanem mindezt együtt,

egymás mellett, egymás után és egyszerre cselekszik. Ez az összetettség sajátossága az utazásnak is, amely különböző funkciókat kielégítő tevékenységsor.

A szabadidő-tevékenységek sorában feltétlenül említést kell tenni az amatőr művészeti mozgalmakról is.

Az amatőr művészeti mozgalmak jelentőségéről akkor tudunk reális képet adni, ha le sem becsüljük, és túl sem becsüljük. A lebecsülés elvi alapjára a polgári esztétikai és művészetszociológiai felfogás szolgáltathat példát, amely az elit- és tömegkultura következetesen végigvitt ellentmondásából indul ki, amivel összhangban áll a művészet "termelésének" és "fogyasztásának" végleges szétszakadása is. A társadalom eltartja az alkotóművészek kis létszámú táborát, őket a közvetítők: az előadóművészek, a terjesztők valamikéivel nagyobb csapattán keresztül az igazi műértők még mindig vékony rétege övezi - de már ez utóbbiak is csak passzív befogadói az értékeknek. A nagy tömegeknek aztán a befogadói tevékenységben is a selejt, a "tömegkultura" marad. A művész így elszigetelt lángelmévé vagy prófétává válik, akivel szemben az értetlenek tömegei állnak. Ez a helyzetkép alapvetően hamis, mert elvitatja a néptől a művészet aktiv-alkotó gyakorlásának a lehetőségét, holott ez az alkotókészség a kapitalizmus nyomása alatt sem vesz ki teljesen, hanem a felszínre törés lehetőségét kutatja.

Az amatőr művészeti mozgalom az egyik olyan lehetőség.

El kell határolnunk azonban az amatőr művészeti mozgalmak tulbecsülésétől is. Ez a felfogás az amatőr mozgalmat rendszerint egy új, már kifejezetten szocialista kultúra létrehozásában tartja egyenesen elsődleges fontosságunka. Ez a nézet utópizmusból származik.

Az amatőr művészet valódi rendeltetése, hogy lehetőséget biztosítson a lakosság művészi önkifejezésére, képességeinek szabad kifejtésére. Az amatőr művészetnek közvetítő szerepe is van, de önálló emberi, társadalmi rendeltetése is.

Aki részt vesz a működvelő mozgalomba, táncol vagy kórusban énekel, elsősorban nem azért teszi, mert értő publikummá szeretne válni, hanem azért, mert a tánc, az éneklés valódi emberi öröm forrása.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a különböző tevékenységek különböző funkcióit szinte lehetetlen elválasztani egymástól, és inkább a tevékenységek bizonyos jellegzetes típusairól beszélhetünk. Minden embernél minden tevékenységben változó arányban mindhárom funkció jelen van, s ezek általában szorosan összekapcsolódnak. Van azonban közülük uralkodó, és hogy ez melyik, azt a társadalmi helyzet, az egyéni hajlam, a készségek és képességek, valamint a társadalmi státus kölcsönhatása szabja meg. A tevékenységek tartalma és célja határozza meg, hogy melyik jellegzetes típushoz tartozik.

Művelődés és szórakozás ellentéte és egysége magától értetődően a művészi-irodalmi élmények élvezetének szférájában okoz gondot. Milyen tényezők döntenek el, hogy azonos típusú tevékenységek esetében a művelődés és szórakozás közül melyik elem válik uralkodóvá?

- a szellemi erőfeszítés mértéke vagy hiánya;
- a katharzis megléte vagy elmaradása.

Összegezve: amit valaki élményként sajátít el, az ember "nem-béli lényegét" erősebbé teszi-e vagy sem? Jelentős az elvárásnak, a tevékenység motivációjának és az élmény feldolgozásának, mint az aktivitás eredményének a szerepe is.

A legnagyobb igény a művelődésre a 30 éven aluli fiatalok körében jelentkezik.

Az időmérleg-vizsgálatok adatai arról tanuskodnak, hogy a hivatalos munkaidő rövidülésének ellenére a munkával töltött idő lényegében változatlan maradt, sőt bizonyos területeken még meg is hosszabbodott. Ennek eredményeképpen művelődésre, szórakozásra, pihenésre kevesebb idő jut. Kérdés, hogy ez a tendencia hogyan fér meg a szocialista társadalom célkitűzéseivel, illetve általában az ember céljaival.

Az eddig leírtakból kitűnik, hogy a szabad idő eltöltésének számtalan változata lehetséges. Fel lehet használni

tartalmas, értelmes tevékenységekre és fel puszta unaloműzésre is. Sajnos, sokan vannak - főleg az alacsonyabb iskolai végzettségűek között - akiknek a szabad idejükben folytatott tevékenységükkel csak az idő agyonűtése a céljuk.

Ezért fontos feladat az embereket ráébreszteni arra, hogy szabad idejükben milyen tartalmas tevékenységek folytatására nyílik lehetőségük, s milyen aktivitásformákkal fejleszthetik egyéniségüket.

d./ Közéletiség, kollektivitás, emberi érintkezés a szocialista életmód alakításának tényezője

A közéletiség is szerves része a szocialista életmód-
nak, s elválaszthatatlan a szabad időtől, hiszen közéleti
tevékenységet csak a munkaidőn kívüli időben lehet
folytatni.

Kit nevezhetünk közéleti embernek? A közéleti embernek
rendszerint olyan jellemvonásai, képességei, készségei
vannak, amelyeknek segítségével kiemelkedik a többi em-
ber közül.

A közéleti ember befolyásolásra, irányításra is képes.
Nemcsak az jellemzi, hogy minden iránt érdeklődik, ami
környezetében történik, hanem közössége érdekében meggyőző-
ni és mozgósítani, képviselni és tárgyalni is tud. Nem
pusztán együtt tevékenykedik a közösség többi tagjával,
hanem szervezni is képes a tevékenységet.

"A közéleti ember, lett lényen szó lakóközösségről, mun-
kaközösségről vagy valamilyen kedvenc időtöltésre alakult
közösségről, nemcsak együtt lakik, dolgozik vagy szóra-
kozik közösségével, hanem kifejezetten e sajátos közössé-
gek léte érdekében tud másokhoz képest többletet nyujta-
ni egyéni kvalitásai folytán." /29/

A közéleti ember tekintéllyel bír, ami elsősorban az un.
közéleti személyiség esetében szembeötlő.

Nem lenne értelme olyan feladat megjelölésének, hogy közéleti ember váljon minden állampolgárból. Ezzel szemben a közösségi élet szeretete, a kollektívizmus eszmájének igenlése és a megvalósítására irányuló igyekezet révén szükségessé és magától értetődővé válik az az igény, hogy minél több közösségi érzelmi ember legyen.

A társadalmi tevékenység magasabb szintje a politikai tevékenység.

A közéleti aktivitás és a politikai aktivitás egymásra vonatkozó, de nem azonos fogalmak. A közélet, a magánélet tevékenységi körén túl, a társadalmi tevékenység bármely szférájában megnyilvánul vagy megnyilvánulhat, mint olyan intézményesülés, amely a valamely tevékenységet folytatók sajátos érdekeinek szervezője és képviselője. A közéleti tevékenység ennek folytán politikai jelentőséggel is bír, de közvetlenül még nem politikai természetű. /Valamely tevékenység politikai jelentősége a politikai erőviszonyokból fakad, s ez mintegy rávetül a politikai viszonyok következtében, de nem feltétlen származik a tevékenység belső természetéből.

A magántevékenységgel szemben a közéleti és politikai aktivitás azonos jelleggel rendelkezik, de ez a homogenitás a heterogenitások egysége. A közéleti tevékenységnél mindenkor megvan a lehetőség arra, hogy nem vált át politikára. a közélet nemcsak politikai szemszögből

vizsgálható, hiszen - ha ez a politika oldaláról tekintve részleges is - megvannak a saját szempontjai. A gazdasági, szakmai, művészeti, sport, művelődési jellegű közéleti intézményeknek és a bennük végzett tevékenységeknek a feladata az adott társadalmi "sáv" szervezettségéről és nyilvánosságáról való gondoskodás.

Az írószövetség, a bélyeggyűjtő egyesület a közélet jellegzetes szféráinak jellegzetes intézményei, melyek természetüknél fogva az irodalomnak vagy a bélyeggyűjtésnek közéleti szervezettséget és biztonságot adnak.

Ez sajátos érdekreprezentálást von maga után, s ez eme tevékenységeket a politikai szintekhez kapcsolja, de önmagában ez még nem teszi politikai természetűvé, csak a politikai rendszer külső környezetévé, amely politikára szervezett, de nem föltétlenül a politika által szervezett.

Sokszor az uralkodó politikai állapotok szülhetnek azonban olyan kényszerhelyezeteket, hogy egyes politikai törekvések csak közéleti tevékenység álarcába bujtatva létezhetnek. Az, hogy egyik vagy másik politikai irányzat ilyen megoldásra kényszerül, eredményezheti a közélet bizonyos szféráinak nagy foku átpolitizálódását, a közélet egésze azonban mégsem válik közvetlenül politikaivá soha.

A közéleti személyiségek, akik semmilyen vonatkozásban nem azonosak a hivatásos politikusokkal, nagyon sokszor vannak ingajáratban a politika és a közélet között, ami megint

csak a közélet és politika egy azonosságon belüli eltéréseiről tanuskodik.

A közéleti ember fogalmának tisztázásához elengedhetetlen a közélet és a magánélet elhatárolása is. A magánélet léte nem a közélet tagadása. A magánülethez való jog természetes emberi kívánság. A közéletnek a magánélet nélkül nem is lenne értelme.

A közéletben létrejött szervezetek, intézményi eljárások szerepe a magántevékenységek zavartalanságának biztosítása.

"Nálunk a 40-es évek vége és 50-es évek elejének közállapotaihoz képest a pozitív politikai korrekciók hatására egy nyitottabb közélet alakulhatott ki mára mind a politikai élet jobbulásáért, mind a magánéleti boldogulásért.

Aminthogy végső soron a politikai élet értelme is a tömegek magánéletének jobbitása.

Mindez pedig közéleti közvetítések nélkül nem látszik lehetségesnek." /30/

A szocialista életmód szellemi-erkölcsi atmoszférájának a kollektivitás a leglényegesebb sajátossága. A szocialista kollektivitásból szervezen következik az emberi kapcsolatok magasrendű humanista kulturája. Ennek a szocialista életmód nem maradhat közömbös semmi olyasmivel szemben, ami az emberek közötti társadalmi kapcsolatokat szorosabbá vagy lazábbá teszi!.

A kollektív együttműködés formáinak fejlődése hozzájárul az egyén fejlődéséhez, az individuális személyiség - szerkezet kialakulásához is.

A szocialista kollektivitás egyik megnyilvánulási formája a szocialista brigádmozgalom. A szocialista brigád jelentősége elsősorban a termelésben van, de mint szocialista közösség részt vesz tagjainak nevelésében is, sőt hat a munkahelyi közvélemény alakulására is.

A szocialista életmód az emberek társadalmi és magánkapcsolatainak új formája. A szocialista életmód a mindenkire érvényes kulturált érintkezést hirdeti.

Az aktív ember alkotó világa az emberi kapcsolatokban legalább olyan mértékben megvalósul, mint a világ kialakításában vagy megteremtésében. Ennek oka nemcsak az, hogy valahol az emberi kapcsolatban kellene teljessé válnia, hanem az is, hogy az igaz élet létrehozásának állandó eleme, alapja és kísérője az emberi viszonyoknak az a rengetege, amely mindenkit szinte minden cselekvésben vagy nem cselekvésben körülölel. Emberi környezet övez mindenkit otthon és a munkahelyén, az utcán és ha szórakozik, sok esetben még akkor is, ha legszívesebben a magányosság elefántcsonttornyába zárkózna.

Magától értetődő, hogy az emberi kapcsolatoknak lehetnek pozitív és negatív formái.

Az első esetben olyan tartalmas szellemi kapcsolatokról lehet beszélni, amelyek kölcsönös megértésen alapszanak,

gazdagítják az embert, alkotó fejlődését és önkifejezését szolgálják. A második esetben az emberi kapcsolatok rut megjelenési formáiról van szó. A képmutatás és hazugság, a közömbösség és önzés is az emberi kapcsolatok válfajai, de ezek az emberek egymástól való elidegenítését, a személyiség szellemi-erkölcsi züllesztését segítik elő. Ez az emberi kapcsolatok negatív megnyilvánulási formája.

A szocialista életmódot azok az érintkezési formák jellemzik, amelyek a szocialista lét valódi humanista vonásait és ezt az erkölcsi atmoszférát teszik szilárdabbá, amely a társadalmi élet minden területén az emberek iránti tiszteletteljes és gondoskodó viszonyra, az igazi elvtársiasságra és kollektivitásra sarkall.

Az igazi emberi érintkezés magában hordozza az igazság együttes kutatását is. Az érintkezés nélkülözhetetlen az emberek közös alkotásához a társadalmi munkamegosztás rendszerében, a szociális-kulturális területen. Az érintkezés leglényegesebb szférája a munka közbeni érintkezés. Az együtt végzett munka nemcsak anyagi értékek előállításának, hanem az ember magasrendű erkölcsi sajátosságai kifejlesztésének az alapját is jelenti.

Az emberek közötti érintkezés dialektikájának az a forrása, hogy az együttműködés különböző formáinak magasabb szintűvé válása elősegíti az individuális személyiségstruktúra kialakulását is.

Az együtt végzett tevékenység, a saját elgondolások mások elgondolásaival való összehasonlítása egyuttal az embert is alakítja. Ha cselekedeteit helyeslik, tisztelni fogja önmagát, és fogalmat alkot arról, milyen cselekedeteket lehet és kell véghezvinnie. A konfliktusban az ember egyrészt ellenőrzi, hogy az ő meggyőződése-e a helyes, vagy másé, s hogy hol húzódnak a többiek-től való megengedhető eltérés határai az együtt végzett tevékenységben, másrészt fogalmat kap a szükséges cselekedetek minőségéről és a társadalmi helytelenítés erejéről.

Igen lényeges szerepet játszik az érintkezés, mint az érzelmek cseréjét biztosító folyamat. Ezért nagy figyelmet kell fordítani az érzelmi kultúrának azon problémáira, amelyek az érintkezéssel közvetlenül kapcsolatban állnak. Az érzelmi kultúra tükrözi az ember érzelmi reagálását a környező valóság jelenségeire, érzelmi fogékonyságát, amely a sokszínű emberi kapcsolatokban és cselekedetekben jut kifejezésre, azt a képességét, hogy érzelmeiért és élményeiért feleljen. A magasrendű érzelmi kultúra elkergeti a szánalmas érzelmeket: az ember világába olyan érzelmeket von be, amelyek gazdagabbá, tökéletesebbé teszik őt mint magasrendű erkölccsel rendelkező személyiségét, s megerősítik tevékeny életvitelében.

Mindenkinek megvan a lehetősége arra, hogy érzelmeit olyan egyszerű és mindennapi formában fejezze ki, mint az emberi melegség, a megértés és az együttérzés, a közvetlenség.

Épp az emberek egymással kialakított kapcsolataiban jönnek létre olyan egyedi értékek, amelyek képesek versenyre kelni a társadalom legnagyobb művészi és etikai értékeivel. A szerelem, az anyai szeretet, a baráti hűség éppolyan igazi érték, mint egy lebilincselő zene-kompozíció, vagy egy gyönyörű festmény.

Az érzelmi megnyilvánulások az emberi érintkezés nélkülözhetetlen elemei.

Több vita keresztüzében állt már az ész és a szív viszonyának kérdése. Sok igaz és helyes megállapítás hangzott már el ezzel a problémával kapcsolatban. Ezek a megállapítások egyértelműen az ész és a szív teljes összhangjának szükségessége mellett foglaltak állást. Az életben azonban még jobbra az a helyzet, hogy a mai emberi értékek ranglétráján az ész sokkal magasabban van a szívnél, és győzelmet arat a racionalitás. Érzelmes embernek lenni a tudományos-technika időszakában idejétmult dolog, noha ez az ember lelki elszegényedését eredményezi.

A termelőtevékenység objektíve elengedhetetlen racionalizálását az urbanizáció által eredményezett jelenségek kísérik, s mindez a kultúra általános racionalizálódásához vezet.

Városi viszonyok között pl. az emberek érintkezése elsősorban funkcionális jellegű, azaz városban az emberrel nem mint meghatározott egyéniséggel jönnek létre kapcsola-

tok, hanem mint valamilyen konkrét társadalmi szerepkör betöltőjével /eladó, sofőr, rendőr/.

Falun a személyes kapcsolatok a dominánsak, az ember az emberhez úgy viszonyul, mint meghatározott, konkrét személyhez. Hagyományos falusi társadalmakban a rokoni kapcsolatok az uralkodóak, s a "társaságinak" már kimondva is van némi negatív hangulati töltése. A társaság városi értelme itt elítélő hangsúlyt kap. Mi az összetartó ereje egy olyan társaságnak, amelynek tagjai kiválnak a faluból, és nemcsak a családdal és a rokonokkal jönnek össze? A kártyázás és az ivás. Ezek általában és majdnem kizárólagosan "férfidolgok". A feleségé, tური- vagy sem, de ebben a körben, ahol minden szabályozott, ez a "társasági lét" alkalmat ad a tradicionális szabályozottság keretei közül való kitörésre. A társaság cimboraságot jelent, a "társaság" általában elvan a családtól, a cimboraságnak és az együttlétnek szinte egyetlen tartalma és célja az ivás, a cimborasággal és az ivással pedig egyet jelent a család elhanyagolása. Ellentétje a mértékletességnek, a komolyság helyett a vidámságot, a megállapodottság helyett a könnyelműséget helyezi előtérbe. Olyan "nyitottságról" van szó, amelynek nem az a lényege, hogy a világ felé nyitott, hanem hogy eltérít a középponti, általánosan tisztelt céloktól, az önmegtartóztató, munkára koncentráló létől, és a könnyűség, könnyelműség irányába sodorja az embereket. Éppen a családtól, a mértékletességtől és a munkától térít el.

Míg a falusi életmód zártabb formája fontosabb szerepet ad a családnak, és a család értékjellegének, addig a város nyitottabb életmódja más társadalmi kapcsolatokra is lehetőséget biztosít. A zártabb és nyitottabb élet bizonyos különbsége jut kifejezésre ebben a különbségben.

Az emberi érintkezés különböző formái között jelentős szerepe van a szolidaritásnak. A szolidaritás tudatos és érzelemmel átélt, felismert érzékazonosság. Elsősorban az együtt élt élet alakítja, a közösen viselt terhek és a közösen átélt örömök. Lehetnek vállalt vagy kényszerű közösségek, amelyeket a sors vagy a helyzet egyezése hívott életre. A cselekvés és helyzet egyezése mellett a tudat is fontos szerepet játszik abban, ahogy az együvé tartozó embereket összekapcsolja.

A szolidaritás különböző szinteken érvényesül. Általános elterjedt egyfajta sajátos én-központuságnak a családra való kiterjesztése. Közelebbről elemezve a családi szolidaritást vagy a családközpontuság valódi tartalmát, abban valójában az önmagára összpontosító emberi viselkedés okait fedezhetjük fel - azzal az eltéréssel, hogy az egyéni kör önmagára irányult zártsága magába foglalja a vele szoros közelségben élő közvetlen hozzátartozókat, s kiterjed a közvetlen vérségi és családi érdek-érzelmi kapcsolatokig.

Más jellegű szolidaritásról van szó, amikor nemcsak a közvetlenül adott biológiai-társadalmi elrendezés szerint éli át az azonosulás körét, hanem más társadalmi értelemben is. Ennek a magatartásnak egyik fajtája az a társadalmi rétegszolidaritás, amikor a szolidaritás kiterjed azokra, akik azonos társadalmi helyzetben vannak. A réteg- vagy osztályszolidaritás konkrét vállalása a követelményekben ott jut kifejezésre, ahol azonos érdek kapcsolja össze az embereket, vagy valamilyen azonos külső társadalmi nyomás terhe alatt nyögnek. A hátrányban vagy valamilyen külső ok következtében társadalmi nyomás alatt görnyedő rétegeknél, akikben az a közös hátrány tudatossá vált, és ez a helyzet nem jelent szégyent vagy belenyugvást - azok szolidárisak, akikre azonos nyomás sulya nehezedik, azonos módon harcolnak és azonos módon reagálnak: így szolidarizálnak a szakképzettség nélküli fizikai dolgozók a nehéz fizikai munkát végző munkásokkal, az asszonyok az asszonyokkal, a cigányok a saját fajtabeliekkel.

Ahogy a társadalmi hierarchiában fölfelé haladunk, úgy tűnik el a társadalmi csoportszolidaritás elve; az olyan tevékenységek kerülnek a központi helyre, amelyek az egyénnek önmaga biztosítására szolgálnak, és a szélesebb társadalmi alapon kialakult együttérzésnek nyoma veszik. A konkrét együttérzés helyére az emberiséggel való szolidaritás lép, miközben a közvetlen emberi környezettel

szemben ez a közösségvállalás meglehetősen csökkent intenzitású.

A közösségek törekvéseikben individualizálódtak, a személyes harc és verseny, az egyéni érvényesülés a cél, aminek következtében az érdekek különbözőek, sőt, az esetleges versenytárs léte miatt lehetetlenné válik a szolidaritás. A kitűzött célok így nem eredményeznek az emberek között szolidaritást. Életüknek nem feltétele a közösségi összetartozás, nem is úgy élik át, mintha egy réteg vagy egy csoport közös érdekére épülne.

"A humánus bánásmód, a törődés, a felebaráti szeretet az emberek be nem váltott igénye az együttélésben és az egymás közötti érintkezésben." /31/

A szolidaritás vagy szeretet lehet hőn állított vágya a legkülönbözőbb társadalmak humanistáinak és az ideológáknak. A mindennapok tapasztalatai, a mindennapi élet folytonos harcai nem ennek a magatartásnak kedveznek. S a fennmaradás és az előrejutás csak a legkeményebb emberi küzdelemben valósítható meg, s ennek a küzdelemnek az igazi vezéreszméje éppen hogy nem a szeretet és az emberbarátság.

Ugyanakkor tényleg él az a kívánság is, hogy durva harc nélkül is lehessen élni, s így az állandó kényszerű harc és a kívánt állapot között normákkal és eszményekkel legyenek hidak.

Az emberi együttélés történeti útján olyan társadalom-szabályozó normát hozott létre, amely az emberek egyik részét óvja, ugyanakkor elfeledi a másik rész harci könnyörtelenségét.

Mégis, annak ellenére, hogy tényleg megfigyelhető a személyes kapcsolatok bizonyos gyengülése, a bensőséges emberi viszonyok területén az aktivitás csökkenése, lényegesen nagyobb mértékű lett az érintkezés össztársadalmi jellege, tágult társadalmi panorámája, amely magában foglalja a nagy termelői közösségeket, a tömegtájékoztatási eszközöket, az emberek nagyarányú munkatevékenységét.

Az egyéniség a marxista felfogásban nem ellentétes a közösségi léttel. Ellenkezőleg: az egyéni jelleg éppen a közösségi létben bontakozik ki, a sajátos a tipikusban. A közösség kifejezésre juttatja és közvetíti a fejlett szocialista társadalomnak az egyénnel szemben támasztott követelményeit. Az élet jórészt közösségi keretek között zajlik, a közösségek befolyásolják, sőt szinte megszabják az embernek a társadalomban elfoglalt helyét.

A közösség tagjainak egymást átható befolyása a véleményalkotás, a meggyőződés kialakulásának lényeges része.

E folyamat jórészt pozitív tendenciákat eredményez, amennyiben a befolyás az egyének tudati, érzelmi, akaratilag és magatartásbeli megnyilvánulásait szeretné konkrét, kedvező, a társadalom számára elfogadható irányba terelni.

A közösségi élethez szervesen hozzátartozik a kölcsönhatás, a megfelelő válasz - viszontválasz.

E kapcsolatok legtöbbször olyan cselekvésformák, amelyekben az emberi alkotó cselekvés, az emberekkel való együttműködés mind tudatosabban jut kifejezésre. A közösségi élet az emberi kötődések dialektikájának a körébe tartozik, s összefüggésben áll azzal a gondolattal, hogy önmagunkat a másik emberhez, másokhoz viszonyítva ismerjük meg.

Azokban a közösségekben, amelyekben az emberek között szoros kapcsolat van, nagyobb a stabilitás, az összetartozás és a szolidaritás. Itt a kölcsönös megértés és az egyetértés uralkodik, azaz a közös, mindenki számára többé-kevésbé érvényes normák és értékek létrehozásának óhaja. A közösség tagjai ennek következtében sokkal nagyobb hatást képesek gyakorolni egymásra. Az ilyen közösségekben a feszültségek és az ellentétek sokkal kisebb fokúak, a közösség egyes tagjai közötti kapcsolatok lényegesen jobbak, s ez optimális közösségi teljesítményt és közösségi összhangot eredményez.

A közösségekben viszonylag hosszabb ideig történő együtt-lét során kialakul a megfelelő szociális, társadalmi magatartás, a kölcsönösség, a viszonzás, a jogokhoz és kötelességekhez való értelmes viszonyulás.

A közösség mindig értéktartalommal rendelkező fogalom.

A közösség belső viszonyainak a szabályozói és közvetítői azok a társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális értékek, amelyek az egyes közösségekbe társuló személyiségeknek a tágabb társadalomhoz fűződő kapcsolataira jellemzőek.

Ilyenek a közös cél tudata, a közös munka és ennek megszervezése, a tagok között főnálló kapcsolatok kiegyensúlyozottsága, a szolidaritás stb.

Az ember nem képes közösségekbe szerveződés nélkül élni, a személyiség szabad emberre szabott közösségekbe kívánczik.

A leginkább egyénre méretezett, a személyiséget szabadon fejlesztő-segítő szocialista társadalom építéséhez nélkülözhetetlenek a különböző közösségek.

e./ Szükségletek és érdekek hatása: az anyagi szükség-
letek kielégítése alapvető vonás

Az életmód a cselekvések olyan rendszere, amelyet az emberek életük fenntartásának céljából szerveznek különböző szintű szükségeik kielégítése érdekében. A tárgyi világ létrehozása és a létrehozott objektívációk elsajátítása szintén a szükségletek bonyolult funkcionálásának és a cselekvés dinamikusabbá tételének a segítségével megy végbe.

Az ember szükségletei környezetéből: a természetből és a társadalomból erednek. A döntő jelentőségű a társadalmi környezet. A társadalom hozza létre a szükségleteket, s egyben szabályozza annak a lehetőségét is, hogy milyen módon lehet őket kielégíteni, feloldani, betölteni. A hiány feloldása, a szükség megszüntetésének parancsa és a lehetőség ösztönöz a cselekvésre. Ilyen értelemben az energia szervező szerepét játssza, s a lét fenntartásával a társadalmi cselekvés indító motorjaként funkcionál.

A hiányból abban az esetben lesz társadalmi szükséglet, amikor a rendelkezésre álló eszközökkel valamilyen módon gazdálkodni kell, mert korlátos voltuk bánni tudást igényel a meglévő "szűkös mennyiséggel".

A szükségleteknek a társadalmi termelésben konkrét funkciójuk van. Egyidejűleg képezik a termelés kiindulási pontját, célját és eredményeit. Ezt az magyarázza, hogy a szükséglet a termelésben jön létre is, és a szükségletet

a termelés elégíti ki is. A termelésnek minden esetben a társadalom /az ember/ meglévő anyagi életfeltételeinek az ujratermelése a célja, vagyis ebből a szempontból a szükségletek a termelés mozgásának kiinduló pontját jelentik. A termelés célja az anyagi értékek összessége formájában valósul meg, amelyben tükröződnek a szükségletek.

Ebben az értelemben a szükségletek ismét csak a termelés termékeként jelennek meg.

A szocialista társadalmi rendszerben a társadalmi termelés közvetlen célja a dolgozók, a társadalom valamennyi tagja folyton növekvő anyagi, szellemi és társadalmi szükségleteinek mind teljesebb kielégítése. Amilyen mértékben a társadalmi termelés növekszik és tökéletesedik, olyan mértékben bővül, gazdagszik a nemzeti fogyasztás tárgyainak terjedelme és választéka. Az újabb gyártmányfajták új szükségletek születését is eredményezik.

A termelés által létrehozott és a társadalom által elfogadott új szükségletek a termelés további fejlesztésére sarkallnak. Így tökéletesednek mind jobban a szükségletek kielégítését szolgáló termékek és a szükségletek is. Az emberek általában élni kívánnak, sőt megélni - ma jobban, mint tegnap, és holnap jobban, mint ma.

De az emberek tömegeinek energiáját még ma is gyakran az alapvető szükségletek megszerzése és kielégítése emésztí el.

Az alapvető szükségleteknek a sorrendjével jellemezhető valamely ország lakóinak életmódja, a társadalom színvonala is.

Ha egy közösségben a legjobban hangsúlyozott érték és szükséglet az evés, akkor ez vagy azt jelenti, hogy a közösség még a közelmúltban az éhezés, élelmezés gondjával viaskodott, vagy arra utal, hogy ez a közösség még ma sem áll olyan szinten, hogy a vegetatív primer életfenntartó szükségletek határán túl tudjon lépni. A ruházkodás előtérbe kerülése mindenképpen a növekvő iparosodás és egy kialakulóban lévő jólét jele, ahol már külsőségekre is gondot fordíthatnak.

A lakás problémája a városiasodás bizonyos fokán válik hangsúlyossá, s végül az autó, telek stb. igények ott jelentkeznek, ahol az összes elemi létfeltételek megszerzése már megoldottnak tekinthető. Jellegzetesen korszerű "jóléti" szükséglet a kimozdulás, a világlátás igénye, az utazás.

A mi társadalmunkban a szükségletek kifejezésre juttatják a történelmi és a jelenlegi rétegek közötti eltérést is. Napjainkban Magyarországon az étkezést, mint megoldott életszinvonalbeli problémát és megoldott szükségletek szokták kezelni. Ez azonban nem ilyen egyszerű. A népesség jelentős hányada még jelenleg is azért dolgozik, hogy egyék. Szükségeik célja, tartalma, sőt legfontosabb élvezeti forrásuk is az evés. Ennek több oka is van. Ezek közül az egyik az, hogy sok család jövedelméből nem telik sokkal többre, mint arra, hogy jól főzzenek és jól egyenek. A jelenség másik oka, hogy ha a jövedelmek emelkednek is, az igények és választási lehetőségek köre nem

bővül ezzel azonos tempóban. *Utemben.*

Az étkezés minősége egyáltalán nem megoldott kérdés. Még napjainkban is a hagyományos paraszti táplálkozás magas szénhidrát és alacsony fehérje tartalmu, elavult, egészségtelen táplálkozási módja dominál. A jó táplálkozástól és a modern, egészséges életmódtól még távol állunk!

A szükségletek következő fejlődési fokán az étkezés háttérbe szorul, mint rugalmasan kielégíthető szükséglet, esetleg a ruházkodás vagy a lakás, bizonyos kulturális fokon a kulturális fogyasztás lép a helyébe. Végül magasabb jövedelmi szinten, magasfoku életmódkulturában az étkezés - választékos izlés alapján, változatos konyhák ismeretében - újra visszanyerheti eredeti helyét a szükségletek hierarchiájában.

Tehát a szükségleteknek van egy hierarchiája, amely az evés, ruházkodás, lakás és a többi sorrendjével követi és jelzi a társadalom egyes rétegeinek anyagi és igény-fejlődését.

Az ember anyagi szükségletei több tényezőből épülnek föl:

- Az első az elemi szükséglet, a biológiai létfenntartási kényszer.
- Az ember létfenntartási szükségleteinek kielégítése közben nemcsak kényszert old fel, hanem elér egy olyan fajta elégedettséget is, ami örömmé, élvezetté fokozható.
- Az ember társadalmi lény, szükségleteit nemcsak egyedileg, hanem társai-

val együtt, így közösen alakulnak ki szükségletek, azok megszerzési és kielégítési módja; a szükséglet tárgya jellemzővé lesz egy meghatározott csoportra, s tükrözi szokásrendszerének magatartásjegyeit és szimbólumait is.

- A társadalom strukturált, a lehetőségek legtöbbször egyenlőtlenek, így a feltételeknek is kialakult a struktúrája.

Ezért a szükségletek és a szükségletek kielégítésének lehetősége a feltételeknek megfelelően eltér egymástól. Bizonyos szükségletek - tárgyak, vagy viselkedési szokások szimbólummá alakulva - meghatározott szintű csoportot jelölnek, azoktól azonban elhatárolódhatnak és mint státuszjelző szimbólumokat más társadalmi réteg és csoport is elérhet, ennek a szimbólummá válásnak megvan az a veszélye, hogy elkülönül a tényleges szükségletektől.

A szocialista társadalomban a szükségletek a legtöbbször mint az ember, a közösség vagy a társadalom által az anyagi és szellemi értékek előállításában, elosztásában, cseréjében és fogyasztásában, ilyen vagy olyan szociális folyamatok, tevékenységfajták megvalósításában felismert, szükségyszerűségek jelennek meg. Az ember, a társadalom egésze szükségletének kialakulási folyamata a szükséglet közvetítésével zárul le.

A társadalmi szükségleteknek két rendszerét különböztetjük meg:

- a társadalmi termelés mint olyan szükségleteinek a rendszere /termelési eszközök iránti szükségletei/;
- az emberek és az egész társadalom személyi szükségleteinek a rendszere.

A két rendszer szoros kölcsönhatásban áll egymással. A társadalmi termelés szükségleteinek a rendszere szabja meg a személyi szükségletek rendszerét. A személyi szükségletek rendszerének fejlődése egyéb tényezőktől is függ /a lakosság jövedelmeinek nagysága, az árszínvonal, a demográfiai folyamatok, a természeti feltételek/.

A társadalmi szükségletek alakulására az újratermelés minden szakasza hat. A döntő azonban a termelés hatása, mint-hogy a termelés folyamatában hozzák létre meghatározott mennyiségben és munkaráfordítással az anyagi javakat. Az elosztás a társadalmi tervekkel összhangban osztja el a munkatermékeket s ezáltal megállapítja a társadalmi szükségletek nagyságát és a társadalmi összmunkának azt a részét, ami a szükségletek kielégítésére jut. A csere a létrehozott terméket elosztja a társadalom egyes tagjai között.

Fejlettebb társadalmi termelés esetén a szocialista társadalmi rendszerben a társadalmi szükségletek alakulásában és fejlődésében nagy mértékben emelkedik a személyi fogyasztás jelentősége. A személyi fogyasztás egyre lényegesebb szerepet játszik a szakképzett munkaerő újratér-

melésében, és nélkülözhetetlenné válik a munka társadalmi tevékenysége növekedéséhez. Az emberek anyagi, szellemi és társadalmi szükségletei kielégítésének nagy szerepe van azoknak az elvárásoknak a teljesítésében, amelyeket a termelés a szakismeretekkel, a szakképzéssel, a munkaerő általános kulturáltságával kapcsolatban hoz létre. A személyi szükségletek kielégítése szorosan kapcsolódik az ember alkotó tevékenységre sarkallásához és az embernek mint társadalmi lénynek a fejlődéséhez. A társadalom érdekelva van abban, hogy a személyi fogyasztás funkciójának teljes megvalósulását biztosítsa, mert ettől függ az újratermelés szociális oldala.

Ugyanakkor a fogyasztási értéként kezelt társadalmi szükséglet mennyiségileg is meghatározott.

A társadalmi szükségletek az anyagi javak /élelmiszer, ruházat, lakás/ iránti természetes szükségletek kifejezői. De a természetes szükségletek sem közvetlenül, hanem társadalmi szükségletek közvetítésével szerepelnek. Az, hogy milyen munkatermékekkel és milyen mennyiségben lesznek kielégítve, az a termelési módtól és a társadalmi termelésnek az adott szakaszban elért fejlettségétől függ. Ezenkívül az emberek a szükségletekre sem közvetlenül, hanem a társadalmi termelésen keresztül hatnak. Egyrészt, amennyiben az emberek termelő tevékenységükkel képesek a társadalmi termelés fejlődési feltételeinek megváltoztatására, annyiban ők maguk megváltoztathatják a társadalmi szükségleteket is.

Másrészt az emberek olyan munkatermékeket választanak fogyasztásra, melyek összhangban állnak szükségleteikkel. A szükségleteknek a fogyasztáson keresztül történő ujratermelése már új színvonalon, a legújabb technika és kultúra valamennyi követelményének a felhasználásával megy végbe.

A szocialista társadalmi rendszerben az ember értelme a szükségletek alakulási folyamatának lényeges feltétele. Jelentősége erősen megnövekedett, /elsődleges azonban magától értetődően a lét/. A társadalmi tudatban az ideológiának van a legfontosabb szerepe. Ideológiai álláspontból már ma meg lehet mondani, hogy melyek azok a szükségletek, amelyekre az embereknek a jövőben szükségük lesz. A szükségletekre való társadalmi ráhatással lehetővé válik egyes szükségletek fejlődésének ösztönzése, mások korlátozása.

A legfontosabb feladatok: az értelmes szükségletek alakítása és fejlesztése, minden embernek arra nevelésére, hogy igényeit értően gondolja át, és értően rendelkezék személyes anyagi lehetőségeivel és szabad idejével; a szociális tekintetben negatív jelenségeknek minden ember élettevékenységéből való gyökeres kiirtása.

A társadalom arra törekszik, hogy az embert a hasznos, távlati szükségletek kielégítésében érdekeltté tegye. Az új, szocialista minőségű élet létrehozása sokoldalú, gazdag szükségletekkel rendelkező embereket tételez fel.

A szükségletek szoros összefüggésben állnak az érdekkel.
A szükségletek és ^{az} érdekek kapcsolatának lényege abban rejlik, hogy mindkettőjük tartalmát azonos objektív anyagi feltételek szabják meg.

A szükségletek és érdekek funkcionális szerepe között felfedezhetünk egy alapvető különbséget: a szükségletek az anyagi életfeltételek állapotát a társadalmi fejlődés meghatározott szintjén az emberek tudatától függetlenül fejezik ki, míg az érdekek, mint a tárgynak az alannyal való kapcsolatai, a termelésnek a gazdasági törvények követelményeiből következő céljai teljesítésére ösztönző tényezők vannak jelen.

Az érdek az a viszony, amely tükrözi az egyének szükségleteinek létrehozásában és kielégítésében az egyének társadalmilag meghatározott függőségét és kölcsönös feltételezettségét. Az emberek az objektív, a viszonyaiktól nem függő szükségleteket érdekeként ismerik fel. Az embereket mindig valamilyen érdek ösztönzi tevékenységre. Az érdek objektíve meghatározott tartalma a szükségleteket és a társadalmi viszonyokat is magában foglalja, s ilyen értelemben közvetítő szerepet játszik a szükségletek és az ember társadalmi tevékenysége között.

A helyes viselkedést, feltételezett eredmények elérését részben az is meghatározza, hogy mennyire helyesen és mélyrehatóan ismerik fel az emberek részleges és alapvető, közvetlen és távolabbi érdekeiket. Az emberek a mindennapi életben főleg közvetlen érdekeiket ismerik fel, míg alap-

vető, távolabbi érdekeik felismeréséhez már nélkülözhetetlen a társadalmi fejlődés törvényei és törvényszerűségei érvényre jutásának elméleti elemzése, ezért a közvetlen és távolabbi érdekek között ellentmondások jöhetnek és jönnek is létre.

Az érdekeket többféleképpen is föl lehet osztani. Csoportosíthatjuk őket azon az alapon, hogy a társadalom mely átfogó területéhez kapcsolódnak. E csoportosítás szerint megkülönböztethetünk gazdasági /vagy anyagi/ politikai és eszmei /kulturális, ideológiai, erkölcsi/ érdekeket.

A gazdasági érdekeknek meghatározó szerepük van a politikai és eszmei érdekekkel szemben.

A gazdasági érdekek legfontosabb fajtái:

- a termelőerői érdek-tartalmát elsajátításának, humanizálásának szükséglete alkotja;
- tulajdonosi érdek - tartalma a termelőerők feletti diszponálás szükséglete;
- munkamegosztási érdek;
- elosztási érdek - tartalma a javakból történő részesezés szükséglete.

A különböző és ellentétes gazdasági helyzetből eredő érdekek szabják meg a politikai érdekeket.

A politikai érdekek tükrözik az osztályok egymáshoz való társadalmi viszonyát. Bár a politikai érdeket a gazdasági érdek határozza meg, bizonyos esetekben előfordulhat, hogy a politikai érdek megvalósítása elengedhetetlen feltételére válik a gazdasági érdek megvalósításának.

Az eszmei érdekek a társadalom szellemi értékeinek megteremtésével és elsajátításával állnak kapcsolatba.

Egy másik felosztás szrint megkülönböztetjük az alapvető és nem alapvető érdekeket. Alapvető érdekek azok az érdekek, amelyek az érdek alanyának egész létét és fontosabb fejlődési irányait meghatározzák. Az alapvető érdekek érvényre juttatása befolyásolja a nem alapvető érdekek megvalósulását is.

Létezik az érdekeknek egy harmadik fajta csoportosítása is: az érdek hordozója és hatósugara szempontjából. Ebben a megközelítésben beszélhetünk egyéni, csoport /közösségi/ és társadalmi érdekről.

Mi a különbség az egyéni és a közösségi érdek között?

Az egyéni érdeknek a személyiség nemcsak hordozója, hanem célja is. A közösségi érdek hordozója viszont maga a közösség. A különböző közösségeket egyének alkotják, s így végső soron a közösségi érdeket is egyének képviselik.

Ezek az érdekek azonban nem közvetlenül az egyéni, hanem a közösségi szükségletek kielégítésére irányulnak.

A szocializmusban nyílik meg a lehetőség a társadalmi érdekeknek az egyéni érdekekkel való összhangba kerülésére.

A különböző érdekek összhangja azonban nem automatikusan jön létre, hanem a különböző, alkalmanként ellentmondásba kerülő érdekek tudatos tevékenységgel történő összeegyeztetésével.

A szocializmusban vitathatatlan a társadalmi érdek elvének elsőbbsége.

A szocialista életmód körülményei között fokozatosan megszűnnek az egyén és a társadalom érdekei közti lényeges különbségek, ami kifejezésre jut a társadalmi aktivitásban. E változás lényege az, hogy az egyén alapvető érdekei mind nagyobb mértékben egybeesnek a fő társadalmi érdekekkel.

A társadalom és az egyén fejlődése csak abban az esetben lehet harmonikus, ha alapvető érdekeik egybeesnek. A társadalom tagjainak viszonyát alapjában az anyagi érdek határozza meg, s ezt a szocializmusban a termelési eszközök társadalmi tulajdona jellemzi. Ezért közös itt lényegében minden osztálynak és társadalmi csoportnak az érdeke.

A társadalom érdekelt minden egyes tagjának fejlődésében, amint hogy minden egyén érdekelt a társadalom virágzásában.

A XX. század végének szocialista társadalmában nélkülözhetetlen a közösségi érdekek közvetlen tudatosítása akár az egyénben, akár a termelő és egyéb csoportokban, illetve rétegekben. Önmagában semmiféle automatizmus nem képes ennek helyettesítésére, még akkor sem, ha annak szabályozóit az állam állítja be.

"A szocialista társadalom politikai és gazdasági egyensúlya semmiképpen sem áll össze a saját érdekeikért vagy kon dolgozó emberek tevékenységének eredőjeként." /32/ Ha még ráadásul a vásárló, fogyasztó embert is arra sarkalljuk, hogy anyagi javainak gyarapítása érdekében a bármilyen áron való pénzszerzésre törekedjen, akkor a társadalmi tudatot egyértelműen a dolgozó-fogyasztó "automaták" elszaporodása felé irányítjuk.

Az ilyen tudati torzulások jellemzője az egyén társadalmi szerepének eltorzulása, a javak szerzésének egyoldalú előtérbe állítása, a javak státusszimbólumként való felfogása.

Mindez a közfelfogást arra ösztönzi, hogy az egyéni jólét megteremtésének lehetőségeit a társadalmi érdekektől független vagy azokkal ellentett irányban kutassa, s az így megszerzett javakat a társadalmi érdeknek ellentmondó módon használja föl. A torz életideál káros hatással van az egyén és társadalom kapcsolatára /utóbbiba beleértjük a munkaerőcserét, a társadalmi szabályozókra való reagálást, a szociális viselkedést, valamint az emberi együttélés normáihoz való viszonyt is/.

Az érdekek összeegyeztetésében döntő szerepe van az ösztönzési rendszernek. Az ösztönzési rendszer jellege attól függ, mire, mi által ösztönöz. Ennek alapján beszélhetünk adminisztratív, gazdasági, politikai, erkölcsi, jogi ösztönzésről.

Alapvető érdek az anyagi érdek, amelynek fő kielégítési formája napjainkban a kereső tevékenység. Ezért az ösztön-

zési rendszer egyik legfontosabb feladata a kereső tevékenység különböző fajátinak befolyásolása. Mivel azonban az emberek tetteire nemcsak az anyagi érdekek hatnak, meghatározólag, hanem más érdekek is, sőt az ilyen érdekek létrehozása átfogó társadalmi feladat, ezért az ösztönzőrendszerbe mindig be kell vonni másfajta érdekeket is.

Különösen ki kell itt hangsúlyozni a politikai és eszmei-ideológiai-erkölcsi érdekek és érdekeltségek szerepét.

A szocializmusban alapvető cél az életszínvonal emelése, ami elengedhetetlen a szocialista életmódban megtalálható különböző negatív jelenségek legyőzéséhez.

Az olyan jelenségek, mint pl. az egyéni anyagi érdekeknek a társadalmi és a szellemi érdekek elébe helyezése abból erednek, hogy az embereknek nincs még minden esetben módjuk a növekvő anyagi és kulturális szükségletek kielégítésére.

E jelenségeknek a megszüntetése az anyagi jólét és a szociális egyenlőség, vagyis olyan viszonyok megteremtése révén mehet végbe, amelyek keretei között az emberek alkotó tevékenysége elsőrendű társadalmi érdekké és társadalmi szükségletté válik.

f./ A családnak, mint legkisebb egységnek a szerepe

A családnak, mint a társadalom legkisebb egységének igen fontos szerep jut a szocialista életmódban. Olyan szerepkörei vannak, amelyeket semmilyen más közösség nem pótolhat: érzelmi központ, gazdasági egység, biztosítja az utódok nevelését és közvetíti az egyénhez a társadalmi hatásokat. A családi közösség megerősítése, tekintélyének megvédése, az anyák társadalmi megbecsülése közügy.

A család legfontosabb társadalmi funkciói közé tartozik a gazdasági funkció. Ez magában foglalja a család termelő tevékenységét, az elosztási, felhalmozási, háztartási stb. tevékenységét. A gyermeknevelés is a család alapvető feladatainak egyike. E két funkción kívül a családnak még számos egyéb - pihenési, szexuális, pszichikus stb. - funkciója is van. A család összes szerepköre szoros kapcsolatban áll egymással, s jelentős köztük a kölcsönhatás is.

A szocialista család alapvető követelménye a nemek közti egyenjogúság biztosítása, a harmonikus családi élet létrehozása, a gyerekek szocialista szellemű nevelése.

A családon belüli szerepek modern felfogása és gyakorlata kezd kibontakozni, de még mindig lassabban érvényesül a nő egyenjogúsága a családban, mint a társadalom egyéb szféráiban. Lassu haladás tapasztalható a családon belüli munkamegosztás kérdésében is; a nők vállára nehezedő terhek

aránytalanul nagyok - gyakran minimálisra csökkentik az önművelésre, képzésre, továbbképzésre fordítható időt. Sok téves felfogás él még az egyenjogúság megítélésével kapcsolatban is. Megesik, hogy ez a probléma a "ki mosogat" kérdésre szűkül, de előfordul az is, hogy megkérdőjelezzük a nőnek a családban betöltött irányító, ellenőrző, szervező funkcióját, érzelmeközpontuságát. Megoldásra váró feladat a nő családi szerepének értelmezésében a helyes szemlélet kialakítása. Lehessen a nő munkavállaló és anya, egy s ugyanazon időben, a család ellátásával kapcsolatos feladatokat a családtagok arányosan osszák el maguk között, a nő legyen a családot szervező, irányító, érzelemmel feltöltő erő. A férj és a feleség közötti egyenlőségnek a jogok, lehetőségek és a felelősségvállalás egyenlőségét kell jelentenie.

A háziasszony nehéz sorsa, az az óriási teher, amely annak az asszonynak a vállára nehezedik, aki dolgozni jár és emellett a gyerekekkel és a háztartással is törődnie kell, valamint az a sok, nőket sújtó - törvényes vagy törvényt megkerülő - megkülönböztetés, amely visszahat a nők helyzetére a feleség és anyós szerepében, megértetik, hogy azok, akik a nemek emancipációjáért harcolnak, miért fordítanak olyan nagy figyelmet a párt alkotó két partner közötti viszonyoknak - akár házastársakról, akár élettársakról van szó.

De nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a családon belül a gyerekek szintén nemek szerint különülnek el, s ennek eredményeképpen minden nemi megkülönböztetés

visszahat rájuk. Az a szegény, tulhajszott családanya, aki fiát addig engedi játszani, ameddig jól esik neki, lányától elvárja, hogy minden házimunkában segítsen, és "amikor eljön az ideje" megtanuljon főzni, vasalni, varrni, ruhát foltozni stb. Ez a családanya a lányát arra készíti fel, hogy később ugyanolyan agyonhajszott családanya váljék belőle, mint ő, a fiát pedig arra, hogy olyan férj legyen, aki a feleségére hagyja a háztartási munka legnagyobb hányadát.

Amikor a szociológusok napjainkban a szerepek elkülönülését vizsgálják a családokban, a házimunkák elosztását az elsők között elemzik. Milyen mértékben határozzák meg ezt az elosztást a nemi hovatartozás figyelembevételéből adódó szempontok? Vagy talán "semleges" ez az elosztás? Nem lehet letagadni, hogy egyes feladatok többé-kevésbé természetesen nemhez kötöttek. Magától értetődik, hogy a szoptatás csak a nő dolga lehet, míg egyes ~~nagyon~~ nagy erőfeszítést követelő munkákat jobb férfiakra hagyni. De az már nem természetesen, hogy pl. a kisdetek gondozására miért lennének a férfiak kevésbé alkalmasak, mint a nők. De fordítva is áll ez: egy ^ú lány is éppúgy ^ú megtanulhat a kalapáccsal vagy a vésővel bánni, mint egy fiú.

Korunkban a család fejlődésének egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy a nemhez tartozás egyre kisebb szerepet játszik a házimunkák megosztásában. Ez előrelépéssel kecsegtet, a nemi megkülönböztetés megszüntetése területén sok más kérdésben is.

Jelentős probléma a családnak egyik vagy másik tagját vagy a család egészét érintő kérdésekben való döntéshozatal természetete is. Demokratikusan hozzák-e a döntéseket, azaz a két házastárs egyetértésén alapulnak-e, s néha-néha koruknak és szellemi érettségüknek megfelelően a gyerekek is beleszólhatnak-e az őket érintő ügyekbe? Van egy kérdés, amelyet szoros szálak fűznek a döntéshozatal kérdéséhez, de nem egyenlő azzal, s ez a hatalom megoszlása a családon belül. Egy bizonyos hierarchia elkerülhetetlen a családban, a szülők és a gyerekek között, főként ha a gyerekek még kisebbek. De az olyan esetek és helyzetek, amikor a férj joga, hogy parancsoljon házastársának, szinte elképzelhetetlenek. Ebben a kapcsolattípusban az egyenlőség elve tökéletesen érvényesíthető. Természetesen a gyerekek sem tekinthetők olyan kiszolgáltatott helyzetben lévő egyéneknek, akiknek egyetlen kötelességük a kapott utasítás végrehajtása függetlenül attól, hogy egyetértenek-e azokkal a döntésekkel, amelyeket a felnőttek hoztak. Egyébként napjainkban a gyerekek sokkal jobban tudnak küzdeni a patriarchális típusú családi hierarchia maradványai ellen sok családayánál.

A családon belüli szereposztásnak a szerepek koordinálása is érdekes aspektusa. Ezen a koordináláson azt értjük, hogy a feladatok végrehajtása vagy közös akcióban zajlik le, vagy olyan specializált tevékenységek végzése során, amiket különböző családtagok elkülönülten és szerepükkel összhangban végeznek.

Erős szerepkoordinációval állunk szemben, ha a férj és a feleség kollektíven, sőt esetleg a gyerekek közreműködésével hajtják végre a legtöbb feladatot. Gyenge szerepkoordinációról akkor beszélünk, amikor a funkciók és feladatok legnagyobb hányada szétosztott kinek-kinek specialitása szerint.

Tovább kell erősíteni a családok, a szülők felelősségét a gyermeknevelésben. A gyermekek és fiatalok veszélyeztetettségének problémája az utóbbi években a közfigyelmének előterébe került. A gyermeket egy meghatározott életkorig szinte csak a kedvezőtlen erkölcsi helyzetű családi környezet veszélyezteti, igaz, tekintetbe kell venni a nehéz anyagi körülményből, a szülők betegségéből eredő veszélyt is. A szülők válása, a felbomlott család sok esetben okoz problémát a gyermekek személyiségének alakulásában és a társadalomba való beilleszkedésükben. Sajnos mind gyakoribbá válik, hogy a szülők elfoglaltságukra vagy más külső tényezőre hivatkozva túl keveset foglalkoznak gyermekük nevelésével. A veszélyeztetettség több tényező együttes hatásaként különböző formákban jelenik meg, de a legfontosabb forrása minden kétséget kizáróan a hibás szülői viselkedés. A legfontosabb feladat a veszélyhelyzet kialakulásának megelőzése, illetve megszüntetése.

Hazánkban nagy a nyugdíjasok száma. A nyugdíjasok többsége nő. Az e rétegről való társadalmi és családi gondoskodás erősen differenciált.

A magyar állam sokat tett az idős koru lakosság helyzetének kedvezőbbé tétele érdekében, s a társadalmi összefogás, egy optimális munkamegosztás is kezd kibontakozni. A szülőkről való gondoskodást, a gyermeki kötelességet azonban semmi nem helyettesítheti. A családok legnagyobb része érzi, tudja, hogy mi a kötelessége az idős szülőkkel, rokonokkal szemben, de sajnos nagy számban vannak olyan magukra hagyott egyedül élők, akiknek családjuk sem szeretetet, sem anyagi támogatást nem nyújt. Említést kell tennünk arról is, hogy milyen a munkamegosztás a családban és a háztartásban.

A kereső foglalkozást nem űző háziasszonyoknál, akiknek csak háztartási és családi tennivalókkal kell foglalkozniuk, a napi munkaidő általában az ellátandó családtagok és gyermekek számától függően tér el. Ezzel szemben a rendszeres kenyérkereső munkát végző nőknél a háztartási munkával töltött idő nemcsak kevesebb, hanem nagyon rugalmatlanul is viszonylik a változó szükségletekhez. Mintha a dolgozó nő csak arra lenne hivatott, hogy kereső munkája mellett teljesítse a mindenkori legszükségesebb háztartási és családi feladatokat - akár telik erre erejéből, akár nem.

Ha pl. mint anyának még egy újabb gyermeke születik, nem is volna más választása, mint az, hogy még jobban agyongyötörje magát a háztartási teendők elvégzésében.

A dolgozó férfiak a hét végén idejük egy részét különböző karbantartási munkákkal és kertészkedéssel töltik, de emellett még viszonylag sok szabadidő-tevékenység folytatására is futja idejükből.

A háztartásbelieknél is megfigyelhető az az általános tendencia, hogy a vasárnapot pihenőnapnak tekinti a főzés gyakorlatilag elkerülhetetlen tevékenység marad, a háztartási tennivalók elvégzésével töltött idő kb. felére csökken ezen a napon. Ezzel szemben a dolgozó nő a maga hétvégi szabadnapjain kb. kétszer annyi időt fordít háztartási munkákra, mert e napokban neki a pihenés és az erőgyűjtés helyett lemaradását kell behoznia.

A dolgozó nők "második műszakja", főleg azoké, akik kenyérkereső munkájuk mellett a feleség és az anya feladatkörét is ellátják, roppant nagy megterhelést jelent a családi és a háztartáson belüli munkamegosztás mostani viszonyai között. Az a dolgozó nő, akit otthon férje és gyermekei várják, általában arra törekszik, hogy kevesebbet kelljen munkahelyén töltenie, gyakran fogad el félműszakos állásokat, s ha lehet, igyekszik elkerülni a túlórázást. A dolgozó nő igyekszik otthoni munkáját kisebb időtartamra összezsugorítani, mint a háztartásbeli. Kétös elfoglaltsága azonban - házon kívül végzett fizetett munkája és otthon folytatott meg nem fizetett munkája - együttesen kisebb-nagyobb testi-lelki károsodásokat eredményezhet. A dolgozó nők átlagos szabad ideje igen kevés. A férfiaknak átlagosan másfélszer több szabad idejük marad, a kereső munkát nem végző háztartásbeli nőknek még ennél is egy kicsivel többre telt.

A háztartásbeli nőknél ugyanakkor az a tendencia állapítható meg, hogy idejük tulnyomóan nagy részét otthon

töltik. Még a hétvégeken is kevesebb időre mozdulnak ki otthonról, mint a férfiak vagy a dolgozó nők. A háziasszonyok még az agyongyötört dolgozó nőknél is ritkábban keresik fel a társas együttlét céljaira szolgáló vagy valamiféle szórakozást kínáló helyeket, pl. kávéházakat, vendéglőket, kulturházakat, mozikat stb.

Végül meg kell említeni azt a tényt is, hogy ahol a férfiak napi munkaideje hosszú, a kenyérkereső tevékenységet nem üző háziasszonyoknak a háztartásbeli teendőre fordított ideje is megnyulik, mintha ezek az asszonyok önmaguk előtt akarnák bizonyítani, hogy munkájuk van olyan fontos, mint férjüké, és maguk éppolyan serényen tevékenykednek a család érdekében, mint ő.

Természetesen feltehetnénk, hogy a háztartásbeli feleségeknek azért kell még férjük hosszú munkaidejénél is több időt a háztartási tennivalók elvégzésévl tölteni, mert a férjnek éppen hosszú munkaideje miatt nincsen lehetősége arra, hogy a háztartási munkák végzésében segítsen feleségének. A valóságban azonban ez a feltételezés nem helytálló. Az igazság az, hogy a háztartásbeli feleségek a közönséges munkanapokon általában csak minimális segítséget kapnak az alapvető háztartási munkák végzésében kereső tevékenységet folytató férjüktől, akár rövid, akár hosszú annak munkaideje. Ami a dolgozó nőket illeti, akik alighogy hazatértek, újra dolgozni kezhetnek, ők ugyan valamivel több segítséget kapnak férjüktől, de éppen csak valamicskével többet.

Ennek ellenére kétségtelen, hogy a dolgozó férfiak részesedése a háztartási kötelezettségek ellátásában korszerű feltételek között általában növekszik. Ez azonban még mindig nem túl sokat jelent. S ami talán még fontosabb: a dolgozó férfiak általában maguk választják meg, hogy milyen háztartási feladatok végrehajtását vállalják s milyen időpontban. A többi azután a dolgozó feleségre illetve családjára marad.

Ami a gyermekgondozást és általában a gyerekkel való foglalatosságot illeti, a férfiak itt is a kisebb és könnyebb részt vállalják. Az alapvető elfoglaltságok közül különösen keveset vállalnak a férfiak. A legidőigényesebb tevékenységek, mint pl. a kicsinyek etetése, mosdatása - amit pedig a dolgozó férfiak éppugy elvégezhetnének, ha akarnák és megtanulnák, mint dolgozó feleségük - a nőkre maradnak. A férjek a gyermekgondozásban is szívesebben vállalnak könnyebb, változatosabb, szórakoztatóbb feladatokat, mint pl. a gyermekek sétáltatása. A jövőbeli fejlődésre nézve biztató az a megfigyelhető szabályszerűség, hogy a férj és a feleség közti munkamegosztás annál igazságosabb és méltányosabb, minél magasabb egy-egy ország társadalmi-gazdasági fejlettségének szintje, minél kedvezőbb körülmények között élnek a családok, minél magasabb a háztartások iskolázottsági szintje, s minél nagyobb mértékben vesznek részt a nők a modern városi-ipari civilizáció társadalmi életének különböző tevékenységeiben - ide értve

a családfenntartó kenyérkereső tevékenységeket is.

Mai szocialista társadalmunk elismert értéke a család.

"A jó család az ember létezésének, boldogulásának kerete, olyan "bátorság", amely védettséget, szeretetet nyújt." /33/

A családnak, mint értéknek a hangsúlyozása, a családi viszonyok erősítésére irányuló törekvés egyébkén társadalmunk történetileg létrejött értékvilágával is összhangban áll. A család, mint az emberi együttélés egyik legfontosabb eleme, még akkor is ilyen érték, ha nagy a válások száma, hiszen napjainkban már az ujjaházasodás is nagy méreteket öltött, sőt a házassági kötelék nélküli együttélés is a család mintáját követi. Társadalmunkban azonban jelentősek azok az erők is, amelyek a családi kötelékek gyöngülése irányában hatnak, s ezek többnyire a hiánygazdálkodásból, a termelés szintjéről, nem különben a nők megváltozott helyzetéből eredő értékekből vezethetők le.

Ilyen ellentmondásos viszonyok között a családnak mint értéknek hangsúlyozása természetesen erősíti az egyénben történetileg is tudatosult hajlamot pl. a magasabb családi életszint elérése érdekében való tevékenykedésre.

Mínthogy azonban a családnak, mint értéknek hangsúlyozása nem érvényesül megfelelő módon és méretekben olyan anyagi jellegű intézkedésekben, amelyek módot adnának pl. a szabad idő megőrzésére, a nők mentesítésére akár a család érdekében végzett külön kereső munka folytatásától, akár

a családon belüli szükséges feladatok végrehajtásától, így ennek a hangsulynak a következményei ellentmondások.

Kétségkívül fokozza a családba való befeléfordulást, s ezzel az ugyancsak értéként hangsúlyozott közéletiség lehetőségeit gyengíti, másrészt ez a befeléfordulás nem emeli a családban töltött szabad idő mennyiségét, s így gyöngíti a házassági kötelékek szilárdságát, káros hatással van a gyermeknevelésre.

A magánélet, a családi élet zárt, szinte csak akkor tekinthetünk bele, amikor baj van, amikor széthullik a család, elzúllik a gyermek. Ennek megelőzése érdekében sokat tehetnek a különböző kommunista és munkahelyi kollektívák.

Az egyes ember értékeinek megítélésénél a munkában és a családi életben tanúsított magatartást egyaránt figyelembe kell venni.

III. Problémák és feladatok a szocialista életmód általánossá válásának útján

1. Életmód-vizsgálat Tiszafüreden

/Tiszafüred város üzemében, intézményeiben,
termelőszövetkezetében végzett felmérések
alapján/

a./ A munkához való viszony

Tiszafüred város több üzemében és intézményében - az Alumíniumárugyárban, a Magyar Hajó- és Darugyárban, a Városi Tanácsnál, a Hámán Kató Termelőszövetkezetben és a Kiss Pál Általános Iskolában - kérdőíves módszerrel és az interjú eszközével felmérést készítettem arról, hogy milyen szerepet tölt be az emberek életmódjában a munka. A kérdésekre adott válaszok igen tarka képet mutatnak. A megkérdezettek többsége elégedett munkájával, s szereti is azt. Ugyanakkor akadnak azért olyanok is, akik nincsenek megelégedve munkájukkal, s csak kényszerből végzik. Ez utóbbiak tulnyomó többsége az alacsony iskolai végzettségük, nehéz fizikai munkát folytató emberek közül kerültek ki. /pl. gépmunkás/. Ők elégedetlenségüket munkájuk nehézségével, s az alacsony fizetéssel indokolják. Azok, akik elégedettek munkájukkal, s kedvvel is végzik azt, a "miért?"-re rendkívül sokféle választ adtak. Vannak, akik egyszerűen megszokták már, amit csinálnak, s nem vágnak jobbra. Akadnak, akik azért elégedettek mun-

kájukkal, mert úgy érzik, hogy az szakképzettségüknek, képességeiknek megfelel, s a rájuk bízott feladatokat az adott területen maradéktalanul el tudják látni.

Az igazi hivatásszeretetet elsősorban a közigazgatási dolgozóknál és a pedagógusoknál játszik szerepet. Ők általában úgy érzik, hogy sokrétű, színes munkát végeznek, s előkelő helyet foglal el indoklásaik között az is, hogy szeretnek emberekkel, illetve a pedagógusok gyerekekkel foglalkozni.

S most nézzük konkrétan az egyes intézményeket.

A Magyar Hajó- és Darugyár tiszafüredi gyáregységében a megkérdezett dolgozók 80 %-a elégedett munkájával, s csak 20 % nem. Még kedvezőbb az arány, ha a következő kérdésre adott válaszokat nézzük ennél a gyáregységnél. Arra a kérdésre ugyanis, hogy szereti-e^e munkáját, a megkérdezettek 85 %-a válaszolt itt igennel, s csak 15 % adott nemleges választ. Az Alumíniumárugyárban ugyanilyenek a százalékos arányok. A Városi Tanácsnál a megkérdezettek 85 %-a elégedett munkájával, s 15 % nem.

Ezen a munkahelyen a kérdőleveket kitöltők 95 %-a szereti munkáját, s csupán 5 % nem.

Sajnálatos, hogy a Kiss Pál Általános Iskolából és a Hámán Kató Termelőszövetkezetből az ezeken a helyeken kiosztott 20-20 munkával kapcsolatos kérdőívből csak 7-et 7-et juttattak vissza. Elég furcsának találom, hogy a Hámán Kató Termelőszövetkezetből visszakerült kérdőívek

az első két kérdésre - elégedett-e munkájával, s szereti-e azt - kivétel nélkül igenlő választ adnak, holott a Hámán Kató Termelőszövetkezetben dolgozó emberekkel folytatott interjúk alapján tudomásom van arról, hogy a tsz-ben az utóbbi években igen sok munkahelyi probléma akadt, s az emberek közül sokan nem is elégedettek munkájukkal.

Az előbb azt mondhattam, hogy a megkérdezettek tulnyomó része elégedett munkájával, s szereti is. ^{ezt} Mégis: a következő kérdésre - szívesebben végezne-e más munkát - sokan feleltek igennel. S az érdekes az, hogy nemcsak azok adtak erre a kérdésre igenlő választ, akik előzőleg elégedetlenségükről adtak tanubizonyságot, hanem azok közül is többen, akik korábban arról adtak számot, hogy elégedettek munkájukkal, s azt irták, hogy szeretik is azt végezni. A "miért?"-re adott válaszokból az derül ki, hogy ezek az emberek vagy fizetésüket tartják kevésnek, vagy - s ez a domináns tendencia - egyszerűen változatosságra vágynak.

A Hajó- és Darugyár tiszafüredi gyáregységénél a megkérdezettek 40 %-a végezne szívesebben más munkát, 60 % nem. Az Alumíniumárugyárban ennél a kérdésnél is ugyanezek a %-os arányok. A Városi Tanácsnál a kérdőíves felmérés alapján a kérdőívet kitöltő dolgozók 10 %-a végezne szívesebben más munkát, 90 % erre a kérdésre nemleges választ adott. A Kiss Pál Általános Iskolából visszakerült 7 kérdőív mindegyike nemleges választ tartalmaz.

A tsz-ből visszajuttatott 7 kérdőívből egyetlenegy tanuskodik arról, hogy kitöltője szívesebben dolgozna más munkaterületen.

A negyedik kérdés egyszerűen egy tényre kíváncsi: ki hányadik munkahelyén dolgozik? Az első munkahelyén nagyon kevés ember maradt meg - erről tanuskodnak a kapott válaszok. A második munkahely viszont már többek számára bizonyul véglegesnek. Akadnak kirívó esetek is: amikor egy 30 éves, műszaki főiskolát végzett technológus már a 6. munkahelyén dolgozik, akkor ott valami nincs rendjén. Valószínű, hogy ilyen esetekben nemcsak az adott munkahelyek a hibásak, hanem az egyén is. Hiszen az adott fiatalember esetében a 6. munkahely például azt jelenti, hogy a főiskola elvégzése óta még szinte minden évben munkahelyet cserélt!

De nézzük, milyenek itt a konkrét arányok!

Az MHD-nál a válaszolók 30 %-a dolgozik az első munkahelyén, 45 % -a a másodikon, s 25 %-a a harmadikon. Negyedik vagy sokadik munkahelyen a megkérdezettek közül itt senki nem dolgozik. Az Aluminiuárugyárban a megkérdezettek 20 %-a első, 60 %-a második, 15 %-a harmadik, 5 %-a negyedik, s 5 %-a sokadik munkahelyén dolgozik. A Városi Tanácsnál a kérdőívet kitöltők közül 15 % első, 65 % második, 15 % harmadik, s 5 % negyedik munkahelyét koptatja. A Kiss Pál Általános Iskolából visszajuttatott 7 kérdőívet kitöltő dolgozó közül egy első, három második, kettő harmadik, egy sokadik munkahelyén dolgozik.

A tsz-ból visszakerült 7 kérdőívet kitöltők közül ketten első, ketten második munkahelyen dolgoznak, egy embernek harmadik, egynek negyedik, egynek pedig sokadik munkahelye a tsz.

A következő kérdésre - szereti-e jelenlegi munkahelyét - a választ adók tulnyomó többsége ismét igennel válaszolt. Az igenlő választ legtöbbször azzal indokolták, hogy jó a munkahelyi légkör, jól érzik magukat a munkahelyi kollektívában.

Akadtt olyan is, aki azzal magyarázta igenlő válaszát, hogy úgy érzi, az adott helyen munkáját megbecsülik, fontosnak tartják. Voltak olyan válaszadók is, akiknél egyszerűen a megszokás, vagy a kényelemszeretet játszik közre abban, hogy szeretik munkahelyüket. Egy 20 éves fiú, aki lakatosként dolgozik, pl. azzal magyarázta, hogy szereti munkahelyét, hogy az közel van otthonához. Még szerencse, hogy nem minden fiatal gondolkodik úgy, mint ő! Hiszen elkeserítő lenne, ha már a fiataloknál is a kényelemszeretet válna domináns tényezővé a munkahelyválasztásban!

Elenyésző volt azoknak a száma, akik olyan választ adtak, hogy nem szeretik munkahelyüket. A "miért"-re adott válaszoknál ők a munka rossz szervezését, az anyagi- erkölcsi megbecsülés hiányát említették.

Az MHD-ban a megkérdezettek 90 %-a szereti munkahelyét, 10 %-a nem. Az Alumíniumárugyárban a kérdőívet kitöltők

85 %-a adott erre a kérdésre igenlő választ, s 15 % nemlegest. A Városi Tanácsnál a megkérdezettek mindegyike, azaz 100 %-a szereti jelenlegi munkahelyét. A Kiss Pál Általános Iskolából és a Hámán Kató Termelőszövetkezetből visszaérkezett 7-7 kérdőívet kitöltők mindegyike úgy válaszolt, hogy szeret jelenlegi munkahelyén dolgozni. A kérdőíven szereplő 6. kérdés az iránt érdeklődik, hogy kinek van és kinek nincs mellékfoglalkozása. Itt is akadt furcsaság: volt, aki erre a kérdésre nemleges választ adott, majd a következő kérdésre - a főfoglalkozásban vagy az egyéb területen végzett munkát tartja-e fontosabbnak, vagy egyszerre mindkettőt - azt válaszolta, hogy mindkettőt, mert a mellékfoglalkozásban végzett munkájával szerzett jövedelem elengedhetetlen családjá életszínvonalának szintentartásához. Kérdés, hogy akkor az előző kérdésnél az illető miért nem vallotta be, hogy van mellékfoglalkozása? Véletlen tévesztés lett volna? Lehetséges. Egyébként az MHD-ban a megkérdezettek 90 %-ának nincs, s csupán 10 %-ának van mellékfoglalkozása. Az Alumíniumárgyárban az ívet kitöltők közül senkinek nincs mellékfoglalkozása. A Városi Tanácsnál is igen csekély a mellékfoglalkozással rendelkezők aránya: mindössze 5 %. A túlnyomó többsége a megkérdezetteknek - 95 %-a - tehát itt sem bir ilyen jellegű jövedelemkiegészítési forrással. A 7. kérdés az iránt kíváncsiskodik, hogy hányan tagjai gazdasági társulásnak, s hányan nem. Az MHD-ban a megkérdezettek közül senki nem tagja ilyen jellegű társulásnak.

Az Alumíniumárugyárban viszont a válaszolók 25 %-a igen. A Városi Tanácsnál nincs olyan a megkérdezettek között, aki valamilyen gazdasági társulás munkájában venne részt. A Kiss Pál Általános Iskolából és a termelőszövetkezetből visszajuttatott kérdőíveket kitöltők között sem akadt olyan, aki gazdasági közösség tagja lenne.

A következő kérdésre - a főfoglalkozásban, vagy egyéb területen végzett munkát itéli-e fontosabbnak, vagy egyszerre mindkettőt - adott válaszok már sokkal szívesebb képet mutatnak. A válaszolók túlnyomó többsége a főfoglalkozásban végzett munkát tartja lényegesebbnek, de szép számmal akadnak azért olyanok is, akik a főfoglalkozásban és az azon kívüli területen folytatott munkát egyaránt fontosnak tartják.

Megemlítendő, hogy utóbbiak sokkal többen vannak, mint azok, akik a megkérdezettek közül mellékfoglalkozással rendelkeznek, vagy tagjai valamilyen gazdasági közösségnek. Ez elég meggondolkodtató: lehetségesnek tartom, hogy közülük többen szívesen vállalnának mellékállást, lépnének be gazdasági társulásba, ha maradna erre még idejük, energiájuk. Egyértelműen pozitív, hogy a választ adók közül csak ketten válaszoltak erre a kérdésre úgy, hogy az egyéb területen végzett munkát fontosabbnak találják a főfoglalkozásban folytatottnál.

Azok közül, akik a főfoglalkozásban folytatott munkát fontosabbnak tartották az egyéb területen végzettnél, sajnos, sokan nem tudták, vagy nem akarták megindokolni, hogy miért

vélekednek így. Akadtak olyanok, akik a főfoglalkozásban végzett munkát azért tartották lényegesebbnek, mert szerintük minden embernek a főfoglalkozásban folytatott munka területén kellene maximumot nyújtani.

Azok, akik a főfoglalkozásban és az egyéb területen végzett munkát egyaránt fontosnak ítélték, feleletüket ezzel indokolták, hogy a társadalom számára mind a két munkatípus hasznos, s ugyanígy az egyén számára is: hiszen a főfoglalkozáson kívüli, egyéb területen végzett munka az egyén számára minden esetben olyan plusz jövedelem forrása, amely lehetővé teszi az egyén és családja számára az életszínvonal magasabb szinten tartását.

Az előbb említettem, hogy a megkérdezettek közül összesen csak ketten feleltek úgy erre a kérdésre, hogy az egyéb területen végzett munkát nagyobb fontosságúnak tartják, mint a főfoglalkozásban folytatottat. Meggondolkodtató, hogy egyikük - egy 25 éves fiatalember, aki szakközépiskolai érettségivel kapcsolótábla-szerelőként dolgozik - azért vélekedik így, mert főfoglalkozásban végzett munkájában sem örömet nem talál, sem anyagi számítását nem leli meg. Abban a munkában viszont, amit egyéb területen végez, minden együtt van: szereti is csinálni, s jól is jövedelmez. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy miért nem talál ez a fiatalember olyan munkát, ami szakképzettségének jobban megfelelne, élvezetet okozna neki, megfelelően jövedelmezne, s ugyanakkor főállásban végezné. Pedig megpróbálta, próbálkozik, hiszen jelenlegi munkahelye, az MHD már a harmadik hely, ahol dolgozik - s ne felejtsük el,

hogy az illető még csak 25 éves!

Az MHD-ban egyébként a megkérdezettek 30 %-a a főfoglalkozásban végzett, 10 %-a az egyéb területen végzett munkát tekinti fontosabbnak, 60 % pedig mindkettőt egyformán lényegesnek tartja. Az Alumíniumárugyárban a válaszolók 75 %-a tartja a főfoglalkozásban végzett munkát fontosabbnak, 25 % pedig mindkét munkatípust egyaránt lényegesnek itéli.

A Városi Tanácsnál az ívet kitöltők 95 %-a értékeli fontosabbnak a főhivatást, 5 % pedig mindkét munkafajtát egyaránt fontosnak tartja. A Kiss Pál Általános Iskolából visszaérkezett 7 kérdőív kitöltői kivétel nélkül a főfoglalkozásban folytatott munkát tartják elsőrendű fontosságúnak, a Hámán Kató Termelőszövetkezetből visszajuttatott 7 kérdőív kitöltői közül viszont csak ketten tekintik a főfoglalkozásként üzött munkát elsőbbrendűnek, öten az egyéb területen végzett munkát a főfoglalkozásban folytatottal egyenrangúnak tekintik.

A következő kérdés az iránt érdeklődött, hogy otthon ki mennyi munkát végez. A legtöbben azt válaszolták, hogy sokat, s elenyészően kevés volt azoknak a száma, akik azt felelték, hogy csak ritkán dolgoznak, tevékenykednek odahaza.

Az MHD-ban a megkérdezettek 80 %-a sokat dolgozik otthon, 20 %-a keveset. Az Alumíniumárugyárban a válaszolók 65 %-a végez otthon is sok munkát, 25 %-a keveset, s csak 10 %

azoknak az aránya, akik csak ritkán dolgoznak odahaza. A Városi Tanácsnál az ivet kitöltők 75 %-a sokat, 15 %-a keveset dolgozik otthon, 10 % pedig csak elvétve fejt ki otthon is aktív munkát. A Kiss Pál Általános Iskolából visszaadott hét kérdőívet kitöltő személyek mindegyike sok munkát végez odahaza. A tsz-ből visszaérkezett 7 iv közül ötön szerepel az "igen, sokat dolgoznak otthon" válasz, egyen az "igen, keveset", s egyen a "nem, néha". Az erre a kérdésre adott válaszok már sejtetik azt is, hogy milyen eredmény született akkor, amikor az iránt érdeklődtem a kérdőíven, hogy ki hány órát dolgozik naponta: 8-at, 10-et, avagy 10-nél többet. A válaszolók zöme 10, vagy annál is több órában fejt ki naponta aktív munkatevékenységet, s nagyon kevesen vannak, akik "csak" napi 8 órát dolgoznak. Egy 30 éves műszaki ellenőrként dolgozó, villamosipari technikumot végzett férfi mondja: "8 órai munka" Régen ezért küzdöttek! Hol állunk most?" Egy gépmunkás nő pedig azt írja, hogy naponta 16 órát dolgozik, hiszen a munkahelyén kívül a háztartásban is helyt kell állnia. Így aztán a munka mellett éppen csak alvásra jut ideje, s nem csoda, ha minden este hullafáradtan rogy az ágyba. A leirtakból kitűnik, hogy ez a terület még sok kívánnivalót hagy maga után. El kellene érni, hogy legalább 10 óránál többet senkinek ne kelljen naponta dolgoznia! Ez a munkahelyen jobb munkaszervezéssel, a családban jobb munkamegosztással lenne talán megvalósítható.

A nőkre még most is aránytalanul sok teher nehezedik, a munkahelyi elfoglaltság mellett legnagyobbbrészt rájuk hárul a gyermeknevelés és a háztartás gondja. A férfiak még mindig aránytalanul keveset vállalnak magukra az otthoni feladatokból.

Az MHD-ban a választ adók 10 %-a napi 8, 50 %-a napi 10, s 40 %-a napi 10-nél több órában fejt ki aktív munkát.

Az Alumíniumárugyárban a megkérdezettek 15 %-a dolgozik naponta 8 órát, 45 %-a naponta 10, 40 % naponta 10-nél több órában végez munkát. A Városi Tanácsnál a válaszolók 20 %-a napi 8, 10 %-a napi 10, 70 %-a napi 10-nél több órát tölt munkával.

A Kiss Pál Általános Iskolában 7 ember közül 3 napi 8, 2 napi 10, 2 napi 10-nél több órát dolgozik.

A tsz-ben ugyancsak 7 ember közül 4-en naponta 10, 3-an naponta 10-nél több órában foglalkoznak valamilyen munkatevékenységgel.

A következő kérdés arra keresett feleletet, hogy van-e az emberek véleménye szerint szerepe a munka minőségének az életmód alakulásában. A kérdőívet kitöltők többsége úgy vélekedik, hogy igen. Válaszukat a legtöbben azzal indokolták, hogy a minőségileg jobb munkával több pénz jár, s több pénz pedig lehetőséget ad az életmód javítására. Többen úgy vélik, hogy aki igényes a munkájában, az életmódjában is az. Sajnos sokan egyáltalán nem indokolták meg igenlő válaszukat.

Néhányan válaszoltak erre a kérdésre nemmel is, de közülük senki nem tudta megmagyarázni, hogy miért vélekedik így. Akadtak olyanok is, akik bizonytalanok ebben a kérdésben: szerintük talán van a munkaminőségnek szerepe az életmód alakulásában, talán nincs.

Az MHD-ban a megkérdezettek 75 %-a szerint van szerepe a munka minőségének az életmód alakulásában, 15 % szerint nincs, 10 % szerint talán. Az Alumíniumárugyárban ugyancsak ezek a %-os arányok. A Városi Tanácsnál a kérdőívet kitöltők 100 %-a szerint van szerepe a munka minőségének az életmód alakulásában. A Kiss Pál Általános Iskolában 7 ember közül 6 szerint van a munka minőségének az életmódot befolyásoló hatása, egy szerint nincs. A tsz-ben szintén 7 ember közül 6-an vélték úgy, hogy az életmódot formálja a munka minősége is, s csak egy ember tagadta ezt.

A következő 12. kérdés szorosan kapcsolódott az előzőhöz. Így hangzott: Befolyásolja-e az Ön életmódját a munkához való viszonya? Erre a kérdésre a feleletet adók zöme igennel válaszolt. Sajnos, válaszukat sokan nem indokolták meg. Akik igenlő választ adtak, s a "miért?"-re is feleltek, azok közül sokan azt mondták, hogy ha munkaköri kötelességüket maradéktalanul el tudják látni, ha a rájuk bízott feladatokat képesek teljesíteni, ha munkájukban sikereket érnek el, akkor magánéletük is nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb, harmonikusabb. Itt is voltak olyanok is, akik nemmel válaszoltak, s akadtak olyanok is, akik a

kompromisszumot kínáló lehetőséget fogadták el: ők nem mondtak egyértelmű nemet, szerintük "kicsit" befolyásolja életmódjukat munkájukhoz való viszonyuk.

Az MHD-ban a megkérdezettek 85 %-ának befolyásolja az életmódját munkájához való viszonya, 15 %-ának kicsit.

Az MHD-ban egyetlenegy ember sem akadt, aki azt mondta volna, hogy életmódját egyáltalán nem befolyásolja munkájához való viszonya. Az Alumíniumárugyárban az ívet kitöltők 90 %-a válaszolt erre a kérdésre igennel, 10 % nemmel.

A megkérdezett tanácsi dolgozók 95 %-a felelt igennel, 5 % adott olyan választ, hogy életmódját csak kis mértékben határozza meg munkájához való viszonya, s itt sem válaszolt senki egyértelmű nemmel. A Kiss Pál Általános Iskolában az ívet kitöltő 7 ember mindegyike igenlő választ adott, a tsz-ben 7 ember közül 5 felelt igennel, 2 nemmel.

A kérdőív utolsó előtti kérdése alapján arról kaphattam képet, hogy az emberek hogy érzik: elismerik-e, fontosnak tartják-e a munkahelyi vezetők az ő munkájukat?

Erre a kérdésre az MHD-nál a megkérdezettek 50 %-a igennel, 25 %-a nemmel, 25 %-a talánnal felelt.

Az Alumíniumárugyárban 25 % válaszolt igennel, 75 % talánnal. A Városi Tanácsnál ugyanazok a százalékos arányok, mint az Alumíniumárugyárban. A Kiss Pál Általános Iskolában 7 ember közül 6 válaszolt erre a kérdésre igennel, egy pedig talánnal. A tsz-ben 7 ember közül 4-en adtak igenlő választ, 3-an talánnal feleltek.

Elgondolkodtató, hogy egyedül az MHD-ban akadtak olyan emberek, akik egyértelműen úgy vélekedtek, hogy a munkahelyi vezetők az ő munkájukat nem tartják fontosnak. Az MHD-ban dolgozók közül többen a velük készített interjúban is kifejtették ugyanezt. Az interjúk során elmondták, hogy náluk a vezetőknek vannak un. kedvenceik, akiket saját, maszek ügyeik intézésére kérnek fel /pl. van olyan vezető, aki arra kéri fel beosztottját, hogy dolgozzon a méhészetében/. Prémiumban, jutalomban s erkölcsi elismerésben is ezek az emberek részesülnek, a többiek munkájáról pedig nagyrészt megfeledkeznek.

A kérdőív utolsó előtti kérdése - amint az előbb leírtakból ez ki is derül - szoros összefüggésben áll a legutolsó kérdéssel. Ez utóbbi így hangzik: "Elismerik-e a munkahelyi vezetők eredményes munkáját?" Érdekes, hogy még azok közül is többen feleltek erre a kérdésre nemmel, akik az előzőekben azt írták, hogy úgy érzik, a munkahelyi vezetők fontosnak tartják munkájukat.

Az MHD-ban a megkérdezettek 20 %-a véli úgy, hogy anyagilag elismerik munkáját. 30 % erkölcsi elismerést, 20 % anyagi és erkölcsi elismerést is kap, viszont a választ adók 30 %-a sem anyagi, sem erkölcsi elismerésben nem részesül. Az Alumíniumárugyárban a feleletet adóknak mindössze 5 %-a részesül eredményes munkájáért anyagi elismerésben, erkölcsi elismerésben 20 %, anyagi és erkölcsi elismerésben egyaránt 25 % részesül, viszont 50 % úgy érzi, hogy munkáját sem anyagilag, sem erkölcsileg nem ismerik el.

A tanácsnál megkérdezett dolgozók 10 %-ának munkáját anyagilag, 90 %-ét pedig anyagilag és erkölcsileg is megfelelő elismerésben részesítik. A Kiss Pál Általános Iskolában 7 ember közül egy érzi úgy, hogy csak anyagilag, egy, hogy csak erkölcsileg ismerik el, s ötten tartják úgy, hogy mindkétféle elismerésben részesülnek. A tsz-ben 7 ember közül kettő érzi úgy, hogy munkáját anyagilag elismerik, hárman anyagi és erkölcsi elismerést egyaránt kapnak, ketten viszont úgy érzik, hogy tevékenységüket egyáltalán nem ismerik el.

A különböző üzemekben és intézményekben kérdőíves és interju-módszerrel készített felmérés fényt derített arra, hogy milyen Tiszafüreden az emberek munkához való viszonya, s milyen szerepet tölt be a munka az egyes emberek életmódjában. Sok megoldásra váró feladat van még. Pl. el kellene érni, hogy a munka és a munkahely szeretetében ne a kényelemszeretet és a megszokás legyen az uralkodó, hanem mindenkinél a hivatásszeretet váljék dominánssá. Tiszafüreden még sok a nagy fizikai erőfeszítést igénylő, egyhangú munka, amiben az emberek egyáltalán nem találhatnak örömet.

Jó lenne, ha az ilyen jellegű munkákat ki lehetne küszöbölni, s mindenki olyan munkát folytathatna, ami élvezetet okoz neki.

Nem a legmegfelelőbb Tiszafüreden az egyes dolgozók munkájának elismerése sem. A munkahelyi vezetőknek jobban oda kellene figyelniük beosztottjaik munkájára, s az eredményes, sikeres munkát mindig a neki kijáró megbecsüléssel

kellene övezni. Hiszen ahhoz, hogy az emberek örömmel, kedvvel végezzék munkájukat, ez is elengedhetetlenül szükséges. Rendkívül fontosnak tartom például azt, hogy mindenki érezze, munkájára a társadalomnak igenis szüksége van, hogy az ő munkája egy fontos láncszem a fogaskerékben, ami nélkül nem megfelelő a fogaskerék működése. Ehhez az is kell, hogy az emberek tudatában központi helyet foglaljon el a munkához való újfajta viszony.

S természetesen nem mellőzhető a személyes példamutatás. Nem lehet teljesen általánosítani ugyan a felmérések alapján, de a kialakult kép arra enged következtetni, hogy az életmódban a munka még nem tölti be azt a fontos szerepet, amely lehetővé tenné a kispolgári vonások kiküszöbölését.

Hiszen a legtöbb megkérdezett azért tartja a munkát az életmód meghatározójának, mert így jut anyagi javakhoz, a kereset teszi lehetővé - természetesen a magasabb kereset - az életmód jobbá tételét. A köztudatban még mindig az a munka a legértékesebb - főleg a fizikai dolgozók, de más rétegek véleménye is ez - amelyikért sok pénzt lehet kapni.

A munka alkotó jellege, örömet adó volta kevés embernél lényeges kérdés. Ezen a felfogáson nem lehet egyik napról a másikra változtatni, a mai nem könnyű gazdasági helyzetben pedig igen fontos volna. /Ugyanis a minőségileg jobb munka, a hatékonyabb munkavégzés hozzájárul gondjaink megoldásához./

A leirtakból kiderül, hogy ahhoz, hogy a munka a szocialista életmód fogalmi meghatározásának megfelelően ne csak létfenntartási szükséglet, hanem szenvedély is legyen az emberek számára Tiszafüreden, még sokat kell tenni.

b./ A kultúra helye és szerepe a Tiszafüreden élő emberek értékrendjében

Ugyancsak a kérdőíves módszer és az interjú segítségével kaptam képet arról, hogy az itt élő és dolgozó emberek életében milyen szerepet tölt be a szellemi kultúra. A kérdés azért is érdekes és fontos, mert városunk vidéki kisváros, nemrég még nagyközség, eléggé távol a kulturális centrumtól. De nézzük részletesen a kérdéseket, s a rájuk adott válaszokat!

Az első kérdés egyszerűen arra kereste a választ, hogy szeret-e olvasni a megkérdezett. A három lehetséges válasz - igen, nem, néha - közül a legtöbben az elsőt húzták alá. Nagyon elenyésző azok száma, akik a másik két válasz valamelyikét jelölték meg. Ez arra enged következtetni, hogy az itt élő emberek nemre, korra, iskolai végzettségre, beosztásra való tekintet nélkül igénylik az olvasást. Az öröm azonban még korai. Mert igen sokan a következő kérdésekre az elsővel szinkronban nem lévő választ adtak. /Pl. évente alig olvas 1-2 könyvet/.

A második kérdésre - milyen témájú könyvet olvas legszívesebben - a következő táblázatban fogalmazódnak meg a válaszok.

A megkérdőzettek százalékában

[illegible]

A táblázat alapján sok következtetést levonhatunk. Az MHD tiszafüredi gyáregységében, az Alumíniumárugyárban, a Városi Tanácsnál, a Kiss Pál Általános Iskolában és a Hámán Kató Termelőszövetkezetben megkérdezett emberek közül a legkisebb azoknak a száma, akik a háborus témájú műveket szeretnek olvasni. Ez napjainkban, amikor oly feszült a nemzetközi helyzet, nem is csoda. Hiszen éppen elég az embereknek a rádióban és televízióban mindennap arról hallani, az újságokban és folyóiratokban nap mint nap arról olvasni, hogy a Föld legkülönbözőbb részein fegyverek csattognak, vérs öldöklések folynak, amelyeknek következtében emberek tizezrei pusztulnak el. Természetes, ha ezután nem kívánnak még a könyvekben is fegyverropogásról olvasni. Az sem meglepő, hogy azok között, akik mégis szívesen olvasnak háborus témájú alkotásokat, iskolai végzettség szerint a legtöbben alacsony iskolai végzettségűek, azaz csak 8 általánossal rendelkeznek, foglalkozás szerint nagyobb részük fizikai dolgozó. Az meg aztán végképp nem furcsa, hogy a háborus témájú irodalmi alkotásokat kedvelők között elenyésző hányadban vannak a nők.

Annál inkább különös, hogy a mai élettel foglalkozó alkotásokat még a háborus témájú műveknél is kevesebben kedvelik, a megkérdezettek között alig akad egy-két ember, aki szívesen olvassa őket. Ezt nagyon furcsának találom, hiszen éppen a mai élettel foglalkozó művek azok, amelyeknek segítségével a kor embere feleletet találhatna sok, őt izgató problémára.

Különös az is, hogy az ifjúsági témákat a megkérdezettek közül senki nem jelölte meg azok között a témák között, amelyekről a különböző művekben szívesen olvas. Ez főleg azért furcsa, mert a tesztet kitöltők között szép számmal voltak 30 éven aluli fiatalok, akiknek a korosztályához még közel állhatnának az ifjúságról szóló alkotások.

Feltűnően sokan kedvelik viszont a történelemmel foglalkozó műveket: a megkérdezettek 99 %-a olvassa szívesen őket. A felmérés adatai arról tanuskodnak, hogy az emberek iskolai végzettségtől, foglalkozástól, kortól, nemtől függetlenül érdeklődnek történelmük, multjuk iránt.

Nagyon sokan szeretik a fantasztikus világába röpítő műveket is. Ez bizonyítékul szolgál arra is, hogy az embereket nemcsak a multjuk, hanem a jövőjük is foglalkoztatja. Kíváncsiak rá, hogy milyen lesz a Föld mondjuk 1000 év múlva, s milyenek lesznek maguk az emberek. De az, hogy oly sokan kedvelik a fantasztikus műveket, nemcsak arra szolgálhat bizonyítékot, hogy az emberek szeretnének egy kicsit jövőjükbe látni, hanem tanuskodik az emberek kíváncsiságáról általában véve is. Hiszen a fantasztikus művekben szó esik Földön kívüli bolygókról, azokon folyó életről is. Természetes, hogy a ma emberét izgatja: van-e a Földön kívül más bolygón élet, s léteznek-e valahol a világűrben az emberhez hasonlóan értelmes élőlények. Nagy az érdeklődés a bűnügyi témájú művek iránt is. Ez valószínűleg részben kordivatból is adódik, a krimi iránt

megnyilvánuló intenzív érdeklődés fő oka azonban feltehetőleg az, hogy a krimi kiválóan alkalmas arra, hogy izgalmat keltsen, s bármilyen furcsán hangzik is, de az izgalomra sok ember vágyakozik.

Sokan érdeklődnek a kalandos témájú művek iránt is. Ennek magyarázata egyrészt az, hogy az ilyen alkotások tulnyomó hányada könnyű, szórakoztató formában íródik, másrészt az, hogy az emberekben - legalábbis az emberek nagy részében - él bizonyos fokig a kalandvágy, s akik ezt a valóságban nem tudják kielégíteni, azok olvasmányélményeikkel igyekeznek magukat kárpótolni.

Közepes foku volt a Tiszafüred üzemeiben és intézményeiben megkérdezettek között az érdeklődés a szerelmes, tudományos témájú művek, s az utleírások iránt.

A Tiszafüred üzemeiben és intézményeiben megkérdezetteknek az olvasáshoz való viszonya - amint az erre a kérdésre adott feleletekből is kiderül - általában jó. Nagyon jó dolog, hogy a csak 8 általánossal rendelkező, alacsony iskolai végzettségű emberek közül is sokan olvasnak, s közülük nem egynek széles érdeklődési köre van.

Ugyanakkor vannak még bőven csiszolnivalók ezen a területen is. Igen fonák helyzet pl. hogy a főiskolát, egyetemet végzetteknek csak elenyésző hányada /mindössze 8 %-a/ vesz szívesen a kezébe tudományos témájú műveket, s még a csak 8 általánossal rendelkezők között is jobb arány alakult ki /11 %/. Ezen az állapoton sürgősen változtatni kellene.

Arra kell törekedni, hogy az az olvasáshoz való pozitív viszony, amire a felmérés alapján következtetni lehet, fennmaradjon, sőt, tovább javuljon, tökéletesedjen. Nagyon szép és nemes feladat - s ez nem csak a hivatásos népművelők dolga - olyan könyvet adni az olvasni akaró kezébe, amely formálja személyiségét, fejleszti intelligenciáját, alakítja erkölcsi, esztétikai igényességét. S nem utolsósorban segít eligazodni mai bonyolult világunkban. Az igazán értékes könyveket jobban kellene propagálni, jobban felhívni rájuk a figyelmet. /Ezzel a témával érdemes lenne a város vezető testületeinek is foglalkozni/.

A Tiszafüred üzemibe és intézményeibe kiküldött kulturális teszt 3. kérdése a következő volt: Van-e saját könyvtára, s hány kötetből áll?

A megkérdezettek 30 %-ának van kb. 50 könyvből álló könyvtára, 25 %-nak kb. 100, 40 %-nak 100-nál több könyvből álló könyvtára van, s csak elenyésző hányadnak, 5 %-nak nincs a tesztet kitöltők közül egyáltalán könyvtára. Igen kedvező jelenség, hogy az alacsony iskolai végzettségűek, a csak 8 általánossal rendelkezők közül is többen vannak olyanok, akiknek könyvtára több, mint 100 könyvből áll. Ez is arra mutat - mint arra már az előző kérdésre adott válaszok is rávilágítanak - hogy az alacsony iskolai végzettségű embereknek is egyre nagyobb mértékben fokozódik

az olvasásra való igénye.

Természetesen itt is akad azért még tennivaló: igaz, hogy az az 5 %, akinek egyáltalán nincs könyvtára, nagyon kis része a megkérdezetteknek, mégis, el kellene érni, hogy ez az 5 % 0-ra redukálódjon, s ne legyen olyan ember, akinek otthon ne legyen legalább egy "minikönyvtára".

A következő kérdés így hangzott: Mennyi könyvet olvas évente?

Elenyészően kevés azoknak a száma, akik 1-2 könyvet vesznek kezükbe, csupán a megkérdezettek 6 %-a. Érdekes, hogy ebből 3 % abból a rétegből kerül ki, amely - legalábbis ez lenne feltételezhető - könyvközelben él. Ugyanis végzettségét főiskolán szerezte, munkaköre is fokozottan igényelné a magasabb szellemi kulturát. Három-négy könyvet 11 % olvas. Ugyancsak van közöttük főiskolát végzett, szellemi dolgozó. Ha a két számot összeadjuk, összesen 17 %-ra tehető azoknak az aránya, akik rettentően keveset olvasnak évente. S ez bizony elkeserítő.

Öt-tíz könyvet a válaszadók 17 %-a olvas, még ez sem jó arány, hiszen nem utal rendszeres olvasásra. Itt is sok a nem fizikai dolgozó! Mintha azok, akik a vállalatoknál a különböző munkafolyamatokat irányítják, emberekkel foglalkoznak, nem tartanák fontosnak a könyv szerepét életükben.

Tiznél több, de 30-nál kevesebb könyvet olvas a megkérdezettek 27 %-a.

Ebből 7 % iskolai végzettsége 8 általános.

Évente 30-nál több könyvet 12 %-a olvas a kérdőívek kitöltőinek, tehát százból tizenkét ember. S ez bizony nem sok.

Amikor interjút készítettem ebben a témakörben 20 középiskolát végzett, különböző munkahelyen dolgozó, különböző munkakört betöltő füredi lakossal, elmondták, hogy könyvtáruk is van otthon, szeretnek is olvasni, de alig érnek rá. S bizony hónapok eltelnének anélkül, hogy egy szépirodalmi művet a kezükbe vennének, hogy az újságon kívül mást is olvasnának. A miértre sokféle választ kaptam.

Pl. házat épít, a ház ugyan már kész van, de be kell rendezni, s ehhez sok pénzre van szükség, ezért külön munkát vállal; amikor hazamegy munkahelyéről, már olyan fáradt, hogy nincs kedve olvasni, otthon este a családdal kell törődni, a könyv várhat és így tovább.

Az interjualanyok többsége a könyvet megveszi, de inkább lakásdisznak tartja, mint szórakozási formának, vagy éppen ismereteit gazdagító, műveltségét gyarapító, élményt adó barátoknak. Volt olyan férfi, aki azt mondta, a könyveket a gyerekei számára vásárolja, majd azok elolvassák, neki minek, hiszen az ő idejét, energiáját fölemésztia az erején felül vállalt munka, a nekem is legyen, ha a szomszédnak van elv. Ez szerencsére nem általános eset. De ilyen is van. S oda kell figyelni rá! S ami megdöbbentett: beszélgetőpartnereim egyike sem töltötte be a 40. életévét.

Persze akadt olyan asszony, családanya is, aki - ha máskor nincs rá ideje - éjjel olvas, még hozzá rendszeresen, s nem is akármilyen könyvet. Igen ellentmondásos tehát a kép. Örvendetes, hogy a fizikai dolgozók közül elég szép számmal vannak igazi könyvbarátok, van olyan szakmunkás és segédmunkás nem is egy, aki sokat olvas, aki ilyen téren bátran fölveheti a versenyt az értelmiséghez tartozó mérnökkel.

Szomorú viszont az, hogy a mérnök, a könyvelő, az osztályvezető alig olvas, hogy nem tartja szükségesnek az irodalom ismeretét.

A színház látogatásának gyakorisága

A megkérdezettek százaléklékában

Az elmúlt évben hányszor volt színházban?	Az összes megkér- dezett százaléka- ban	Az összes megkérdezett százalékléből fizikai dolg. alkalmazott értelmiségi
Egyszer	25 %	35 % 51 % 11 %
Kétszer	27 %	48 % 30 % 22 %
Háromszor-négyszer	8 %	50 % 25 % 25 %
Ötnél több alkalommal	-	- - -
Egyszer sem volt	40 %	37 % 26 % 37 %

Mint ahogy a táblázat mutatja, a megkérdezettek 40 %-a az elmúlt évben nem volt színházban. Ez akkor is döbbenetes, ha ilyen szempontból hátrányos a helyzetünk, hiszen hozzánk legközelebb Debrecenben van színház. Az is igaz, hogy nagyon nehezen lehet egy-egy színházi előadásra jegyet szerezni, de nem megoldhatatlan ez a probléma. S ami még érdekesebbé teszi a képet, a 40 %-ból 37 % értelmiségi: mérnök, tanár. Nekik nincs igényük arra, hogy legalább évente egyszer elutazzanak mondjuk Debrecenbe, s megnézzenek egy színházi előadást?

Hogyan neveli az az általános iskolai pedagógus a rá bízott gyermekeket a művészeti értékeket befogadni képes emberré, ha saját maga sem ismeri az értékeket? Minden vállalatnak és intézménynek van rá lehetősége, hogy dolgozói számára színházlátogatást szervezzon, s a legtöbb vállalatnak arra is, hogy saját autóbusszával oldja meg a közlekedést.

Miért kerül erre mégis olyan ritkán sor?

Mintha elfelejtkeznének az emberek arról, hogy nemcsak anyagi javakra van szükség, hanem szellemi táplálékra is!

S főleg a nem fizikai munkakörben dolgozók!

A megkérdezettek legnagyobb része az operettet, a komédiát, és a kabarét szereti, vagyis a könnyű, szórakoztató műsorokat, műfajokat. Rendkívül kevesen néznek vagy néznének meg balett előadást, mindössze 13 %-a a megkérdezetteknek. De nem sokkal többen kíváncsiak az operára, vagy a tragédiára sem. S ez azért elgondolkodtató! Nagyjából egyforma a nők és a férfiak ízlése, az eltérés nem jelentős. Elsősorban

Milyen műfaju színházi előadást néz /nézne/ szívesen?

/a megkérdezettek százalékában/

MŰFAJOK	Iskolai végzettség			Foglalkozás			Neme		Kora	
	8 al- talá- nos	érett- ségi	főisk. egyetem	fizi- kai	alkal- ma- zott	ér- tel- miség	férfi	nő	30 év alatt	30 év fölött
tragédia	3	7	8	5	9	4	10	8	7	11
opera	9	8	1	10	3	5	15	3	7	11
balett	3	8	2	2	9	2	10	3	12	1
színmű	9	30	20	12	43	4	35	24	47	12
operett	23	27	24	35	26	13	44	30	47	27
komédia	26	40	16	40	26	16	37	45	53	29
kabaré	51	35	14	50	35	15	40	60	75	25
mindegy a műfaj	0	10	4	5	9	0	5	9	10	4

a fiatalok - a 30. év alattiak - azok, akik jobban vonzódnak a szórakoztató műfajokhoz. Érdekes, hogy a főiskolát, egyetemet végzetteket sem érdekli különösképpen a komolyabb műfaj. Azt is meg lehet állapítani, hogy elsősorban az érettségizettek igénylik a színházlátogatást, 30 %-uk megnézi a színművet, a közülük kerülnek ki azok is, akik az operát és a tragédiát is megnézik, s ami örvendetes, a 8 általánost végzettek egy része sem tekinti ezeket a műfajokat idegennek. 14 % azoknak az aránya, akiknek nem számít a műfaj, örülnek, ha színházba mehetnek. Ugyanis az interjualanyok elmondták, hogy nagyon ritkán jutnak el színházba, s elsősorban azért, mert sem a jegyszerzést, sem a közlekedést nem, vagy nehezen tudják megoldani. A 20 főből mindössze 1 fő volt az elmúlt évben színházban, ő is csak azért, mert Budapesten vendégeskedett, s rokonai elvitték. Vidám, szórakoztató darabot nézett meg, mert arra volt jegye.

Egyébként a csoport tagjai azt mondták, a televízióban is meg szokták nézni a komoly, elgondolkoztató színházi közvetítéseket is, s nem kapcsolják ki a készüléket, ha éppen operátsugároz. Sőt az áriákat többen a rádióban is meghallgatják.

Jó volna elérni, hogy a város lakóinak többsége érdeklődjön az értékes színházi előadások iránt. Ez persze csak úgy és akkor lehetséges, ha a munkahelyek többször szerveznek dolgozóik számára színházlátogatást, s arra is odafigyelnek, mit lenne jó megnézni a színházban, tájékozódniak előre az előadásokról.

Az igazi értékeket hordozó színházi előadások megtekintése szervesen hozzátartozik a műveltséghez.

Nem szabadna lépéshátrányban lennünk ezen a téren akkor sem, ha nem élünk színházközelben.

A hetedik kérdés kapcsán arra kerestem választ, milyen témájú filmet néznek meg a legszivesebben az emberek. Hasonló kép alakult ki, mint az olvasás esetében. Igen sokan szeretik a történelmi témájú filmeket, s ez nagyon jó! Hiszen azt jelenti, hogy városunk lakói kíváncsiak a múlt eseményeire, érdekli őket hazánk történelme, s az emberiség története. Sokan nehezményezik, hogy elég ritkán van a mozi műsorában ilyen témájú film, pedig igény lenne rá. Jobb műsorpolitikával ez a gond megoldható lenne. S kívánatos is, hogy nemzettudatunk elmélyüljön, s a hazához kötődés gyökerei erősödjenek.

A megkérdezettek 40 %-a nézi meg rendszeresen a történelmi témájú filmeket, a legtöbbjük érettségizett. A fizikai dolgozók 56 %-a azért tartja fontosnak az ilyen filmeket, mert tágítja látókörüket, jobban megismerik hazájukat, s más népek történetét.

Szomorú viszont az, hogy az egyetemek, főiskolát végzettek kevésbé érdeklődnek a történelmi filmek iránt, mindössze 24 százalékuk megy el a moziba, ha ilyen filmet vetítenek. Elég nagy a látogatottsága a bűnügyi és a kalandos filmeknek, a miért?-re adott válaszokból kiderül, hogy azért, mert a bűnügyi film fejleszti a logikát, a jóleső izgalmat okoz, a kalandfilm pedig egzotikus tájakra viszi el a nézőt, távoli, idegen világot ismertet meg vele.

S a kalandfil-m hősei legtöbbször legyőznek minden akadályt, elhárítanak minden veszélyt.

Az összes megkérdezett 14 százaléka nézi meg a háborus témájú filmeket. Ez összhangban van azzal, hogy az ilyen témájú könyveket is kevesen olvassák. A miért?-re adott válaszok is hasonlóak. Akik szívesen nézik meg az ilyen témájú filmet, azért teszik, mert foglalkoztatja őket a háboruban tanúsított emberi magatartás.

Érdekesnek találom, hogy a szerelemmel foglalkozó filmeket is nagyon kevesen nézik meg. Többen elmondták, hogy nagyon sok a háromszög-történet, s az igazán mély, embert formáló-alakító szerelem ritkán jelenik meg a vásznon.

A nyolcadik kérdésben affelől érdeklődtem, hogy hányan tagjai valamilyen amatőr művészeti csoportnak, s milyen jellegű amatőr művészeti csoport munkája iránt nyilvánul meg a legnagyobb érdeklődés. Sajnos a megkérdezettek közül nagyon kevesen vesznek részt ilyen típusu tevékenységben. Énekkarnak a megkérdezettek közül összesen hatan tagjai: ezek közül öt fő a Kiss Pál Általános Iskola dolgozója, egy pedig a Városi Tanácsé. Képzőművészeti körnek és bábszakkörnek egy-egy fő tagja a tesztet kitöltők közül. A képzőművészeti körben az MHD, a bábszakkörben a Kiss Pál Általános Iskola egy-egy dolgozója tevékenykedik. Elszomorító, hogy az Alumíniumárugyárban és a Hámán Kató Termelőszövetkezetben megkérdezettek közül senki nem vesz részt semmilyen amatőr mvészeti csoport munkájában!

Az sem a legszerencsésebb dolog, hogy táncscsoport vagy irodalmi színpad tagjaként a feleletet adók közül senki nem tevékenykedik. Igaz, aktívan működő irodalmi Tiszafüreden csak a Kossuth Lajos Gimnáziumban van.

A legnagyobb érdeklődés a tesztek alapján tehát az ének-kari tevékenység iránt van. A lehetőségeket azonban itt sem használják ki olyan mértékben, amilyenben lehetne: hiszen Tiszafüreden több jól dolgozó énekkar is van, amelynek munkájába be lehetne kapcsolódni. Azok, akik a tesztet kitöltők közül semmilyen amatőr művészeti csoportnak nem tagjai - márpedig ők vannak túlnyomó többségben - passzivitásukat szinte egyöntetűen azzal indokolják, hogy az ilyen típusu foglalatosságokra nem jut idejük.

A következő kérdés az iránt érdeklődött, hogy szeretnek-e a megkérdezettek muzeumba, kiállításokra járni. A megkérdezettek 40 %-a igennel válaszolt, 50 %-a azt felelte, hogy néha, s 10 % adott egyértelműen nemleges választ. Elkezerítő, hogy azok között, akik egyáltalán nem szeretnek muzeumba, kiállításokra járni, még főiskolát, egyetemét végzettek is akadnak. Ebből is nyilvánvaló, hogy ezen a téren is sok még a tennivaló. El kellene érni, hogy egyáltalán ne legyenek olyanok, akik határozott nemmel felelnek arra a kérdésre, hogy szeretnek-e muzeumba, kiállításokra járni. Tiszafüreden egyébként az ilyen irányú művelődésre, kikapcsolódásra a lehetőségek adottak: a Kiss Pál Múzeum sok színvonalas kiállítást rendez, s időnként a kulturház is otthont ad különböző kiállításoknak.

A teszt 10. kérdése affelől kíváncsiskodott, hogy a megkérdezettek között a neze mely válfajai a legnépszerűbbek. A válaszokból kiderült, hogy a legkedveltebb válfajok a beatzene és a népzene. A népzénét kedvelők tulajdonzó többségükben a 30 éven felüli megkérdezettek köréből kerültek ki. A beat-zénét szeretők között a 30 éven aluliak és a 30 éven fölüliek körülbelül egyenlő arányban vannak. Nagy népszerűségnek örvend a választ adók között a jazz és a tánczene is. Lanyhább az érdeklődés az opera és a kemény rock iránt. Ez utóbbi azért érdekes, mert napjainkban az egész világon nagyon elterjedt a kemény rock műfaja, s sok országban a fiatalok extázisba esve őrzöngenek a kemény rock-koncerteken. Ugy látszik, a megkérdezett tiszafüredi fiatalokat nem vonzzák a decibelék. A legkevesebben a szinfónikus és az esztrádzénét szeretik. Az ilyen típusu zénét kedvelők aránya elenyésző. A szinfónikus zénét a tesztet kitöltők 6 %-a, az esztrádzénét pedig mindössze 4 % kedveli. Kedvező jelenség, hogy a szinfónikus zénét, illetve az esztrádmuzsikát szívesen meghallgatók között is akadnak olyanok, akik csak általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. A főiskolát, egyetemet végzettek között viszont a vártnál sokkal kisebb az érdeklődés a szinfónikus zene iránt. Pedig közöttük kellene lenni a legtöbb igazán zeneértő embernek, aki a zene ilyen komoly válfajait, mint pl. a szinfónikus zene is, érti és élvezettel hallgatja.

A teszt 11. kérdése arra keresett feleletet, hogy ki milyen gyakran jár hangversenyre, koncertre.

Az adatok itt elég elszomorítóak: a tesztet kitöltők 52 %-a soha nem jár hangversenyre, koncertre, 41 %-a néha, s csak 7 %-a sűrűn.

Tiszafüreden szoktak ugyan hangversenyeket rendezni, de ezeken legtöbbször a város zeneiskolájában tanuló diákok adnak műsort. Jó lenne, ha többször kerülne sor a városban olyan hangversenyekre, amelyeken neves zeneművészek lépnek föl. S nagyobb propaganda is kellene az ilyen típusu rendezvényeknek.

A 12. kérdés affelől tudakozódott, hogy hányan szoktak járni a Művelődési Központ rendezvényeire. Erre a kérdésre a megkérdezettek 10 %-a felelt igennel, 40 % nemmel, s 50% írta azt, hogy néha jár a Művelődési Központ rendezvényeire. Amint a százalékos arányokból kiderül, itt sem valami rózsás a helyzet. A kulturházban pedig elég gyakran vannak színvonalas, érdekes programok: színházi társulatok, vendégcszerepelnek, neves művészek önálló előadásteket tartanak, amatőr művészeti csoportok tartanak bemutatókat, stb. A repertoár tehát gazdag - az emberek mégsem használják ki az ilyen irányú lehetőségeket. A kulturház rendezvényeire elsősorban a középiskolás diákok járnak el, ők töltik meg a nézőteret. Felnőtteket alig-alig találunk a nézők soraiban. El kellene érni, hogy az emberek ne legyenek közönyösek az ilyen jellegű művelődési lehetőségek iránt.

A 13. kérdés a 12-hez kapcsolódott: affelől érdeklődtem ennek a kérdésnek a kapcsán, hogy ki milyen műsorokat néz meg szívesen a Művelődési Központban. A legkedveltebbeknek a színházi előadások és az előadóművészek estjei bizonyultak. A legkisebb népszerűségnek pedig a néptánc örvendett a megkérdezettek között. Bár ha az előző kérdésre kapott válaszokra - jár-e a Művelődési Központ rendezvényeire? - egy pillantást vetünk, rögtön kétségesse válik, hogy a 13. kérdésnél a válaszolók miért húzták alá a műsorok valamelyik fajtáját - azért-e, mert valóban szeretik, s meg is nézik az ilyen jellegű programokat, vagy csak azért, mert úgy gondolták, hogy "illik" valamit aláhuzni. Hiszen 40 % a tesztet kitöltők közül egyáltalán nem jár a kulturház által szervezett rendezvényekre - akkor hogy kedvelheti az ottani műsorok valamelyikét is?

A 14. és 15. kérdés ismét szorosan kapcsolódott egymáshoz: arra vonatkozólag szerettem volna információkat szerezni, hogy a tesztet kitöltők hány százaléka tanul szervezett formában, s akik tanulnak, azok milyen jellegű oktatásban vesznek részt. Kiderült, hogy a választ adók 35 %-a tanul szervezetten, 65 %-a nem. Akik tanulnak, azoknak a túlnyomó többsége valamilyen szakmai tanfolyamon vesz részt. Egy fő szakmunkásképzésben, egy fő pedig felsőfoku képzésben részesül. Itt is lehetnének jobbak az arányok, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a megkérdezettek között még olyan is akadt, akinek a 8 általánosa

általánosa sincs meg!

A teszt kérdéseire adott válaszok arról tanuskodnak, hogy sajnos Tiszafüreden a szellemi kultúra az emberek életmódjában még nem játszik olyan nagy szerepet, mint amilyet kellene. Sok esetben nagy a passzivitás, a közönyösség. Az emberek fásultak, elfárasztja őket a hajszája a mindennapi megélhetésért.

A nőkre még mindig aránytalanul nagy teher nehezedik: pénzkereső munkát is folytatnak, a háztartási teendők legnagyobb részét is ők végzik, s a gyermeknevelés gondja is tulnyomó részt az ő vállukat nyomja. Így aztán nem csoda, hogy a nőknek nagyon kevés idejük jut az önfejllesztésre, önművelésre.

Nagyon sok a tennivaló tehát, fel kellene számolni a passzivitást, érdeklődőbbé kellene tenni az embereket. El kellene érni, hogy mindenki igényes legyen saját művelődési, kikapcsolódási formájának megválasztásában.

Természetesen több helyen megtalálhatók a pozitív irányú fejlődés csirái is: ezeknek a csiráknak a továbbfejlesztésére, kibontakoztatására kell törekednünk.

c./ A szabadidő felhasználásának módjai Tiszafüreden

Változatos képet kaptam a városunkban élő emberek szabadidő-tevékenységéről. A kiküldött tesztekben és az interjúkban afelől érdeklődtem, hogy kinek mennyi szabad ideje marad napi munkája elvégzése után, s ki mivel tölti legszivesebben szabad perceit.

A teszt első kérdése így hangzott: "Mennyi az átlagos szabad ideje naponta?" Igen tarka képet kaptam. Nagyon kevesen vannak, akiknek mindössze 1 órájuk marad naponta szórakozásra, művelődésre, pihenésre: arányuk a megkérdezetteknek mindössze 5 %-át teszi ki. Kivétel nélkül 30 éven fölülű emberekéről van szó! Viszont még kisebb azoknak az aránya, akiknek naponta 4 óránál több szabad idejük marad: a választ adóknak csupán 2 %-a ilyen. 20 %-nak van a tesztet kitöltők közül 2 óra, 23 %-nak 3 óra, s 50%-nak 4 óra szabad ideje. Vagyis a megkérdezettek 52 %-a napi 4, vagy annál több órát is tud pihenni, kikapcsolódni!

A következő kérdéssel arról szerettem volna tájékozódni, hogy hányan foglalkoznak szabad idejükben valamilyen gazdasági termelő tevékenységgel, s mennyi idejüket veszi ez el. A feleletet adók 25 %-a egyetlen órát sem tölt ilyen jellegű tevékenységgel, 35 %-a egy órát, 24 % két órát, 8 % három órát, 8 % pedig három óránál is többet szán ilyesmire. 60 % tehát semennyi, vagy csak minimálisan csekély időt áldoz föl szabad óráiban vala-

milyen gazdasági termelő tevékenység folytatására. Persze, az is igaz, hogy ennek a 60 %-nak a legnagyobb hányadát nők teszik ki, akiknek a munkahelyi és a háztartásbeli kötelezettségeik elvégzése után sem idejük, sem energiájuk nem nagyon marad efféle tevékenységre.

A harmadik kérdés afelől érdeklődött, hogy kimennyit tölt napi szabad idejéből házi munkával. Elenyésző azoknak a hányada, akik azt irták, hogy egy órát sem: mindössze 2 %. Ebből 1 % 30 év alatti, 1 % 30 év fölötti, s mindkét százalék férfi.

Többen akadnak olyanok, akik csupán egy órát foglalkoznak házi munkával: a megkérdezettek 35 %-a. Természetesen ezeknek a többsége is férfi, s csak elenyésző hányaduk nő. 30 % napi 2, 15 % napi 3, 8 % napi 3-nál több órát fordít házi munkára. Azok között, akiknek a napjukból 3-nál több órát vesz el az ilyen jellegű tevékenység, csak 2 férfi akad.

A teszt következő kérdésének kapcsán arra kerestem választ, hogy kinek mennyi napon marad a legtöbb tetszés szerinti tevékenységre fordítható ideje. Magától értetődik, hogy a legtöbb embernek vasárnap marad leginkább szabad ideje: arányuk 60 %.de 30 % a szombatot jelölte meg, mint olyan napot, amikor sok az ideje. A hét többi napját csak a megkérdezettek elenyésző hányada írta be a kérdőívre: a hétfő a tesztet kitöltők 1 %-ánál szerepelt, a kedd senkinél, a szerda 3 %-nál, a csütörtök 2 %-nál, a péntek

pedig 4 %-nál fordult elő.

Az ötödik kérdésem arra kutatta a választ, hogy hányan töltik a legszivesebben otthon, s. hányan házon kívül a szabad idejüket. Az adatok arról tanuskodnak, hogy a feleletet adók nagyobb része - 65 %-a ha teheti, inkább otthon marad, s csak 35 % azoknak az aránya, akik szivesebben választják a házon kívüli időtöltés valamilyen formáját. A 30 éven aluli fiatalok között még többen vannak olyanok, akik házon kívül érzik jobban magukat. A 30 év fölöttiek körében viszont már csak elenyésző számban találunk ilyeneket. Érdeemes megnéznünk itt azt is, hogy a nők és a férfiak között vannak-e különbségek ebben a kérdésben: a kapott százalékos arányok arra engednek következtetni, hogy vannak. A férfiak között nagyobb számban találunk olyanokat, akik szabad perceiket szivesebben töltik otthonuk négy falán kívül, mint a nők között. Ez utóbbiban valószínűleg szerepet játszik az is, hogy a nők a háztartási gondok, a gyerekek miatt eleve nehezebben tudnak kiszabadulni otthonról, mint a férfiak. Másrészt abban, hogy a legtöbben a puha otthoni fotelt választják, minden bizonnyal közrejátszik a - sokszor tulzott - kényelemszeretet is. Az erre a kérdésre kapott válaszok összhangban állnak azokkal az adatokkal is, amelyeket a kulturális teszt egyes kérdéseinél eredményül kaptam: elkesereítően kevesen vannak olyanok, akik rendszeresen járnak színházba, hangversenyre, muzeumokba - sőt még a helyi Mvelődési Központ

rendezvényeire is nagyon kevesen járnak el!

A teszt következő kérdésére adott feleletekből arra deríthettem fényt, hogy akik otthon töltik legszívesebben szabad idejüket, mivel foglalkoznak leginkább?

Táblázatot is készítettem, amely konkrét számadatokkal is szolgál ezzel kapcsolatban.

Ha itthon tölti szabad idejét, mivel foglalkozik a legszívesebben?

/a megkérdezettek százalékos arányában/

A tevékenység megnevezése	Iskolai végzettsége				Foglalkozása				Neme		Kora	
	8 általános	érett-ségi	főisk. egyetem	fizikai	alkalm. zott	értel-misé-gi	férfi	nő	30 év alatti	30 év fölött		
olvas	20	55	24	25	55	12	25	67	60	32		
kézimunkázik	9	27	9	7	30	8	0	45	13	32		
televíziót néz	34	58	8	35	62	8	48	52	40	60		
rádiót hallgat	14	25	12	27	11	13	21	30	31	20		
magnózik, le- mez hallgat	20	25	18	30	20	8	18	25	36	14		
barkácsol	11	15	4	25	17	4	18	0	23	6		
házi munkát végez	20	28	8	15	18	4	12	32	33	16		
kerti munk. végez	28	30	12	23	34	16	27	22	27	24		
tanul	3	7	4	3	3	4	7	2	3	6		

A legnépszerűbb otthoni időtöltések az olvasás és a tv-nézés bizonyultak. Érdekes módon a rádióhallgatás nem tartozik a legelterjedtebb foglalatosságok közé, megelőzi a sorban a magnó- és lemezjátszó-hallgatás, a kerti munka, sőt még a házi munka is.

A teszt adatai arról tanuskodnak, hogy a házi munkába ma már néhányan a férfiak közül is szívesen bekapcsolódnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy teljesen eltűntek a tipikusan női vagy tipikusan férfi tevékenységek. Senki nem írta a megkérdezett férfiak közül azt, hogy szabad idejében szívesen foglalja le magát kézimunkázással, viszont a tesztet kitöltő nők közül sem állította senki, hogy szívesen barkácsol. A legkisebb népszerűségnek a tanulás örvend, a megkérdezettek között: 100 főből mindössze 5 írta azt, hogy szeret tanulni. Ezek közül egy 8 általánost, három középiskolát végez, s csak egy felsőfoku képzettséggel rendelkező akad közöttük. Elszomorítóan kevesen vannak olyanok, akiknek örömet okoz a tanulás. Sürgősen fel kellene fedeztetni az emberekkel, hogy milyen szépségek rejlenek a tanulásban, mennyi új ismeretet lehet szerezni vele, s mennyi ismeretlen tájat lehet bebarangolni a tanulás segítségével.

A 7. kérdés segítségével arra vonatkozólag szerettem volna felvilágosítást kapni, hogy aki házon kívülről szívesebben szabad óráit, annak mi a kedvenc tartózkodási helye.

Ha házon kívül tölti szabad idejét, akkor hol?

/a megkérdezettek százalékos arányában/

A szabad idő eltöl- tésének megneve- zése, helye	Iskolai végzettsége			Foglalkozása			Neme		Kora	
	8 al- talános	érett- ségi	főisk. egyetem	fizi- kai	alkal- mazott	értel- miségi	férfi	nő	30 év alatt	30 év fölött
baráti társaságban	11	35	48	30	31	44	17	50	43	24
moziban	6	3	8	5	6	4	3	5	13	1,5
könyvtárban	3	5	4	5	6	4	3,5	5	10	1,5
színházban	0	13	0	0	14	0	0	13	0	7
klubfoglalkozáson	3	0	0	2,5	0	0	1,7	0	3	0
presszóban	3	5	0	5	3	0	3,5	2,5	7	1,5
a természetben	17	35	32	15	40	32	25	33	37	24
az utcán	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
máshol, éspedig	6	12	4	5	14	4	3,5	15	17	4,2

A táblázat adatai szerint a legtöbben, ha házon kívül töltik szabad óráikat, a legszívesebben baráti társaságban tartózkodnak. Ez mai rohanó világunkban természetes is, hiszen az embereknek egyre kevesebb idejük jut arra, hogy a másikkal törődjenek, beszélgessenek, vitatkozzanak. Ugyanakkor az ember közösségi lény, akinek szüksége van társakra, barátokra. Másrészt viszont felvetődik a kérdés: vajon ezek a baráti társaságok valóban a beszélgetés, az együttlét kedvéért jönnek össze, vagy pedig arra kellenek, hogy újabb és újabb alkalmak nyíljanak a sűrű poharazgatásra?

Sajnos, a valóság nagyon gyakran ez utóbbi feltevést igazolja - s ezt állítom annak ellenére, hogy a presszót nagyon kevesen jelölték meg legkedvesebb tartózkodási helyükül.

Sokan szeretik viszont a természetet, s ez nagyon jó, hisz a természetjárás, a kirándulás nagyon egészséges, másrészt a természet szépségei sok örömet okozhatnak azoknak, akik felfedezik őket!

Elkeserítő, hogy nagyon kevesen szeretnek moziba, színházba vagy netalántán könyvtárba járni. A színházat a megkérdezettek közül mindössze öten jelölték meg legkedvesebb tartózkodási helyeik egyikéül, mind az öten közép-foku iskolai végzettséggel rendelkeznek. A főiskolát, egyetemet végzettek közül egyetlenegy ember sem írta, hogy szívesen megy színházba. Ez pedig nagy baj!

Hiszen elsősorban éppen a mérnököknek, tanároknak kellene arra törekedniük, hogy saját művelődésük, kulturálódásuk minél színvonalasabb, minél sokoldalubb legyen! Sajnos, a könyvtár és a mozi esetében is szinte ugyanez a helyzet. Ezen sürgősen változtatni kellene!

Az viszont pozitívumnak tekinthető, hogy az utcán való céltalan tengést-lengést a megkérdezettek közül senki nem kedveli. A megkérdezettek közül nyolcan írták azt, hogy ha házon kívül töltik szabad idejüket, akkor a felsorolt helyeken kívül valahol másutt. De, hogy ez a "másutt" mit jelent, az csak egyetlenegy esetben derült ki: az illető szabad óráiban lakóhelyétől távol élő szüleit és testvérét látogatja.

A teszt 8. kérdése végeredményben szorosan kapcsolódott az előző két kérdéshez: arra voltam itt kíváncsi, hogy kinek mi a hobbyja? A legnépszerűbb hobbyk az olvasás és a zenehallgatás: az olvasás a megkérdezettek 26 %-ának, a zenehallgatás a tesztet kitöltők 16 %-ának hobbyja. A megkérdezettek 13 %-ának a barkácsolás vált már szinte szenvedélyévé. A népszerűségi sorban a kirándulás és a horgászás következik. Kevesebben vannak a sportszurkolók és az aktív sportolók, s csak elvétve akadnak olyanok, akiknek a tánc, valamilyen gyűjtőtevékenység, a sakk, vagy a kártya a hobbyja. Érdeemes felfigyelni arra is, hogy a választ adók közül a horgászást, a barkácsolást, a szurkolást, az aktív sportolást, a sakkot és a kártyát

kizárólag férfiak tekintik hobbyjuknak. Míg a barkácsolás, a horgászás, s talán még a kártya esetében is természetes ez, addig a másik három tevékenységfajta esetében egyáltalán nem az: hiszen pl. miért ne lehetne egy nő aktív sportoló? Bár az is igaz, hogy városunkban nem túl sok lehetőség nyílik a sportolásra, s főleg nem a nők számára. Ezen is jó lenne változtatni.

Sajnos, elég sokan voltak olyanok is, akik egyszerűen odairták: "nincs hobbym". Némelyikük még odabiggyesztette: "nincs ilyesmire időm". Pedig az lenne a jó, ha mindenki találna magának legalább egy-vagy két olyan tevékenységet, amit mindig szívesen csinál, amit soha nem un meg.

A 9. kérdés kapcsán arról szerettem volna némi tájékoztatást kapni, hogy ki mennyi időt szentel hetente hobbyjának. Olyanok, akik csak kb. heti egy órát szakítanak hobbyjukra, viszonylag kevesen vannak: a megkérdezetteknek mindössze 7 %-a ilyen. 35 % hetenként 2-3, 25 % heti 4-5, s ugyancsak 25 % heti 6 vagy annál is több órát szán legkedvesebb tevékenységére vagy tevékenységeire. 7 %-a a tesztet kitöltőknek - összhangban azzal, hogy az előző kérdésnél már odairta, hogy nincs hobbyja - ennél a kérdésnél egyik választ sem húzta alá.

A következő kérdés így hangzott: "Milyen jellegű szabadidő-tevékenységet kedvel a leginkább"?

A választ adók 38 %-a a pihenést, 35 %-a a művelődést, 27 %-a szórakozást választotta. Kérdéses, hogy ha 35 % azoknak az aránya, akik a művelődés jellegű munkaidő-tevékenységeket kedvelik legjobban, akkor miért kell szinte lámpázással keresni az olyanokat, akik szeretnek színházba, moziba, könyvtárba, hangversenyre, muzeumba járni?

Furcsa az is, hogy a legkevesebben a szórakozás különböző formáit szeretik: ez ellentmond annak, hogy azok közül, akik a szabad idejüket szívesen töltik házon kívül, a legtöbben a baráti társaságokban, baráti összejöveteleken érzik legjobban magukat. Ez pedig se nem művelődés, se nem pihenés - az ilyen jellegű tevékenységek a szórakozás kategóriájába sorolandók!

A teszt utolsó előtti kérdése afelől érdeklődött, hogy ki milyen gyakran forgatja az ujságokat, folyóiratokat. A megkérdezettek között olyan, akik egyáltalán nem olvas ujságot, nem akadt. Olyan is összesen csak 3 volt, aki azt írta, hogy csak néha veszi kezébe a napi vagy a heti lapokat. A többiek rendszeresen figyelemmel kísérik a sajtó híreit.

Az utolsó kérdés is ehhez a témához kapcsolódott: itt afelől tudakozódtam, hogy ki hány órát fordít hetente az ujságok, folyóiratok olvasására.

Összhangban az előzőekben leírtakkal, olyan, aki azt írta volna, hogy semmit, egyáltalán nem volt.

A válaszolók 20%-a heti 1 órát, 50 %-a kb. heti 2, 30 %-a heti két óránál többet szentel ilyen jellegű tevékenységnek.

A megkérdezettek válaszai arról tanuskodnak, hogy még sokan vannak olyanok, akik szabad idejüket nem tudják olyan tartalmasan eltölteni, mint ahogy lehetne. Sajnos, a kényelemszeretetet igen erősen meghatározza a szabad idő felhasználásának módjait. A legtöbben nem szívesen mozdulnak ki otthonról, s így természetesen sok lehetőségtől fosztják meg magukat. Nem is szólva arról, hogy aki örökké csak a tv képernyőjén vagy az ujság lapjain keresztül szerez tudomást pl. a kulturális vagy a sportélet eseményeiről, annak látóköre előbb-utóbb menthetetlenül beszűkül. Minél előbb változtatni kellene ezen az állapoton: el kellene érni, hogy az emberek nyíltabbak, fogékonyabbak legyenek minden iránt, s az érdeklődési körük is szélesebbé váljon. Meg kellene tanítani az embereket az idővel is jobban gazdálkodni: hiszen aki az idővel tud bánni, az a szabad idejét is tartalmasabban, színesebben tudja eltölteni.

d./ Közéletiség, kollektivitás, emberi kapcsolatok
alakulása

Amikor a szocialista életmód alakulását vizsgáltam Tiszafüreden, megnéztem azt is, hogy milyen szerepet játszik az itteni lakosság életében a közéletiség, az emberi kapcsolatok alakulása.

A közéletiséggel kapcsolatos teszt első kérdésének segítségével arról kívántam tájékoztatást kapni, hogy a megkérdezettek közül hányan tagjai valamilyen társadalmi - politikai szervezetnek, s milyennek.

Tagja-e az alábbi szervezetek valamelyikének?

A megkérdezettek %-os arányában/

A szervezetek megnevezése:	Iskolai végzettség				Foglalkozás			Neme		Kora	
	8 által- ános	közép- iskola	főisk. egyetem	fizi- kai	alkal- mazott	értel- miség	férfi	nő	30 év alatt	30 év fölött	
MSZMP	17	42	32	20	49	24	30	32	42	26	
KISZ	11	25	16	10	26	20	18	18	57	1,5	
Szakszervezet	17	90	60	48	86	48	27	75	90	43	
NEB	0	5	8	0	6	8	1,6	7,5	0	5,7	
Vöröskereszt	14	32	8	25	43	4	12	32	33	14	
Munkásőrség	0	3	0	0	3	0	0	2,5	3	0	
Ifjú Gárda	3	2,5	0	2,5	3	0	1,6	2,5	3	1,5	

A táblázat adataiból kikderül, hogy a szakszervezetnek sokan tagjai: a megkérdezetteknek összesen 57 %-a. Mégis, itt is felvetődik a kérdés: a többiek vajon miért nem lépnek be a szakszervezetbe? Hiszen ez a szerv a dolgozók érdekeit védi! Az is meglepő, hogy a harminc 30 éven aluli fiatalból mindössze tizenhét KISZ-tag. Ez szintén csak 57 %-os arányt jelent! Vajon miért ilyen passzivak a fiatalok? Nagyon kevés a tesztet kitöltők között az MSZMP tagok száma is. Olyanokat pedig, akik az Ifju Gárda illetve a Munkásőrség soraiban tevékenykednek, csak elvétve találunk közöttük. Munkásőr pl. csak egyetlenegy akad - érdekes, hogy az is nő.

A következő kérdés afelől érdeklődött, hogy van-e a kérdőívet kitöltőknek valamilyen társadalmi megbízatása, s ha igen, akkor mi az. Az arányok itt sem a legjobbak. A feleletet adóknak csupán 48 %-a teljesít valamilyen társadalmi megbízatást, 52 %-a nem. Azok között, akik kiveszik a részüket az ilyen jellegű munkákból is, vannak pártvezetőségi tagok, szakszervezeti bizalmik, találhatunk közöttük olyanokat is, akik gyermekük vagy gyermekeik iskolájában a szülői munkaközösség tagjai. A megkérdezettek között volt olyan is, aki a Hazafias Népfront városi elnökségének a tagja, s többen is akadtak, akik a népi ellenőrzés munkáját segítik.

A lehetőségek tehát adottak is, s aki közösségi munkát szeretne végezni, sokféle funkciót, feladatkört vállalhat.

A választ adók közül néhányan nem is egy társadalmi megbízatást teljesítenek, hanem kettőt-hármat, sőt nem egy esetben négyet-ötöt. Szomorú, hogy sokan vannak olyanok, akik teljesen kihúzzák magukat az ilyen tevékenységből, s ebben az sem akadályozza meg őket, hogy környezetükben több a közösségben aktívan dolgozó ember, akiknek példája őket is lelkesíthetné.

A negyedik kérdés így hangzott: "Szívesen végez-e /vagy végezne/ közösségi munkát? "/ Erre a megkérdezettek 60 %-a felelt igennel, 30%-a "talán"-nal, s csak 10 %-a egyértelmű nemmel. Érdekes, hogy a feleletet adóknak ténylegesen - mint ahogy azt már említettem is - csak 48 %-a végez közösségi munkát, most pedig 60 % válaszolt úgy, hogy szívesen vesz vagy venne részt ilyen jellegű tevékenységben, s másik 30 % sem utasítja el teljesen az ilyen jellegű feladatok teljesítésének lehetőségét. Jobban oda kellene figyelni az embereknek a közösségi életbe való bevonására, mert úgy látszik, a legtöbbször megvan az igény arra, hogy valamilyen kollektívában és kollektíváért dolgozzanak. Lehetséges, hogy akadnak olyanok is, akik egyszerűen nem mernek szólni, mert félnek, hogy tulbuzgónak látszanának. Az ilyen emberekre fel kell figyelni, s ha maguktól nem mernek vállalni, akkor rájuk kell bízni különféle feladatokat.

A szocialista brigádmozgalomban való részvételről szerettem volna tájékoztatást kapni a következő kérdés kapcsán.

Kiderült, hogy a megkérdezetteknek 50 %-a vesz részt a szocialista brigádmozgalomban, 50 %-a nem. Azok, akik részt vesznek ebben a mozgalomban, többet tudnak letenni a közösség asztalára, így jó lenne, ha a szocialista brigádmozgalom mindenütt meghonosodna - ugyanis városunkban még nem mindenhol tudott gyökeret eresztetni.

A hatodik kérdés arról érdeklődött, hogy jól érzik-e magukat a megkérdezettek a munkahelyi közösségben. A többség - 65 % - határozott igennel felelt, 30 % huzta alá a "néhá"-t, s csak 5 % volt azoknak az aránya, akik beismerték, hogy ők bizony nem érzik jól magukat a munkahelyi kollektívában. Többen meg is indokolták válaszukat: a Városi Tanács dolgozói közül pl. jónéhányan írták, hogy ők azért érzik jól magukat az adott munkahelyi közösségben, mert jó a kollektíva, a közösségi szellem, megértik, segítik egymást a munkatársak. De az Alumíniumárugyár és az MHD dolgozói közül is sokan hangsúlyozták, hogy azért érzik jól magukat munkatársaik körében, mert őszinte légkör, segítőkészség, együttműködés uralkodik.

Sajnos, akik a "nem" vagy a "néha" választ húzták alá, választásukat nem támasztották alá indoklással.

A hetedik kérdés afelől érdeklődött, hogy a tesztet kitöltők szerint milyen a munkahelyükön kialakult légkör. A "nagyon jó" választ a feleletet adóknak csupán 7 %-a jelölte meg, viszont a "nem jó"-t még ennél is kevesebben,

mindössze 5 %. A válaszolók 46 %-a úgy érzi, hogy munkahelyén a légkör jó, 43 % pedig úgy találja, hogy elfogadható. Ezek az arányok nem túl rosszak.

A következő kérdés is szorosan kapcsolódott az előzőekhez. Így hangzott: "Kapna-e segítséget munkatársaiktól, ha arra szüksége lenne?" Erre a kérdőívet kitöltők 86 %-a igennel, 14 %-a talánnal válaszolt. Senki nem akadt, aki azt mondta volna, hogy biztos benne, hogy munkatársai megtagadnák tőle a segítséget. Ez teljesen összhangban áll azzal, amit többen a munkahelyi közösségben való jó közérzetük indoklásául leírtak.

A kilencedik kérdés arról tudakozódott, hogy találkoznak-e a megkérdezettek munkahelyükön kívül munkatársaikkal. Erre a kérdésre 40 % felelt igennel, 54 % írta azt, hogy csak néha találkozik a munkahelyén kívül társaival, s 6 % egyáltalán nem jár össze szabad idejében a többiekkel.

A tizedik kérdésre adott feleletekből azt szerettem volna megtudni, hogy akik a választ adók közül a /munkaidőn kívüli időben/ munkahelyen kívül is találkoznak munkatársaikkal, azok hol: moziban, színházban, kocsmában, zenés szórakozóhelyen, közös rendezvényen? Vagy valahol másutt? Moziban, színházban nagyon kevesen találkoznak egymással. Ez nem is csoda, hisz - amit a kulturális és a szabadidő-tesztekből kiderült - sajnos a megkérdezettek közül

nem valami sokan járnak se moziba, se színházba. Szerencsére a kocsma sem tartozik a legközkedveltebb találkozóhelyek közé: a választ adóknak csak 4 %-a jelölte meg, mint olyan helyet, ahol találkozik kollégáival. A zenés szórakozóhelyeket, a baráti összejöveteleket már jóval többen jelölték meg. A legtöbben azonban a közös rendezvényeken találkoznak egymással, s ez természetes is. Sokan húzták alá ennél a kérdésnél az "egyéb helyeken" választ is. Némelyeknél ez családi körben való összejöveteleket, másoknál kirándulásokat jelentett.

De nézzük meg, hogy festenek ennél a kérdésnél a %-os arányok. Az itt következő táblázat ezeket az arányokat tükrözi.

Hol találkozik munkatársaival munkahelyén kívül?

/a megkérdezettek %-os arányában/

A helyek megnevezése	Iskolai végzettség				Foglalkozás			Neme		Kora	
	8 al- talál- nos	közép- iskola	főisk. egyetem	fizi- kai	alkal- mazott	értel- miség		férfi	nő	30 év alatt	30 év fölött
moziban	0	5	0	5	0	0		3,5	0	7	0
színházban	3	25	0	5	0	0		0	12	7	4,2
klubban	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0
kocsmában	6	5	0	5	6	0		5	2,5	10	1,5
zenés szórakozó- helyen	12	15	8	17,5	8,5	8		18	2,5	23	7
baráti össze- jövetelen	6	27	28	12,5	23	28		15	27	23,5	18,5
közös rendezvé- nyen	20	50	32	22	54	28		28,5	43	43	31,5
egyéb helyen	20	37	8	25	34	8		25	27	50	15,5

A teszt 11. kérdésének segítségével arról szerettem volna információt kapni, hogy hányan vállalnak a feleletet adók közül olyan feladatot, amiért anyagi elismerésben nem részesülnek, de a közösség megbecsülésében igen. A többség - 70 % - erre a kérdésre igenlő választ adott. Ez is azt jelzi, hogy nemcsak az anyagi, hanem az erkölcsi elismerés is tettekre sarkallhatja és sarkallja az embereket. Ugyanakkor azoknak az aránya, akik erre a kérdésre nemleges választ adtak - 30 % -, csak látszólag kevés: valójában nagyon sok. El kellene érni, hogy minden ember szemében értékes legyen az erkölcsi elismerés is, el kellene jutni odáig, hogy minden ember hajlandó legyen olyan feladatokat is teljesíteni, amelyekért anyagi juttatásban egyáltalán nem részesül, jutalma "csupán" a közösség elismerése.

A következő kérdésnél arról kíváncsiskodtam, hogy ki mit tart fontosabbnak: az anyagi vagy az erkölcsi elismerést, vagy mindkettőt egyformán. A megkérdezettek 93 %-a az elismerés mindkét fajtáját egyformán fontosnak tartja, 5 % az erkölcsi, 2 % az anyagi megbecsülést tartja nagyobb-nak. Itt a két kérdésre adott feleletek között bizonyos ellentmondást fedezhetünk fel: hiszen ha a választ adóknak csupán 2 %-a tartja fontosabbnak az anyagi elismerést, akkor miért van az, hogy 30 % nem vállal olyan feladatot, amiért nem részesül anyagi megbecsülésben, de a közösség elismerésében igen?

A 13. kérdés kapcsán arra kívántam rávilágítani, hogy érvényesül-e a különböző üzemekben, intézményekben az üzemi demokrácia. A választ adók 50 %-a felelt erre a kérdésre igennel, 40 %-a "nem nagyon", 10 % a "nem" választ jelölte meg. Vagyis a megkérdezetteknek mintegy fele érzi úgy, hogy munkahelyén egyáltalán nem, vagy csak nagyon kis mértékben érvényesül az üzemi demokrácia. Az interjúk során megkérdezettek 70 %-a ugyanugy vélekedik. A legnagyobb gondok az MHD-ban és az Alumíniumárgyárban mutatkoznak: az ezeken a helyeken a dolgozók túlnyomó többsége "nem" vagy a "nem nagyon" választ húzta alá. Az üzemi demokráciáról negatív képet festő interjúalanyok többsége is ezeken a helyeken dolgozik. Jó lenne felfigyelni erre, s minél hamarabb megpróbálni változtatni a jelenleg uralkodó állapotokon! Nem szabad elfeledkeznünk ugyanakkor arról sem, hogy akad pozitív példa is: a Városi Tanács dolgozói egyöntetűen állították, hogy náluk érvényesül az üzemi demokrácia. Lám, itt a követendő példa: mindenhol arra kell törekedni, hogy a demokrácia elvei olyan mértékben jussanak érvényre, mint a Városi Tanácson.

A 14. kérdés afelől tudakozódott, hogy milyen típusu ember szimpatikus a megkérdezetteknek. A legtöbben a családjukért élő ember típusát választották: a megkérdezettek 40 %-a ezt a választ jelölte meg. Sokan tartották rokonszenvesnek a társadalomért élő embert is: a választ adók 35 %-a. 25 % viszont a társasági embert tartotta legszim-

patikusabbnak. Az öns, magába forduló ember típusa senkinek nem tetszett, s ez nagyon örvendetes! Voltak néhányan olyanok is, akik két választ jelöltek meg: a családjukért és a társadalomért tevékenykedő embert egyaránt szimpatikusnak találták, s ez ismét csak kedvező jelenség!

Az utolsó kérdés így hangzott: "Ismer-e olyan közéleti tevékenységet folytató embert, akit példaképének tart? Sajnos 60 %-nak nincs ilyen példaképe, s csak 40%-nak van. A 30 éven aluli fiatalok között ez az arány még rosszabb: 70 %-uk adott erre a kérdésre nemleges választ, s csak 30 % felelt igenlően. Vajon mi az oka, hogy a 30 éven aluliak közül még kevesebben találhatnak maguknak olyan személyiséget, akinek közéleti tevékenysége követendő példa lehetne számukra, mint a 30 éven fölüliek közül? Érdekes lenne ezt a problémát is tüzetesebben megvizsgálni.

Az elmondottakból kitűnik, hogy ezen a területen is sok még a tennivaló. El kellene érni, hogy mindenki végezzen valamilyen közösségi munkát, jobban aktivizálni kellene az embereket. Jó lenne eljutni odáig, hogy az erkölcsi elismerés mindenki szemében egyenértékű legyen az anyagi megbecsüléssel. A legtöbb probléma az üzemi demokrácia érvényesítésével van: ezen sürgősen változtatni kellene! Természetesen itt is vannak pozitívumok is: a közvetlen munkatársak pl. az esetek többségében jól megértik egymást, s szükség esetén szívesen nyújtanak segítséget is

patikusabbnak. Az önös, magábaforduló ember típusa senkinek nem tetszett, s ez nagyon örvendetes! Voltak néhányan olyanok is, akik két választ jelöltek meg: a családjukért és a társadalomért tevékenykedő embert egyaránt szimpatikusnak találták, s ez ismét csak kedvező jelenség!

Az utolsó kérdés így hangzott: "Ismer-e olyan közéleti tevékenységet folytató embert, akit példaképének tart? Sajnos 60 %-nak nincs ilyen példaképe, s csak 40%-nak van. A 30 éven aluli fiatalok között ez az arány még rosszabb: 70 %-uk adott erre a kérdésre nemleges választ, s csak 30 % felelt igenlően. Vajon mi az oka, hogy a 30 éven aluliak közül még kevesebben találhatnak maguknak olyan személyiséget, akinek közéleti tevékenysége követendő példa lehetne számukra, mint a 30 éven fölüliek közül? Érdekes lenne ezt a problémát is tüzetesebben megvizsgálni.

Az elmondottakból kitűnik, hogy ezen a területen is sok még a tennivaló. El kellene érni, hogy mindenki végezzen valamilyen közösségi munkát, jobban aktivizálni kellene az embereket. Jó lenne eljutni odáig, hogy az erkölcsi elismerés mindenki szemében egyenértékű legyen az anyagi megbecsüléssel. A legtöbb probléma az üzemi demokrácia érvényesítésével van: ezen sürgősen változtatni kellene! Természetesen itt is vannak pozitívumok is: a közvetlen munkatársak pl. az esetek többségében jól megértik egymást, s szükség esetén szívesen nyújtanak segítséget is

egymásnak. Vannak olyanok is, akiknek több társadalmi funkciójuk is van, s ezen a területen is szívvel-lélekkel teljesítik feladataikat.

Jó lenne, ha a hiányosságok, fogyatékoságok minél előbb orvoslásra kerülnének, s egyre kevesebb ilyen negatívumról kellene szólnunk, miközben a pozitívumok egyre szaporodnának!

2. Szocialista életmód fölénye

A szocialista életmódnak és egyes aspektusainak részletes vizsgálata, a szocialista életmód érvényesülésének tüzetes elemzése után szeretnék egy rövid összefoglalást adni ezekről a kérdésekről.

Hazánkban a szocialista életmód néhány eleme már kialakult, de még nem vált általánossá. A szocialista életmódnak a kapitalistával szembeni fölénye vitathatatlan, ugyanakkor azonban nem hallgathatjuk el azt sem, hogy nálunk még sok helyen a kispolgári szemlélet, a "minden csak a pénz" felfogás uralkodik. Tudnunk kell, hogy a szocializmuson belül is sokféle életmód létezik: ezek közül a legmagasabb szintet a szocialista életmód képviseli.

Amikor a szocializmus létrehozza az új életmódot, arra a kérdésre ad feleletet, amely ősidők óta foglalkoztatja a földi civilizációt, hogyan éljen az ember, hogy méltó legyen nemes küldetéséhez, ahhoz, hogy az értelem hordozója legyen a Földön.

A szocialista életmódban az embernek joga van a munkához, s a munka már nemcsak szükséglet, hanem kezd szenvedéllyé is válni. Igaz, ez a folyamat még a kezdet kezdetén tart, amit egyrészt nem is csodálhatunk, hiszen sok olyan munka van még napjainkban is, ami egyhangú, roppant nagy fizikai erőfeszítést követelő, s így természetes, hogy az embernek nem telik öröme benne. Másrészt viszont az embereknek a munkához való hozzáállása sem mindig a legmegfe-

lelőbb még.

A kultúra az ember ama munkatevékenységének az eredménye, amely magában foglalja mind a természet, az anyagi létfeltételek átalakítását, mind magának az embernek, az ember tudatának átformálását. Ezért az anyagi és szellemi kultúra dialektikus egységet alkot. Ahhoz, hogy növekedjen a szellemi kultúra szerepe az életmódban, javulni kell a munka és a megélhetés anyagi feltételeinek.

A szocialista életmód fejlesztésének fő célja az ember tökéletesítése, alkotó képességeinek kibontakoztatása, a kicsinyes, sekélyes gondoktól való megszabadítása azért, hogy teljesebben érvényesüljön lényege, ami úgy fogalmazható meg, hogy az ember az értelem hordozója a Földön. Ez a feladat, ez a cél hazánkban is. Tennivaló azonban még rengeteg akad: még nem mindenki fedezte föl az alkotás örömét, még nem minden ember életének vált szerves részévé a kultúra, s még nem mindenki látta meg a szabad időben rejlő ezer és ezer lehetőséget sem. A közösségi élet területén is van még teendő bőven. Az üzemi demokrácia kiszélesítése pedig szinte mindenütt feladat.

A mezőgazdasági keresőt, a mai értelemben vett parasztok körében ujjaéled az ősrégi paraszti szemlélet: dolgozni látástól vakulásig. A gazdagodást nem követte körükben megfelelő ütemben a kulturális igények kibontakozása, a közösségi gondolkodás fejlődése. Ez a szemlélet azonban meg-

található még a nem mezőgazdaságban dolgozók egy részénél is. Az emberek egymással versengve építik a nagyobb-nál nagyobb házakat, vásárolják a divatosnál divatosabb autókat, még akkor is, ha azért, hogy céljukat elérhessék, kora hajnaltól késő estig megállás nélkül dolgozniuk kell. Mielőbb le kellene vetkőzni ezt a szemléletet! Hiszen ezeknek az embereknek sem idejük, sem energiájuk nem jut a kulturálódásra, önművelődésre, önfejlesztésre, nem is szólva arról, hogy egyre kevesebb idejük jut az egymással való törődésre is.

Persze vannak pozitív jelenségek is: akadnak már elég szép számmal olyanok is, akik sok gondot fordítanak a művelődésre, az önképzésre. Találhatunk a közösségi munkában példamutató embereket is, akik társadalmi megbízatásukat vagy megbízatásaikat szívvél-lélekkel teljesítik. A hazánk lakosságának életmódját jellemző vonások érvényesek a Tiszafüreden élő emberekre is. Városunkban is sok hiányosság van még, amelyeket orvosolni kellene. Az itteni emberekben tulzottan erősen él a kényelemszeretet, a passzivitás. Nagyon kevesen vannak, akik moziba, színházba, vagy hangversenyre járnak, s még a helyi Művelődési Központ rendezvényeire is kevesen mennek el rendszeresen. Pedig sokaknak lenne rá ideje és lehetősége, hogy eljárjon ilyen helyekre!

A szabad idő eltöltése is lehetne ésszerűbb és változatosabb. A közösségi élet, a kollektivitás területén is bőven akad még tennivaló: még több embert kellene toborozni

a különböző társadalmi-politikai szervezetekbe, s jó lenne, ha még többen folytatnának aktív közéleti tevékenységet.

Fel kellene figyelni azokra az emberekre is városunkban, akik szívesen vállalnának különböző társadalmi megbízatásokat, de meghuzódnak a háttérben, s nem mernek szólni. Az üzemi demokrácia nagyobb foku érvényesítése pedig a legfontosabb feladatok egyike.

Természetesen Tiszafüreden is minden területen megtalálhatjuk a pozitív fejlődés csiráit is. Kedvező jelnek tekinthetjük, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők közül is többen vannak, akik szeretnek olvasni, szabad idejüket értelmesen eltölteni, hogy a különböző munkahelyeken a közvetlen munkatársak általában jól megértik egymást, s szükség esetén segítséget is nyújtanak a másoknak.

Ismernünk kell az életmód fejlődésének általános törvényszerűségeit, másrészt meg kell vizsgálnunk az életmód fejlődésének differenciálódott variánsait, hogy irányítani tudjuk az életmód kialakulásának folyamatait.

A szocialista életmód további fejlődése és megszilárdulása szükségessé teszi, hogy egyre erősebben érvényesüljön benne az esztétikai összetevő. Elő kell segíteni az élet esztétikussá tételét, vagyis céltudatos átalakítását a kommunista esztétikai eszményeknek megfelelően.

Sokkal több szépet kellene belevinni a munkába, az életbe, az emberi kapcsolatokba, az egész környező valóságba. Széppé kell varázsolni a hétköznapiakat, s ezt szembeállítani a tárgyak imádatával.

A szocialista életmód előnyei:

- fejlődési irányának meghatározója az emberi személyiség tökéletesítése, legjobb tulajdonságainak minél teljesebb kibontakoztatása, szellemi igényeinek gazdagítása.

Az új életmód alakítása bonyolult dolog, keletkezhetnek és keletkeznek is ellentmondások, de minden amellett szól, hogy az a jövőbeni élet prototípusa, minthogy a szocialista rendszerrel nem fér össze a nemzeti és az osztályelnyomás, a dolgozók kizsákmányolása.

A szocialista életmód harmonikus emberi kapcsolatok kialakítására törekszik. Lehetőség nyílik az értelem diadalmaskodására, arra, hogy a népek tudatosan és tervszerűen, az igazság és a szépség törvényeivel összhangban, az élenjáró társadalmi javítást szem előtt tartva formálják életüket.

A szocialista életmód távlatokat nyit a humanizmus elveire épülő békés emberi együttélésnek. Ezért a kommunistáknak szilárd meggyőződése, hogy ezé az életmódé a jövő.

IDÉZETT SZAKIRODALOM

1. Szociológia, 1984. oldal. Kossuth Könyvkiadó, 1981.
2. Marx- Engels Művei 3. kötet, 23. oldal, Budapest, 1960.
3. Marx-Engels Válogatott Művei 1. kötet, 78. oldal,
Budapest, 1975.
4. Arnoldov: Szocialista életmód és kultúra, 32. oldal
Kossuth Könyvkiadó, 1979.
5. Szabó Imre: Társadalmi átalakulás és az életmód válto-
zása. Társadalmi Szemle, 1976- 8-9.szám
6. Szántó Miklós: Életmód, művelődés, szabad idő, 18. oldal
Budapest, 1967.
7. Köpeczi Béla: Az életmód kutatásának néhány elvi kér-
dése. Magyar Hírlap 1981. október 4. 9.
oldal
8. Szabó Imre: Társadalmi átalakulás és az életmód válto-
zása
9. Kozma Ferenc: Jólét szocialista módon, 26. oldal,
Kossuth Könyvkiadó 1979.
10. Kozma Ferenc: Jólét szocialista módon, 26. oldal
11. A szocialista életmód, 177. oldal, III. rész. 1 feje-
zet. A kapitalizmus általános válsága és az
életmód.
/az MSZMP Politikai Főiskolájának kiadványa,
Budapest, 1978/.
12. Kozma Ferenc: Jólét szocialista módon, 46. oldal
13. Kozma Ferenc: Jólét szocialista módon, 52. oldal
14. A szocialista életmód 205. oldal III. rész. 2. fejezet
Az élet minősége a demokratikus szocializ-
mus ideológiájában.

15. Losonczi Ágnes: A szocialista életmód térhódításának feltételei.
1. rész: a Szocialista életmód eszménye /Propagandisták elméleti tanácskozása Balatonaliga - 1978./
16. A szocialista életmód, 62. oldal. II. rész. 1.fejezet
A szocialista életmód kialakulása és fejlődése mint a marxizmus-leninizmus eszményei és a munkásmozgalom céljai megvalósulásának folyamata.
17. Losonczi Ágnes: A szocialista életmód térhódításának feltételei.
2. rész: A szocialista életmód és az anyagi létfeltételek
A fejlett szocializmus építése, 231. oldal
18. Kozma Ferenc: Jólét szocialista módon, 69. oldal
19. Losonczi Ágnes: A szocialista életmód térhódításának feltételei, 2. rész
A szocialista életmód és az anyagi létfeltételek
A fejlett szocializmus építése, 233. oldal.
20. Szpirulisz Ildikó: A munka helye értékrendünkben. A társadalmilag szervezett, társadalmiasított tevékeység. Társadalmi Szemle 1983. 6. szám, 63. oldal

21. Köpeczi Béla: Az életmód kutatásának néhány elvi kérdése. Magyar Hírlap, 1981. október 4. 9. oldal
22. A szocialista életmód. II. rész. 6. fejezet 156. oldal. Szocialista életmód, kultúra és ember.
23. Köpeczi Béla: A kultúra szerepe a szocialista tudatformálásban. A fejlett szocializmus építése. 222. oldal
24. Aczél György: A szabadság rendjéért. 61. oldal, Kossuth Könyvkiadó 1979.
25. Óvári Miklós: Történelem, ideológia, kultúra 347. oldal, Kossuth Könyvkiadó, 1980.
26. Aczél György: A szabadság rendjéért. 64. oldal
27. Óvári Miklós: A társadalmi tudat és a művelődés fejlesztésének időszerű feladatai. 30. oldal Országos Agitációs és Propaganda Tanácskozás 1975. szeptember 29- október 1.
28. Óvári Miklós: A társadalmi tudat és a művelődés fejlesztésének időszerű feladatai. 31. oldal
29. Gombár Csaba: Magánélet - közélet - politika Propagandista, 1980. 4.szám, 59. oldal
30. Losonczy Ágnes: Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben. 656. oldal, Budapest, 1977.

31. Losonczi Ágnes: Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben.
656. oldal, Budapest, 1977.
32. Kozma Ferenc: Jólét szocialista módon.
101. oldal
33. Dr. Petrovszki István: Az országos nőkonferenciáról.
A család összetartó ereje.
Pártélet, 1983. 2. szám. 43. oldal

FÜGGELÉK

[illegible]

1. *Journal of Management Studies*, 1996, 33, 1, 1-14.

1. *Journal of Management Studies*, 1996, 33, 1, 1-14.

[illegible]

Source: *Journal of the American Statistical Association*, 1997, 92, 1037-1046.

1000

1

Miért:

12. Befolyásolja-e az Ön életmódját a munkához való viszonya?

igen

nem

kicsit

Miért:

13. Fontosnak tartják-e munkahelyi vezetői az Ön munkáját?

igen

nem

talán

14. Elismerik-e munkahelyi vezetői eredményes munkáját?

anyagilag

erkölcsileg,

anyagilag, erkölcsileg
is

nem ismerik el

2. sz. teszt: A kultúra helyéről az emberek értékrend-
jében

Sziveskedjen válaszolni az alábbi kérdésekre!

Nevét ne írja fel, csak a kért adatokat adja meg!, Ahol
a válaszoknál ez szükséges, indokolja meg választását!

Munkahelye: _____

Foglalkozása: _____

Iskolai végzettsége: _____

Kora: _____ Neme: _____

1. Szeret-e olvasni?

igen nem néha

2. Milyen témájú könyveket olvas legszívesebben?

háborus szerelmes történelmi fantasztikus
kalandos bűnügyi utleírás tudományos

Mai életünkkel foglalkozó ifjúsági, egyéb és pedig

3. Van-e saját könyvtára, s hány kötetből áll?

van, kb. 50 db. könyvből van, 100-nál több könyvből
van, kb. 100 db. könyvből nincs

4. Mennyi könyvet olvas évente?

egy-et-kettőt hármát-négyet ötöt-tízet
10-nél többet 30-nél többet

5. Az elmúlt évben hány alkalommal volt színházban?

nem volt egyszer kétszer
3-4 alkalommal ötnél többször

6. Milyen műfajú színházi előadást néz meg szívesen?

operettet operát balettet szindarabot
tragédiát komédiát kabarét mindegyiket

7. Milyen témájú mozifilmet tekint meg legszívesebben?
tudományos-fantasztikus mai életünket bemutatót
szerelmeset katasztrófa-filmet
bűnügyi témáját a háborús témával foglal-
 kozót
kalandfilmet történelmi témáját
csak komoly témáját csak szórakoztatót

Miért:

8. Milyen amatőr művészeti csoportnak a tagja?
 énekkarnak irodalmi színpadnak képzőmű.v.körnek
 táncscsoportnak bábszakkörnek
 Egyiknek sem, mert

9. Szeret-e kiállításokra, muzeumokba járni?

igen nem néha

10. A zene milyen válfajait kedveli?

beat-zene kemény rock jazz tánczene
népzene esztrádmuzsika szinfónikus zene
opera egyéb, és pedig: _____

11. Jár-e hangversenyre?

igen nem néha

12. Szokott-e járni a Művelődési Központ rendezvényeire?

igen **nem** **néha**

13. Milyen műsorokat néz meg szívesen a Művelődési Központban?

táncos-zenes műsort

előadóművészek estjét

színházi előadást

népitáncot

mást, éspedig: _____

14. Tanul-e szervezett formában?

igen

nem

15. Ha tanul, akkor milyen jellegű oktatásban vesz részt?

általános iskola

gimnázium

szakközépiskola

szakmunkásképző iskola

szakmai tanfolyamon

felsőfoku képzés /főiskola, egyetem/

más, éspedig: _____

3. számú teszt: A szabad idő felhasználásáról

Sziveskedjen az alábbi kérdésekre válaszolni!

Nevét ne írja fel, csak az egyéb adatokat! Amelyik választ aláhuzza, indokolja is meg, ahol ez szükséges!

Munkahelye: _____

Foglalkozása: _____

Iskolai végzettsége: _____

Kora: _____ Neme: _____

1. Mennyi az átlagos szabad ideje naponta?

1 óra 2 óra 3 óra 4 óra 4 óránál több

2. Mennyi időt tölt napi szabad idejéből gazdasági termelő tevékenységgel?

1 órát 2 órát 3 órát 3 óránál-többet 1 órát
sem

3. Mennyi időt fordít napi szabad idejéből házi munkára?

1 órát 2 órát 3 órát 3 óránál többet 1 órát sem

4. A hét melyik napján a legtöbb a szabad ideje?

5. Holttölti szabad idejét a legszivesebben?

otthon házon kívül

6. Ha szabad idejét otthon tölti, mivel foglalkozik legszivesebben?

olvas kézimunkázik tv-t néz rádiót hallgat
magnót, lemezjátszót hallgat, barkácsol házi munkát végez

kerti munkát végez tanul

7. Ha házon kívül tölti szabad idejét, akkor hol?
baráti társaságban moziban könyvtárban
színházban klubfoglalkozáson presszóban
a természetben az utcán máshol, éspedig
-
-

8. Mi a hobbyja?
barkácsolás horgászás tánc gyűjtőtevékenység
sakk kártya kirándulás sportversenyeken
való szurkolás aktív sportolás olvasás zene-
hallgatás egyéb, éspedig
-
-

9. Mennyi időt szentel hetente hobbjának?
1 órát 2-3 órát 4-5 órát 6 óránál többet

10. Milyen jellegű szabadidő-tevékenységet kedvel leg-
inkább?
művelődés szórakozás pihenés

11. Szokott-e szabad idejében ujságot, folyóiratokat ol-
vasni?
igen nem néha

12. Mennyi időt fordít az ujság ill. folyóirat olvasásá-
ra hetente?
semmit 1 órát 2 órát 2 óránál többet

4. sz. teszt: a közéletiségről, emberi kapcsolatokról

Sziveskedjen az alábbi adatokat kitölteni és az alábbi kérdésekre őszintén válaszolni!

Munkahelye: _____

Foglalkozása: _____

Iskolai végzettsége: _____

Kora: _____ Neme: _____

1. Tagja-e az alábbi szervezetek valamelyikének?

MSZMP

KISZ

Szakszervezet

NEB

Vöröskereszt

Munkásőrség

Ifju Gárda

2. Van-e állandó társadalmi megbízatása?

van

nincs

3. Ha van társadalmi megbízatása, írja le, hogy mi az?

4. Szívesen végez-e /vagy végezne/ közösségi munkát?

igen

nem

talán

5. Részt vesz-e a szocialista brigádmozgalomban?

igen

nem

6. Jól érzi-e magát a munkahelyi közösségben?

Igen

nem

néha

Miért: _____

7. Milyen a munkahelyi légkör
nagyon jó jó elfogadható nem jó
9. Kapna-e segítséget munkatársaitól, ha erre szüksége lenne?
igen nem talán
9. Találkozik-e munkatársaival a munkahelyen kívül?
igen nem néha
10. Ha találkoznak, akkor hol?
moziban színházban klubban
kocsmában zenés szórakozóhelyen
baráti összejövetelen közös rendezvényen
egyéb helyeken
12. Mit tart fontosabbnak?
az anyagi megbecsülést az erkölcsi megbecsülést
mindkettőt
13. Érvényesül-e az üzemben, ahol dolgozik a munkahelyi demokrácia?
Igen nem nem nagyon
14. Milyen típusu ember szimpatikus Önnek?
családjáért élő társadalomért élő
önös, magába forduló társasági ember
15. Ismer-e olyan közéleti tevékenységet folytató embert, akit példaképének tart?
igen nem